

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI GÜVENLİK VE TERÖRİZM ANABİLİM DALI

ÇİN'İN TEK ÇİN POLİTİKASI: TAYVAN VE HONG KONG

Yüksek Lisans Tezi

Emre ÇALIŞKAN

Danışman

Doç. Dr. İlhan ARAS

Nevşehir

Temmuz 2022

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğine beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan
Emre ÇALIŞKAN

TEZ YAZIM KLAVUZUNA UYGUNLUK

“Çin’in Çin Politikası: Tayvan ve Hong Kong “ adlı Yüksek Lisans Tezi Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Klavuzu’na Uygun Olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Emre ÇALIŞKAN

Danışman

Doç. Dr. İlhan ARAS

Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Ana Bilim Dalı Başkanı

Doç. Dr. İlhan ARAS

KABUL VE ONAY SAYFASI

Doç.Dr.İlhan ARAS danışmanlığında Emre ÇALIŞKAN tarafından hazırlanan “Çin’in Çin Politikası: Tayvan ve Hong Kong” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Ana Bilim Dalı’nda **Yüksek Lisans** Tezi olarak kabul edilmiştir.

..... / /

JÜRİ

Danışman : Doç.Dr.İlhan ARAS

Üye :

Üye :

İMZA

.....

.....

.....

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun / / tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... / /

.....
Enstitü Müdürü

ÇİN'İN TEK ÇİN POLİTİKASI: TAYVAN VE HONG KONG

Emre ÇALIŞKAN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası
Güvenlik ve Terörizm Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2022

Danışman: Doç. Dr. İlhan ARAS

ÖZET

Tek Çin politikasının başlangıcı, Çin'de siyasal mücadelenin merkezi ve çıkış noktası olan Çin İç Savaşı'dır. 1949 yılı itibarıyla Çin iç savaşının sona ermesi üzerine Çin Halk Cumhuriyeti kurulmuş olmasına rağmen, anakarada ve Tayvan'da iki farklı yönetimin kurulması sorunun günümüze kadar devam etmesine yol açmıştır. Uluslararası politikada daha aktif bir rol alan ve almaya da devam edecek olan Çin'in Tayvan'a yönelik dış politikasında barışçıl bir şekilde hareket etmesi veya Tek Çin politikasıyla ada üzerinde baskı kurmaya devam etmesi tartışılmaya devam etmektedir. Bu çalışma, Tek Çin politikası çerçevesinde Çin'in Tayvan ve Hong Kong ile ilişkilerinin tarihsel sürecini günümüze kadar ele almaktadır. Bu kapsamda çalışmada ilk olarak, Tek Çin politikasının ne anlama geldiği, nasıl ortaya çıktığı ve Çin dış politikasına etkileri Çin liderlerinin söylemleri üzerinden incelenmiştir. İkinci bölümde, Tayvan'ın tarihi, stratejik konumu ve siyasi yapısı, Tek Çin politikasının Çin-Tayvan ilişkilerine etkisi, Tayvan halkının bağımsızlık veya birleşme tutumlarının dönemsel değişiklikleri, Tayvan'ın bağımsız bir devlet olarak tanınma ve uluslararası kuruluşlara üyeliğiyle ilgili zorluklar gösterilmiştir. Üçüncü bölümde ise, Çin'in tarihi problemlerini çözme stratejisiyle oluşturulan "Tek Ülke, İki Sistem" politikası Hong Kong üzerinden incelenmiştir. Bu bölümde, Hong Kong'daki protestolar, küresel aktörlerin ve Çin'in Hong Kong sorununa yaklaşımları ele alınmıştır. Sonuç olarak çalışma, Çin gibi küresel güç olma isteği olan bir ülkenin uzun yıllardır devam eden sorunlarının etkilerini göstermiştir. Öyle ki, ABD ile rekabetinden otoriter bir yönetim tartışmalarına kadar birçok sorunda Çin'in karşısına çıkan en önemli siyasi sorunlar Tek Çin politikası kapsamında olmaya devam etmektedir. Tayvan ve Hong Kong'daki gelişmeler, Tek Çin politikasının ve "Tek Ülke, İki Sistem" in henüz beklenildiği gibi uygulanmadığını göstermiştir.

Çalışmada, Tek Çin politikasının Çin için kazanımdan ziyade çözölemeyen krizlere neden olduğu vurgulanmıştır. Bu kapsamda çalışmada, Çin'in özellikle Xi Jinping döneminde bu sorunlarını çözmedikçe yani Tek Çin söylemini eyleme dönüştürmedikçe sorunların devam edeceği ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tek Çin Politikası, Çin, Tayvan, Hong Kong

CHINA'S ONE CHINA POLICY: TAIWAN AND HONG KONG

Emre ÇALIŞKAN

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences, International
Security and Terrorism, M.A., June 2022**

Supervisor: Doç. Dr. İlhan ARAS

ABSTRACT

The beginning of the One China policy is the Chinese Civil War, which is the center and starting point of the political struggle in China. Although the People's Republic of China was established after the end of the Chinese civil war as of 1949, the establishment of two different governments in the mainland and Taiwan caused the problem to continue until today. It continues to be discussed whether China, which has taken a more active role in international politics and will continue to do so, acts peacefully in its foreign policy towards Taiwan or continues to put pressure on the island with the One China policy. This study deals with the historical process of China's relations with Taiwan and Hong Kong within the framework of the One China policy. In this context, in this study, firstly, what the One China policy means, how it emerged and its effects on Chinese foreign policy have been examined through the discourses of Chinese leaders. In the second part, Taiwan's history, strategic location and political structure, the impact of the One China policy on China-Taiwan relations, the periodic changes in the independence or unification attitudes of the Taiwanese people, the difficulties related to Taiwan's recognition as an independent state and its membership in international organizations are shown. In the third part, the "One Country, Two Systems" policy, which was created with the strategy of solving China's historical problems, has been examined through Hong Kong. In this section, the protests in Hong Kong, the approaches of global actors and China to the Hong Kong problem are discussed. As a result, the study has showed the effects of the long-standing problems of a country like China, which has a desire to become a global power. So much so, that the most important political problems faced by China in many issues, from competition with the USA to discussions of an authoritarian administration, continue to be within the scope of the One China policy.

The developments in Taiwan and Hong Kong have shown that the One China policy and "One Country, Two Systems" have not yet been implemented as expected. In the study, it is emphasized that the One China policy causes unresolved crises rather than gains for China. In this context, it is stated in the study that unless China solves these problems, especially in the period of Xi Jinping, that is, unless the One China discourse is transformed into action, the problems will continue.

Keywords: One China Policy, China, Taiwan, Hong Kong

TEŞEKKÜR

Tez çalıŐmam boyunca akademik bilgi ve deneyimleriyle bana yol gösteren, desteğini, sabrını, vaktini benden esirgemeyen ve kendisiyle akademik çalışmalar yapma imkânı sağlayan kıymetli danışman hocam Doç. Dr. İlhan ARAS'a teŐekkürlerimi ve saygılarımı sunuyorum.

Lisans eğitimim boyunca desteklerini benden esirgemeyen Doç. Dr. Sefa USTA, Doç. Dr. Yusuf SAYIN hocalarıma ve eniŐtem Doç. Dr. Nazmi ÖZÇELİK'e teŐekkürlerimi sunuyorum.

Eğitimim ve hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme teşekkür ediyorum.

Emre ÇALIŞKAN

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK.....	ii
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
HARİTALAR LİSTESİ.....	xiii
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM TEK ÇİN POLİTİKASI

1.1. Mao'dan Xi'ye Kısa Bir Bakış.....	4
1.2. Tek Çin Politikasının Ortaya Çıkışı.....	10
1.3. Çin Liderlerinin Tek Çin Söylemleri.....	15
1.4. Tek Çin Politikasının Çin Dış Politikasına Etkisi.....	21

İKİNCİ BÖLÜM TAYVAN

2.1. Tayvan Tarihine Bakış.....	25
2.1.1. Çin-Japonya Savaşı (1894-1895).....	27
2.1.2. Japonya Yönetiminde Tayvan (1895-1945).....	28
2.1.3. 28 Şubat Olayı.....	31
2.1.4. Çin İç Savaşı (1945-1949)	32
2.1.5. Kore Savaşı.....	34
2.1.6. I. ve II. Tayvan Boğazı Krizi (1954-1958)	36
2.1.7. III. Tayvan Boğazı Krizi (1995-1996)	37
2.2. Tayvan'ın Siyasi Yapısı ve Siyasi Gelişmeleri.....	39
2.2.1. Le Teng-hui Dönemi (1988-2000)	41
2.2.2. Chen Shui-bian Dönemi (2000-2008)	42

2.2.3. Ma Ying-jeou Dönemi (2008-2016)	43
2.2.4. Tsai Ing-wen Dönemi (2016-)	45
2.2.5. 2014 Ayçiçeği Hareketi.....	46
2.3. Tek Ülke İki Sistemde Tayvan.....	48
2.4. Tayvan'ın Çin'e Bakışı.....	50
2.5. Çin-ABD İlişkilerinde Tayvan.....	54
2.6. Çin-AB İlişkilerinde Tayvan.....	64
2.7. Tayvan'ın Tanınma ve Uluslararası Örgütlere Katılım Sorunu.....	69
2.7.1. Birleşmiş Milletler.....	72
2.7.2. Dünya Olimpiyat Oyunları ve Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği.....	74
2.7.3. Dünya Ticaret Örgütü.....	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HONG KONG

3.1. Hong Kong Tarihine Bakış.....	76
3.1.1. Afyon Savaşları.....	77
3.1.2. Hong Kong Ortak Deklarasyonu.....	79
3.1.3. Hong Kong Ortak Deklarasyonu ve Temel Yasa Sorunları.....	82
3.2. Hong Kong ve Tek Ülke, İki Sistem.....	84
3.3. Tiananmen Meydanı Olayları Sonrası Hong Kong.....	86
3.4. Çin Egemenliği Altında Hong Kong.....	88
3.4.1. 2003 Protestoları.....	91
3.4.2. 2014 Şemsiye Hareketi.....	93
3.4.3. 2019 Protestoları.....	96
3.4.4. 2020 Ulusal Güvenlik Yasası.....	100
3.5. Çin-Birleşik Krallık İlişkilerinde Hong Kong.....	103
3.6. Çin-ABD İlişkilerinde Hong Kong.....	105
3.7. Çin-AB İlişkilerinde Hong Kong.....	108
3.8. 2047 Yılı Çin-Hong Kong Geleceği.....	109
SONUÇ.....	111
KAYNAKÇA.....	119

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADIZ	East China Sea Air Defense Identification Zone – Doğu Çin Denizi Hava Savunma Tanımlama Bölgesi
AP	Avrupa Parlamentosu
APEC	Asia-Pacific Economic Cooperation – Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği
ARATS	Association for Relations Across the Taiwan Straits – Tayvan Boğazı Karşılıklı İlişkiler Derneği
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations – Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CEPA	Yakın Ekonomik Ortaklık Düzenlemesi
CSAS	Boğazlar Arası Anlaşma Denetimi
CSSTA	Cross-Strait Service Trade Agreement – Boğazlar Arası Hizmet Ticaret Anlaşması
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti
ÇKP	Çin Komünist Partisi
DPP	Demokratik İlerleme Partisi
ECFA	Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşması
G20	Group of 20 Finance Ministers and Central Bank Governors – 20 Maliye Bakanı ve Merkez Bankası Başkanı Grubu
ICAO	International Civil Aviation Organization – Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü
IOC	International Olympic Committee – Uluslararası Olimpiyat Komitesi
KMT	Çin Milliyetçi Partisi
NEATO	Nort East Asian Treaty Organization – Kuzey Doğu Asya Antlaşması Örgütü
NPC	Çin Ulusal Halk Kongresi
NPCSC	Ulusal Halk Kongresi Daimi Komitesi

NSP	New Southbound Policy – Yeni Güneye Yönelik Politika
PLA	People's Liberation Army – Çin Halk Kurtuluş Ordusu
SARS	Şiddetli Akut Solunum Sendromu
SCO	Shanghai Cooperation Organisation – Şanghay İşbirliği Örgütü
SEF	Straits Exchange Foundation – Boğaz Değişim Vakfı
TAIPEI	Taiwan Allies International Protection and Development Initiative Act – Tayvan Müttefikleri Uluslararası Koruma ve Geliştirme Girişimi Yasası
TRA	Tayvan İlişkileri Yasası
WHA	World Health Assembly – Dünya Sağlık Asamblesi
WHO	World Health Organization – Dünya Sağlık Örgütü
WTO	World Trade Organization – Dünya Ticaret Örgütü

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Çin Halk Cumhuriyeti.....	4
Harita 2. Tayvan.....	25
Harita 3. Hong Kong.....	76

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Tayvan Devlet Başkanları ve Görev Süreleri.....	40
Tablo 2. Çin-Tayvan 2008-2015 yılları arasında imzalanan önemli Boğazlar Arası Anlaşmalar.....	50
Tablo 3. Tayvanlı / Çinli Kimliği (1992/06~2021/06).....	52
Tablo 4. Tayvanlıların Birleşme-Bağımsızlık Görüşlerindeki Değişimler.....	53
Tablo 5. Tayvan ile Diplomatik İlişkisi Olan Ülkeler.....	70
Tablo 6. Hong Kong Baş Yöneticileri ve Görev Süreleri.....	89

GİRİŞ

Çin, yaklaşık 1.5 milyar nüfusu ve 9.6 milyon kilometrekarelik yüzölçümü ile büyük bir Asya devletidir. 1949'dan itibaren Çin anakarası, dünya çapında Çin'in tek yasal hükümeti olarak tanınan Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) hükümetinin kontrolü altındadır. ÇHC hükümeti, Birleşmiş Milletler (BM) gibi birçok uluslararası kuruluşta Çin'in temsil gücünü elinde tutmaktadır.

Çin tarihine baktığımızda, 1840 ve 1949 yılları iki ayrı önemli dönüm noktası olmuştur. Uzun yıllar boyunca Doğu Asya'da tek güç olarak konumunu sürdüren Çin 1840 yılında yaşanan Afyon Savaşında yenildikten sonra bölgedeki hakimiyetini kaybetmiştir. Batılı sömürgeci ülkelerin bölgeye gelmesi ve o dönem Japonya'nın hızlı yükselişi Doğu Asya'da birçok ülke sınırını değiştirmiştir. Çin hem iç savaş hem de dış müdahaleler sonucu tarihi üstünlüğünü kaybetmiş ve "aşağılanma yüzyılına" girmiştir.

Çin kuvvetli bir biçimde egemenlik ve devletlerin içişlerine karışmamak gibi Vestfalya sistemi ile ilişkilendirilen dışsal normları savunmuştur. Çin'in Vestfalya egemenliği ve başka devletlerin içişlerine karışmama normlarına vurgusu, Çin imparatorluğunun sona erdiği "aşağılanma yüzyılına" bir etkisidir. Çin her ne kadar Vestfalya egemenliğini benimsemiş olsa da etkin bir Vestfalya egemenliğine sahip Tayvan'a Tek Çin politikasından dolayı hukuki egemenlik vermeyi reddetmiştir. Çin'in Tayvan, Hong Kong ve Makao'ya yönelik Tek Ülke, İki Sistem yaklaşımı da siyasi alanda mutlak egemenlik prensibi çevresinde düşünülmektedir.

Hong Kong ve Makao, uzun yıllar Birleşik Krallık ve Portekiz devletlerinin yönetimi altında kalmıştır. Çin, Birleşik Krallık ve Portekiz'le, sırasıyla 1997 ve 1999'da iki bölgenin yeniden kendi yönetimine devredilmesine ilişkin anlaşmalar yapmıştır. Çin, Hong Kong ve Makao'yu, Tek Ülke, İki Sistem politikası çerçevesinde ülke sınırları

içine dahil etmiştir. Hong Kong ve Makao'nun geri alınması, ÇHC'nin sürekli vurgulamış olduğu Tek Çin politikasındaki en büyük başarı olmuştur. Tek Çin politikası kapsamında Tayvan'ın da Çin'e ait olduğu ısrarla belirtilmiş, bağımsız bir devlet olmasının mümkün olmadığı her fırsatta ifade edilmiştir.

Çin, Tayvan'ı "bitmemiş bir iç savaş" sorunu olarak görmüştür. Tayvan birleşme konusunda henüz müzakere yapılmayan Tek Çin politikasının son parçasıdır. Çin, Hong Kong ve Makao gibi Tayvan'ın da benzer bir çözüm yöntemiyle sonuçlandırılmasını istemektedir. Çin, Tayvan'ın ülkeler tarafından bağımsız bir devlet olarak tanınmaması ve BM'de kabul görmemesi için uluslararası politikada güç kullanma tehdidi de dahil olmak üzere çeşitli baskılar yürütmektedir.

Bu çalışma, 1949'dan itibaren ÇHC adıyla Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) kontrolünde bulunan anakaranın yanı sıra, tarihsel kimliğini Çin Cumhuriyeti olarak muhafaza eden Tayvan ve eski İngiliz sömürgesi olan Hong Kong'la ilgili olup, çalışma giriş ve sonuç bölümleri dışında üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, ilk olarak kısa bir Çin tarihine değinilmiş, ardından Tek Çin politikasının ne anlama geldiği, nasıl ortaya çıktığı, Çinli liderlerin politika hakkında söylemleri üzerinden Çin dış politikasına etkileri incelenmiştir. İkinci bölümde, Tayvan'ın tarihi, stratejik konumu ve siyasi yapısı incelenmiş, ardından Tek Çin politikasının Çin-Tayvan ilişkilerine, Tayvan halkının bağımsızlık veya birleşme konusunda Tayvan liderleri özelinde yaşadığı dönemsel değişikliklere, Tayvan'ın bağımsız bir devlet olarak tanınma ve uluslararası kuruluşlara katılımı konusunda yaşamış olduğu zorluklar incelenmiştir.

Tayvan sorunu ile ilgili çözüm ve çözümsüzlük konusunda en önemli ülkenin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olduğu görülmüştür. Çin-ABD ilişkileri Tayvan sorununda en önemli araştırma konusudur. Bölgede devam eden risk, Tayvan Boğazı'ndaki Çin-Tayvan-ABD ilişkilerini sürekli olarak gündemde tutmaktadır. Bu nedenle çalışmanın ikinci bölümde yer alan Tayvan incelemesine ek olarak, Tek Çin politikasının ve Tayvan sorununun Çin-ABD ve Çin-Avrupa Birliği (AB) ilişkilerini nasıl etkilediği incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise, Hong Kong tarihiyle birlikte Çin ile yeniden birleşme sürecinde oluşturulan Tek Ülke, İki Sistem politikası incelenmiştir. Bu bölüm hazırlanırken üç ana araştırma konusu belirlenmiştir. Birincisi, Tek Ülke, İki Sistem politikasıyla Hong Kong'da oluşturulan mevcut siyasi sistemi; ikincisi yıllar içerisinde Hong Kong'da meydana gelen sorunlar karşısında çıkan protestolar nedeniyle Çin'in Hong Kong üzerindeki kontrolünü artırma girişimleri ve üçüncüsü Hong Kong'un Tek Ülke, İki Sistem politikası için belirlenen 2047 yılı sonrası geleceği olmuştur. Özellikle 1997 yılı sonrasında Hong Kong'da yaşanan krizlerin incelendiği bu çalışmada, Tek Ülke, İki Sistem politikasının yıllar içerisinde nasıl değiştiği yaşanan protestolar perspektifinden gösterilmiştir.

Literatür incelendiğinde, Tek Çin politikası ile ilgili (Wang, 2000; Klintworth, 2000; Chiang, 2004; Bush, 2017; Chiang, 2018; DiDuca, 2020 vd.), Tayvan ile ilgili (Cohen, 1987; Wang, 2000; Mastel, 2001; Huang ve Li, 2010; Wei, 2015; Tan, 2020 vd.) ve Hong Kong ile ilgili (Chao, 1987; Costa, 1993; Yeung, 2001; Geping ve Zhenmin 2007; Tiexun, 2011; Yip, 2015; Vural ve Özgür, 2021 vd.) çalışmaları görülmektedir. Bu çalışmanın literatüre katkısı Tek Çin politikası üzerinden Tayvan ve Hong Kong'u birlikte incelemesidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEK ÇİN POLİTİKASI

1.1. Mao'dan Xi'ye Kısa Bir Bakış

*“Çin uygarlığının önemli bir özelliği onun bir başlangıca sahip olmamış gibi görünmesidir.
Çin tarihte bir geleneksel devlet gibi değil bir sürekli doğal oluşum gibi görünür.”*

Henry Kissenger

Çin yaklaşık olarak 9.6 milyon kilometre karelik yüzölçümü ile Rusya ve Kanada'nın ardından dünyanın üçüncü büyük ülkesi konumundadır. Dünyada Çin'i “büyük” yapan unsurlardan en önemlisi hiç şüphesiz 1.5 milyar olan nüfusudur. Çin, Pasifik Okyanus'unda 14.500 kilometre; Bohai, Sarı, Doğu ve Güney Çin denizlerindeki kıyıları ile birlikte toplamda 22.117 kilometre uzunluğunda bir sınıra sahiptir. Bu uzun sınırlarından dolayı 14 ülkeyle sınır komşusudur. Çin'in kara komşuları, Güneydoğu Asya'da Vietnam, Laos ve Burma; Güney Asya'da Hindistan, Bhutan, Nepal ve Pakistan; Merkezi Asya'da Afganistan, Tajikistan, Kırgızistan ve Kazakistan; Kuzey Asya'da Rusya, Moğolistan ve Kuzey Kore'dir. Çin ayrıca denizlerde Güney Kore, Japonya, Vietnam, Filipinler ve Tayvan gibi komşulara sahiptir (Savaş, 2016: 20).

Harita 1: Çin Halk Cumhuriyeti

Kaynak: (Coase ve Wang, 2015)

Çin kıta büyüklüğü nedeniyle çok sayıda değişik etnik yapıya sahiptir. Çin’de resmi olarak tanınmış 56 farklı etnik grup olup, bunların en büyüğü toplam nüfusun % 91.5’ini oluşturan “Han Çinlileri” olmuştur. Han Çinlileri, kendilerinin tek bir ırk olduğuna inanmıştır. Çin birliğinin kutsal ve bozulamaz niteliği, Hong Kong ve Tayvan’ın Çin’den ayrılamayacağı bu inançtan kaynaklanmıştır (Savaş, 2016: 22-23).

Tarih boyunca Çin anakarası adı verilen topraklarda birçok hanedanlıklar ve imparatorluklar kurulmuştur. 1911 yılında, Wuchang Ayaklanması (Xinhai Devrimi) sonucu Çin’deki son imparatorluk hanedanı olan Qing (Manchu) Hanedanlığı yıkılmıştır. Yerine 1912 yılında Sun Yat-sen liderliğinde Çin Cumhuriyeti kurulmuştur (Akdoğan, 2019: 242). Sun Yat-sen’in modern Çin’in siyasi düşüncesine en büyük katkısı, ortaya koymuş olduğu “Milliyetçilik, Demokrasi ve Halkın Esenliği” başlıklarından oluşan Üç Halk İlkesi’dir (Öztürk, 2019: 67). Çin Cumhuriyeti kurulmasıyla toplumsal istikrara kavuşamayan Çin toplumu, iç ve dış faktörlerden kaynaklanan birçok problemler ile karşılaşmıştır. Dönemin Çinli aydınları Rusya’daki “Ekim Devrimi”nden esinlenerek 1921 yılında ÇKP’yi kurmuştur. Ülkenin iktidar partisi 1912 yılında kurulmuş olan Çin Milliyetçi Partisi (diğer bir bilinen adıyla Kuomintang/ KMT) karşı ÇKP önemli bir muhalefet olarak

ortaya çıkmıştır. İki parti arasında gerginlik zamanla iç savaşa dönüşmüştür. Japonya'nın 2. Dünya Savaşı sırasında Çin'e saldırması iç savaşın kısa sürede olsa da bitmesini sağlamış, fakat Japonya'nın savaşı kaybederek Çin'den çekilmesi iç savaşı yeniden başlatmıştır (Atawulla, 2020: 24).

KMT, 1949 yılında iç savaşı kaybederek Tayvan'a çekilmiş ve Taipei'yi başkentleri yapmıştır. ÇKP ise Çin anakarasını ele geçirmiş ve Mao Zedong liderliğinde 1 Ekim 1949 yılında ÇHC adı altında yeni bir cumhuriyetin kurulduğunu ilan etmiştir. 1949 yılından itibaren, biri Tayvan'a taşınan Çin Cumhuriyeti; bir diğeri Çin anakarasındaki ÇHC olmak üzere iki Çin devleti meydana gelmiştir. Günümüzde Çin Cumhuriyeti daha çok Tayvan adıyla, anakaradaki ÇHC ise Çin kelimesi ile özdeşleşmiştir (Atawulla, 2020: 25).

ÇHC "tek parti devleti" olup ÇKP tarafından yönetilmektedir. Başkenti Beijing / Pekin olup, yirmi iki eyalet (il), beş otonom bölge, dört doğrudan kontrole tabi belediye (Beijing, Tianjin, Shanghai ve Chongqing) ve kendilerini yöneten iki özerk bölgeye (Hong Kong ve Makao) sahiptir. ÇHC, Tayvan adında bilinen siyasi bölgeyi de 23. eyaleti olarak egemenliği altında olduğunu iddia etmektedir (Savaş, 2016: 33).

Çin kurulduğundan itibaren, bağımsız bir Tayvan'ı kendisi için bir tehlike olarak görmüştür. Mao'nun (1949-1976) Tayvan'a yönelik söylemlerinin nefret içeren bir propaganda olduğu görülmüştür (Çakı ve Fidan, 2020: 186). Çin propagandasında; "Tayvan ele geçirildiğinde Çin Devrimi tamamlanacaktır" şeklinde propaganda mitleri kullanılmıştır. Kullanılmaya çalışılan propagandalarda Çin'in Tayvan'ı işgal etmesi için meşru bir zemin yaratılmaya çalışıldığı görülmüştür (Çakı ve Fidan, 2020: 198).

Çin, Mao'nun ölümü sonrası hem ekonomik hem iç mücadeleden dolayı zor bir süreçten geçmiştir. Deng Xiaoping, böyle bir süreçte, ekonomik gelişme ve dış dünyaya açılmaya önderlik edecek yeni bir lider olarak ortaya çıkmıştır. Deng, Mao'dan farklı olarak Çin için en mantıklı yolun ülke ekonomisini yeniden kurmak ve ülkeyi yeniden dış dünya ile bağlayarak küresel ekonomik sisteme uyum sağlaması gerektiğini savunmuştur (Atawulla, 2020: 32). Deng'in "sanayi, tarım,

savunma sanayi, bilim ve teknoloji” sektörlerinde ilerleme politikası olarak başlattığı “Dört Modernleşme” hareketi ile Çin, “reform ve dış dünyaya açılma” politikasını uygulamaya başlamıştır (Turan ve Keskin, 2020: 495). Deng, Çin'in öncelikli görevlerinin uluslararası ilişkilerde hegemonyaya karşı savaşmak, Tayvan'ı anavatanla yeniden birleştirmek ve modernleşmeyi hızlandırmak olduğunu söyleyerek Çin'in önceliklerini net bir şekilde detaylandırmıştır. İlk iki hedefin üçüncünün başarısına bağlı olduğunu vurgulayan Deng, “Dört Modernleşmeyi başardığımızda ekonomi gelişecek ve birleşmeyi sağlama gücümüz olacak” demiştir (Cho, 2005: 744).

Çin, Deng dönemi ile başlayan ekonomik reformlar ve dışa açılım programları sonrasında; küresel sisteme giderek daha fazla dahil olmuş ve bundan ciddi şekilde faydalanmıştır (Harris, 2015: 29). Yapılan politika ve yasal düzenlemeler ile modern teknoloji ve yabancı sermayenin ülkeye gelmesi kolaylaştırılmıştır. Yeni yasalar çıkartılarak yabancı firmaların Çin'e yatırım yapması ve Çinlilerin yabancılarla ortaklık kurması teşvik edilmiştir. Piyasa ekonomisine geçiş için Çin'in deniz kıyısındaki şehirlerinde özel bölge tesis edilmiştir (Özsoylu, 2006: 19-20).

Deng dönemi yapılan reform hareketleri bir dizi ideolojik ve politik tepkilerle karşılaşmıştır. Çin'de ilk öğrenci protestoları 1986 yılında başlamasına rağmen 1989'daki protestolar Çin tarihinde derin bir etki bırakmıştır. Çin'in başkenti Pekin'de bulunan Tiananmen Meydanında 4 Mayıs 1989 yılında toplanan öğrenciler hükümetten “politik ve ekonomik reformları hızlandırmayı, anayasal özgürlükleri garanti altına almayı, basın özgürlüğünü sağlamayı ve yolsuzluklara karşı mücadele etmeyi” talep etmiştir (Adıbelli, 2016: 85-86). Çin hükümeti başta protestolara nasıl tepki vereceğine karar verememiştir. Protestocuların meydana çadırlar kurmaları ve açlık grevi çağrıları üzerine Çin hükümeti 20 Mayıs 1989'da sıkıyönetim ilan etmiştir. Protestoların büyümesi ve Çin'in güvenliğinin tehlikeye girdiği düşüncesi sonrası Çin hükümeti protestoları askeri müdahale ile sonlandırma kararı almıştır. Çin ordusu 4 Haziran 1989'da Tiananmen Meydanında çok sert bir şekilde protestoları bastırması ve bu müdahale sonucunda çok sayıda protestocu öldürülmüştür. Yapılan sert müdahale sonrası dünya kamuoyu Çin hükümetini

kınamıştır. Başta ABD ve AB olmak üzere Çin'e birçok ülke yaptırım kararı almaya başlamıştır (Aras, 2018: 52-53).

Soğuk Savaş sonrası dönemde, ÇHC "Çok Kutuplu Dünya" görüşünü benimsemiş ve dış politikada daha çok işbirlikçi bir tutum sergilemiştir. Çin, 1991 yılında Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği'ne (*Asia-Pacific Economic Cooperation-APEC*), 2001 yılında ise Dünya Ticaret Örgütü'ne (*World Trade Organization-WTO*) üye olmuştur. Bu örgütlere üyelikleri Çin'in artık Mao dönemini geride bıraktığının ve reform sürecinin devam edeceği şeklinde algılanmıştır (Tosun, 2015: 71). Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan 1996 yılında bir araya gelerek "Şanghay Beşlisi" adı altında bir örgüt kurmuştur. Örgüt 2001 yılında başta Özbekistan olmak üzere bölgedeki diğer ülkelerin katılımıyla Şanghay İşbirliği Örgütü'ne (*Shanghai Cooperation Organisation-SCO*) dönüşmüştür (Tosun, 2015: 96-97).

Çin güçlü rezervleri sayesinde 1997'de yaşanan Asya Finansal Krizi'nden çok hasar almadan çıkmış ve bölgedeki etkisini daha da artırmıştır. Çin'in Hong Kong'u 1997'de ve Makao'yu 1999 yıllarında geri alması ekonomik ve jeopolitik bakımdan daha da güçlendirmiştir. Japonya'nın 1997'deki krizin ardından içe kapanması ve bölgenin politik sorunlarıyla ilgilenmemesi, Doğu Asya'da Çin'in yeniden bölgesel güç olmasını sağlamıştır. Çin ekonomik ve askeri gücüne tekrar kavuşmasıyla, dünya siyasetinde önemli bir konum edinmeye başlamıştır (Adıbelli, 2016: 111).

Çin ekonomisi 21. yüzyılın ilk on yılında çok hızlı bir şekilde büyümeye başlamıştır. Özellikle 2003 yılından 2010 yılına kadar büyüme oranları şaşırtıcı noktalara ulaşmıştır. Çin ekonomisi, 2005 yılında Fransa'yı geçerek dünya beşincisi, 2006 yılında İngiltere'yi geçerek dünya dördüncüsü, 2007 yılında Almanya'yı geçerek dünya üçüncüsü ve son olarak 2010 yılında Japonya'yı da geçerek ABD'den sonra dünyanın en büyük ekonomisine sahip olmuştur (Tosun, 2015: 105-106).

Çin uluslararası sistemde ekonomik başarıları ile kendi sınırlarının çok ötesinde küresel bir prestij kazanmıştır. Çin özellikle kaynak zengini Afrika ülkeleri ile arasındaki ilişkileri güçlendirmek adına Çin-Afrika Platformu gibi birçok toplantıya

ev sahipliği yapmıştır. Çin ayrıca, 20 Maliye Bakanı ve Merkez Bankası Başkanı Grubunun (*Group of 20 Finance Ministers and Central Bank Governors-G20*) da bir üyesi olarak uluslararası sistemde kilit bir konuma gelmiştir (Goldstein ve Pevehouse, 2015: 587).

Çin’de yeni dönem, 2012 yılında gerçekleşen ÇKP 18. kurultayında, Xi Jinping’in ÇHC Devlet Başkanı olmasıyla başlamıştır. Xi’nin başkan olması Çin’de sadece yönetimde liderlik değişikliği anlamına gelmemiş, daha çok 1978 yılından itibaren devam eden reformların değişmesi anlamına gelmiştir. Xi, 2017 yılında yapılan ÇKP 19. kurultayında “Xi Jinping Düşüncesini” partinin ideolojik tüzüğüne almıştır. Kurultayda konuşma yapan Xi, Çin’in “yeni döneme” girdiğini resmen ilan etmiştir. Bu süreç sonrası liderliğini kanıtlayan Xi, selefleri Jiang ve Hu’yu geçerek, ÇHC’nin kurucusu Mao’dan sonra en güçlü lider olarak gösterilmiştir (Atawulla, 2020: 47-50).

Xi dönemiyle birlikte Çin, tarihindeki en güçlü konumuna ulaşmıştır. Deng’in başlattığı reform ve dışı açılmanın yarattığı hızlı ekonomik büyüme planı Xi ile büyük oranda tamamlanmıştır. Çin güçlü modern bir sanayi ülkesine dönüşmüş ve ekonomik büyüme Çin’in uluslararası alandaki konumunu güçlendirmiştir (Atawulla, 2020: 108). Xi, Mao ve Deng’den sonra kendini Çin’in temel unsuru haline getirmiştir. ÇKP’nin sözcüsü konumunda bulunan People’s Daily (Halkın Günlüğü) gazetesi 21 Ekim 2014’de Xi için “Mao Zedong Çin halkını ayağa kaldırdı; Deng Xiaoping Çin halkını zenginleştirdi; Xi Jinping Çin halkını güçlendirdi.” diye yazmıştır (Savaş, 2016: 99).

Tarihteki birçok Çinli lider gibi Xi de kendi “Çin Rüyasını” Çin üzerinde kurmak istemiş ve Çin’in yeniden yükselmesini hedef olarak belirlemiştir. Bu hedef doğrultusunda Xi’nin Çin Rüyası iki amacı içermektedir. ÇKP’nin kurulmasının 100. yıl dönümü olan 2021 yılında Çin’i her yönden orta refah düzeyine ulaştırmak; ÇHC’nin kurulmasının 100. yıl dönümünü olan 2049 yılında ise müreffeh, güçlü ve gelişmiş Tek Çin’i kurmaktır (Xi, 2014).

Ekonomik büyüme ile birlikte Çin toplumunda artan eşitsizlik ve yolsuzluklar ÇKP iktidarının meşruiyetini ve rejim güvenliğini tehlikeye düşürmeye başlamıştır.

Hükümetin, siyasi ifade özgürlüğünü baskı altına alma çabalarına karşılık, durumdan hoşnut olmayan Çin halkı grev ve protestolar yaparak tepkilerini göstermiştir. Xi yönetimi tepkilere karşılık yolsuzluklara karşı mücadeleyi birinci önceliği olarak ilan etmiş ve hükümete karşı başlayan protestoları bitirmeye çalışmıştır (Goldstein ve Pevehouse, 2015: 586).

Çin'in iç ve dış politikadaki tutumu pasif olmaktan daha aktif olmaya doğru kaymıştır. Çin'in yeni ulusal güvenlik durumu Xi'ye göre, çatışmalardan kaçmak yerine onları kökten çözmeyi, dış koşullara adapte olmaktan cesurca sorumluluk üstlenmeyi, yaratıcı olmayı ve stratejik inisiyatif almayı gerektirmiştir. Bu nedenle Xi, Çin ordusunun sürekli savaşa hazır olmasını istemiş ve güçlendirmeye önem vermiştir (Atawulla, 2020: 115).

Xi, Çin'in bir yandan barışçıl kalkınma yolunda devam edeceğini vurgularken, diğer yandan haklı çıkarlarını korumak için asla taviz vermeyeceklerini dile getirmiştir. Çin'in egemenliği, güvenliği ve kalkınması gibi temel çıkar konularının hiçbir devletle pazarlık konusu olmayacağını söylemiştir (Li, 2015: 156). Çin'de Xi'nin liderliği ile ortaya çıkan yeni dönemde politik, ekonomik ve sosyal koşulları oluşturan iç ve dış etkenlerde değişimler yaşanmıştır. Çin'in yeni tehdit ve çıkar alanları da bu koşullar çerçevesinde doğal olarak değişmiştir. Xi'nin iktidara gelmesiyle başlayan Hong Kong protestoları ve ABD'nin Çin'e karşı başlatmış olduğu ticaret savaşı Çin hükümetinin tehdit olarak gördüğü önemli sorunlar olmuştur.

1.2. Tek Çin Politikasının Ortaya Çıkışı

Tek Çin Politikası tarihi, 1894 yılında yapılan Japonya-Çin Savaşı'na kadar gitmektedir. Çin'in mağlubiyetiyle sonlanan bu savaşta 1895 yılında imzalanan Shimonoseki Antlaşmasıyla, Formosa adası (Tayvan) Japonya'ya bırakılmıştır (Chiang, 2004: 12). Çin'de yabancı karşıtı gösteriler olarak başlayan Boxer Ayaklanması anayasal bir harekete dönüşmüş ve sonucunda 1912 yılında Çin Cumhuriyeti ilan edilerek imparatorluk dönemi sona ermiştir. Çin, Boxer Ayaklanmasının yarattığı kaos ile uğraşırken, başta Japonya olmak üzere diğer

ülkelerde Çin'in farklı bölgelerinde özel ayrıcalıklar kazanabilmek için harekete geçmiştir (Bush, 2017: 6).

1937 yılında Japonya ve Çin birkez daha savaşa girdiğinde, Franklin Roosevelt yönetiminde ABD, Çin'i desteklemiş ve savaş döneminde maddi yardım sağlamıştır. Ancak 1940 yılına kadar ABD, Japonya'ya Çin işgalini sona erdirmesi için hiçbir yaptırımda bulunmamıştır. Bu yaptırımların olmaması, Japonya'yı 1941 sonlarında Pearl Harbor'a saldırmaya motive eden faktörlerden biri olmuştur. 1942'nin sonunda, ABD sadece Mançurya'nın değil, aynı zamanda Tayvan'ın da savaştan sonra Çin'e iade edilmesine karar vermiştir. Bu karar ile Chiang Kai-shek savaştan sonra Çin'i tekrar bir araya getirme ve ülkeyi yeniden eski gücüne kavuşturma hayali kurmuştur (Ogasawara, 2001).

Buna rağmen, ABD-Çin ittifakı düşünüldenden çok daha az başarılı olmuştur. ABD, odak noktasını ve kaynaklarını Asya anakarasına değil, Avrupa ve Pasifik'e yerleştirmiştir. ABD'nin önceliği Almanya ve Japonya'nın yenilgisi iken, Chiang'ın önceliği, Kuzey Çin'in birçok bölgesine nüfuz eden Mao liderliğindeki komünistlere karşı kendi ülkesini korumak olmuştur. Bu iki farklı önceliklere rağmen Tayvan'ın stratejik konumu her dönem ortak öncelik konusu olmuştur. Chiang, Tayvan'ı Çin'in ileri savunması için bir kale görevi görebileceği düşüncesi ile isterken; ABD Tayvan'ı uluslararası güvenlik operasyonları için bir üs olarak görmüştür (Bush, 2017: 7).

Çin'i yöneten ve uluslararası alanda temsil eden KMT, Japonya ile yaşanan savaşta askeri gücünü ve savaş sonrası yaşanan ekonomik sorunlar ile halk desteğini kaybetmiştir. Mao'nun liderliğindeki ÇKP ise, askeri gücünü genişletmiş ve halk desteğini arkasına alarak savaşı kendi lehine kullanmıştır. Japonya'nın teslim olması ile birlikte ABD, KMT ile ÇKP arasındaki savaş sonrası çatışmada arabuluculuk yapmaya ve yıkıcı bir iç savaştan kaçınmaya çalışmıştır. General George Marshall, Çin'de iç savaşı önlemek ve Çin'in sorunlarını iki parti ile birlikte ele alabilmek için bir siyasi yapı oluşturmak istemiştir. Ancak Marshall'ın bu çabaları başarısız olmuş, iki taraf arasındaki güvensizliğin çok derin olduğuna ve hedeflerinin uzlaşmaz bir çatışma içinde olduğuna karar vermiştir. Bu nedenle ABD'ye geri dönmüştür (Bush,

2017: 7-8). ABD'nin arabuluculuk vasfından vazgeçmesi ile birlikte ÇKP, Çin anakarasının büyük bir bölümünün kontrolü ele geçirmiştir. Chiang liderliğindeki KMT güçlerinin Tayvan'a çekilmesi sonucu, Mao 1 Ekim 1949'da ÇHC'nin kurulduğunu ilan etmiştir.

ABD yönetimi, komünist zaferle sonuçlanan Çin iç savaşına müdahale etmemiştir. Çin'de ÇKP'nin zaferi ve ÇHC'nin Sovyetler Birliği ile ittifakı, ABD için açık bir stratejik kayıp olsa da, Harry S. Truman ve Dışişleri Bakanı Dean Acheson, er ya da geç birleşik ama milliyetçi bir Çin'in kurulacağına inanmıştır. Ancak Kuzey Kore'nin Haziran 1950'de Güney Kore'yi işgali, ABD'nin hızla rotasını değiştirmesine neden olmuş ve Tayvan'a sağlamaya istekli olduğu korumayı kademeli olarak artırmıştır. Çinli “gönüllüler” 1950 sonlarında Kuzey Kore'nin yanında savaşa girdikten ve Amerikan askerlerine karşı savaştıktan sonra, ABD'de ÇHC'yi tanımamış ve BM'ye katılmasına izin vermemiştir (Kissinger, 2020: 126-127). Özetle Çin, 20. yüzyılın ilk yarısı için birleşik ya da Tek Çin olmaktan çok uzaklaşmış ve bazı uzmanlar ülkenin tekrar birleşip birleşemeyeceğinden şüphe duymaya başlamıştır. ÇKP, 1949'da KMT hükümetine karşı kazandığı zaferle bu şüpheleri sona erdirmiştir. Ancak Çin Cumhuriyeti, Tayvan'da hayatta kalarak ve başarılı bir yönetim modeli sergileyerek Tek Çin meselesinde yeni ve farklı bir yaklaşım kazandırmıştır (Bush, 2017: 8).

Çin Cumhuriyeti 1949 yılında kurulan ÇHC'yi tanımamıştır. ÇHC ise, 1949 yılında kurulmasıyla Çin Cumhuriyeti'nin varlığına son verildiğini ve Tayvan'ın ÇHC'nin bir bölgesi olduğunu iddia etmiştir. Her ikisi de birbirini iki Çin bölgesi olarak tanımamaktadır. Çin Cumhuriyeti, ÇHC tarafındaki alanları anakara olarak adlandırmıştır. ÇHC ise, Tayvan'ı anakara egemenliği altındaki bir bölge olarak tanımlamıştır (Kan, 2014: 1).

Birbirinin varlığını kabul etmeyen iki Çin Devleti'ne rağmen, diğer ülkelerin Çin devleti olarak sadece biri ile diplomatik ilişkiler kurabilmesi mümkün olmuştur. Bu nedenle, ÇHC'nin uygulamaya çalıştığı Tek Çin politikası, ülkeler arası ilişkilerde oldukça önemlidir. ÇHC için Tek Çin tanımı; dünyada sadece tek bir Çin olduğu, ÇHC hükümetinin Çin'in tamamını temsil eden tek yasal hükümet olduğu ve Tayvan'ın Çin'in bir parçası olduğudur. Bu tanım ÇHC'nin kurulması ile birlikte

uzun yıllar Tek Çin ilkesi olarak benimsenmiştir. Ancak Tek Çin kavramı hem Çin hem de ABD tarafından farklı tanımlanmıştır. ABD ilk iki maddeye hiçbir itirazda bulunmazken, aynı tanım içinde geçen “Tayvan’ın Çin’in bir parçası olduğu” maddesine belirsiz bir pozisyon almıştır (Silitonga, 2020: 61-63).

ABD hükümeti, Tek Çin politikasını Pekin kadar kısa ve öz bir şekilde ifade etmemiştir. ABD başkanları Tek Çin politikası dedikleri zaman, genellikle birkaç tanımlayıcı unsuru sıralayarak detaylandırırlar (Bush, 2017: 3):

“1972, 1978 ve 1982 tarihli üç ABD-ÇHC tebliğine bağlılık; Nisan 1979’da yürürlüğe giren Tayvan İlişkileri Yasası’nın uygulanması; iki taraf arasındaki farklılıkların barışçıl çözümü; her iki tarafın da statükoyu tek taraflı olarak değiştirmesine izin vermemeye; Tayvan’ın bağımsızlığının desteklenmemesi; Ağustos 1982’de Tayvan’a iletilen ‘altı güvence’; devam eden sorunlara rağmen Çin ve Tayvan arasında diyalog ve işbirliği tercihi.”

ABD başkanları Tek Çin politikası hakkında her konuştuğunda bu unsurların tamamından söz etmemişlerdir. Bazıları Tayvan veya Çin için önemli unsurlar olmuştur. Çin, üç bildiri ve Tayvan’ın bağımsızlığına destek verilmemesi hakkında bir şeyler duymak isterken; Tayvan ise, Tayvan İlişkileri Yasasını ve altı güvenceyi yeniden duymak istemiştir. Çin kendisi için önemli olan Tayvan maddesinin belirsizliğine rağmen benimsemiş olduğu Tek Çin ilkesi tanımının ABD ile birlikte uluslararası anlaşmalarda kullanılan bir tanım haline gelip Tek Çin politikasına dönüşmesini Tayvan sorununda el ettiği bir kazanım olarak görmüştür (Bush, 2017: 3).

Tek Çin politikasındaki “tek” kelimesi hem birliğe hem de onun karşısına, bölünmeye ve ayrılığa işaret etmektedir. Çinli milliyetçiler, Tayvan’ın uzun yıllardır ayrı varlığını, güçlü bir ülkeye dönebilmelerinin önünde sürekli bir engel olarak görmüştür. Çinli milliyetçiler için birlik aynı zamanda gücü, bölünme ise zayıflığı ifade etmiştir. Tayvan milliyetçileri ise, Tek Çin’i bağımsızlık için kendi siyasi hedeflerine bir engel olarak görmüştür (PRC White Paper, 2000: 39-40).

Gill’e (2000) göre, Tek Çin politikası taraflar arasında yaşanan tüm sorunlar arasında resmi olarak üzerinde anlaşılabilir birkaç ana maddeden birisidir. Tek Çin politikası, yıllardır ABD ve Çin arasındaki resmi anlaşmaların merkezinde yer almış

ve muhtemelen gelecekte de yer almaya devam edecektir. En önemlisi, Tayvan Boğazı'nda istikrarı koruyan ve hem anakara Çin'in hem de Tayvan'ın kısmen barış içinde siyasi ve sosyo-ekonomik ilişkilerinin sürmesini sağlayan bir ilke olmuştur.

BM tarafından ilk olarak Çin Cumhuriyeti, Çin'in resmi temsilcisi olarak tanınmıştır. Ancak bu durum, BM'nin 1971 yılındaki 2758 sayılı kararı kabul etmesiyle değişmiş ve ÇHC, Çin'in tek yasal temsilcisi olarak tanınmıştır. Bu tanınma değişiminin ardından Tayvan'da temsilciliği bulunan ülkeler, Pekin'e temsilciliklerini taşımaya başlamıştır (Chiang, 2018: 129).

Tayvan'dan Çin Hava Yolları'na ait bir kargo uçağı Mayıs 1986'da Guangzhou'ya kaçırılmıştır. Çin ve Tayvan yetkilileri sorunun çözümü için Hong Kong'da bir araya gelmiştir. Yaşanan uçak krizi karşılıklı ilişkiler açısından dönüm noktası olmuştur. 1987 yılında Tayvan, halkının anakaraya ziyaretine izin verdiğini açıklamıştır. Çin-Tayvan ilişkilerindeki bu gelişme sorunların görüşülerek çözülebileceği yönündeki en önemli adım olmuştur. 1990 yılında Tayvan'da "Ulusal Birleşme Konseyi" kurulmuş ve 1991'de "Birleşme İçin Temel İlkeler Belgesi" yayınlanmıştır. Belgede; "iki tarafın da siyasi varlıkları teyit edilmekte; eşit refaha sahip demokratik ve hür bir Çin için sorunların barış içinde çözümü; karşılıklı güven ve işbirliği ortamının yaratılması; iki tarafında uluslararası toplumda varlıklarının kabul edilmesi ve bu amaçla, orta vadede resmi iletişim kanallarının oluşturulmasına karar verilmiştir." Belgenin yayınlanması ile birlikte Tayvan, Çin ile iletişim kurmak amacıyla, 1991'de Boğaz Değişim Vakfı (*Straits Exchange Foundation-SEF*), Çin yönetimi de 1991'de Tayvan Boğazı Karşılıklı İlişkiler Derneği (*Association for Relations Across the Taiwan Straits-ARATS*) kurmuştur. 1992 yılında ise, bu kuruluşların başkanları Hong Kong'da bir araya gelmiş ve "1992 Konsensüsü" olarak bilinen Tek Çin mutabakatı kabul edilmiştir (Eröktem, 2018: 11).

Tek Çin politikası adına atılan adımların neticesi olan "1992 Konsensüsü" Çin-Tayvan çatışmalarının önüne geçse de bu konsensüsü iki tarafta farklı şekilde yorumlamıştır. Çin, "1992 Konsensüsünü" Tayvan'ın kabul etmesiyle ÇHC'yi Çin'in tek temsilcisi olarak tanıdığını savunmuş; Tayvan ise, ÇHC'yi Çin'in tek temsilcisi olarak görmediğini, bağımsız bir ülke olarak "1992 Konsensüsünü" iki ülke arasında

barışçıl gelişmeyi koruma ve ilerletme çabalarının siyasi bir adımı olarak gördüklerini açıklamıştır (Turan, 2016: 90-91). 1992 Konsensüsünün kabul şekli ve geçerliliği halen Çin-Tayvan arasında tartışmalara sebep olmaktadır.

Tayvan, Çin'in kendisine sürekli Tek Çin Politikası adı altında sert bir şekilde baskı uyguladığını dile getirmiştir. Çin hükümetinin Tayvan üzerinde Tek Çin Politikası söylemini güçlendirmesi ve giderek artan bir yoğunlukta uyguladığı kademeli baskı Tayvan'ı olumsuz etkilemiştir. Çin tarafından yapılan bu baskılar Tayvan'ın dış dünyadan izole olmasına neden olmuştur. Böylece Tayvan dünyadaki diğer ülkeler ile uluslararası ilişki kuramamış ve önemli birçok konuda arzu ettiği yardımlardan mahrum kalmıştır. Tayvan resmi olarak bağımsız bir devlet olduğunu iddia etmesine rağmen, Çin ile diplomatik ilişki kuran her ülke, Tayvan ile resmi bağlarını kesmek zorunda kalmıştır (Silitonga, 2020: 65).

Tek Çin politikası iki caydırıcılık hedefine hizmet etmektedir: Birincisi, Çin'in Tayvan'a saldırmasını, ikincisi Tayvan'ın Çin'i kışkırtmasını engellemektedir. Başka bir deyişle, Tek Çin politikasının içerdiği belirsizlik, Çin'in Tayvan'ı ele geçirmek için bir saldırı düzenlemekten caydırmaya hizmet ederken, Tayvan'ı da resmi bir bağımsızlık ilanı gibi kışkırtıcı bir adımla tek taraflı olarak statükoyu değiştirmesine izin vermemektedir (DiDuca, 2020: 6).

Tayvan sorunu sadece Çin İç Savaşı'ndan sonra bir iç sorun değil, Kore Savaşı sonrası ABD'nin Tayvan sorununa müdahale etmesiyle uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Sorunun çözümsüz kalması, Tek Çin politikası'nın ABD ve Çin ilişkilerinde sürekli olarak gündeme gelmesine sebep olmaktadır. Çin hükümetinin karar alma, politika oluşturma ve diplomatik faaliyetlerinin temelini oluşturan Tek Çin politikası, Çin-Tayvan-ABD arasında yaşanan ve günümüzde hala devam eden anlaşmazlıkların en önemli nedeni olarak görülmektedir (Silitonga, 2020: 61-63).

1.3. Çin Liderlerinin Tek Çin Söylemleri

Çin'in yapmış olduğu politikalarda karar verme yaklaşımları incelendiğinde, Çinli liderlerin söylemleriyle şekillenen dış politika geleneğini benimsediği görülmüştür. Çin'de Başkan'ın hayata bakış tarzının Devlet'in yaşam modeli haline geldiği analiz

edilmiştir. Bu analiz, Çin'in dış politika olaylarını, değişimlerini ve süreçlerini incelerken liderlerin açıklamalarını referans gösterebilme olanağı sunmuştur (Tabak, 2008: 63).

Çin-Tayvan ilişkilerinde, belirleyici en önemli etken Çinli liderlerin politik yaklaşımları olmuştur. Çin iç politikasında yaşanan önemli gelişmeler, Çinli liderlerin Tayvan'a yönelik politikasındaki tutumunu etkilemiştir (Adıbelli, 2006: 285). Çinli liderler, Tek Çin politikası konusunda farklı tarihsel dönemlerde farklı stratejiler benimsemiştir. Bu stratejiler farklı olmakla beraber ortak tek bir hedefe sahiptir. Bu hedef Çin'in Tayvan ile yeniden birleşmesini gerçekleştirmektir.

ÇHC'nin kurucusu Mao "kaybedilmiş bölgeler" olarak nitelendirilen Tayvan, Hong Kong ve Makao hariç Çin'in yeniden birleşmesini sağlamıştır. Mao yönetiminde kaldığı dönem boyunca en büyük hedeflerinden birisi Tek Çin idealini gerçekleştirmesi yolunda kaybedilmiş bölgeleri alma arzusu olmuş ve o dönem Çin halkından büyük destek görmüştür (Savaş, 2016: 72). Mao, Asya'daki bütün sorunların çözümündeki anahtarın, Tayvan sorununun çözümü olduğuna inanmıştır (Tabak, 2008: 69).

ÇHC'nin 1963'deki Başbakanı Zhou Enlai, Tayvan politikasını "Tek İlke ve Dört Madde" olarak özetlemiştir. "Tek İlke" Tayvan'ın Çin ile yeniden birleşmesi gerektiği anlamına gelirken, Dört Maddenin açılımı ise şöyledir (Chuntao, 2017: 114):

1. Tayvan, Çin ile birleştiği takdirde, politik ve askeri güç ile personel düzenlemeleri Chiang Kai-shek'in kontrolüne bırakılacak, fakat diplomatik ilişkiler Merkezi Hükümet tarafından yönetilecektir.
2. Tayvan'ın askeri, siyasi ve ekonomik gelişme harcamalarındaki tüm eksiklikler Merkezi Hükümet tarafından karşılanacaktır.
3. Tayvan'ın toplumsal reformu ertelenecektir. Şartlar olgunlaşana ve Chiang Kai-shek'in onayı alınıncaya kadar uygulanmayacaktır.
4. Anakara ve Tayvan birbirlerine gizli ajanlar göndermeyeceğini ve karşı tarafın dayanışmasını sabote etmeyeceği konusunda anlaşacaktır.

Çin için, Tayvan sadece siyasi bir mesele değil, aynı zamanda büyük bir stratejik öneme de sahip olmuştur. Deng, “Tayvan anakarayla birleşmezse, her zaman süper güçlerin Çin’e karşı kullandıkları bir koz olacaktır” demiştir (Ekrem, 2003: 56). Deng, Çin’le ABD’nin resmi olarak diplomatik ilişkilerini başlattığı 1 Ocak 1979’daki Yeni Yıl mesajında Tayvan’ı tekrar kazanmanın ne kadar önemli olduğunu açıkça belirtmiştir. 1979’da gönderdiği Yeni Yıl mesajında Tayvan’ın anakaraya katılması halinde Çin’in adanın statükosuna saygı göstereceğini yazmıştır. Deng, Tayvan’ın anakaraya tekrar katılması halinde bin yıl kadar uzun sürse bile sosyal sistemlerini korumalarına izin verileceğini söylemiştir. Deng’e göre, Tayvan ABD’nin desteği olmasa askeri bir yenilgiyle karşılaşmamak için kendi kendine anakarayla birleşmeyi seçecektir (Vogel, 2017: 480).

30 Ocak 1995’te Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin, “Çin’in Yeniden Birleştirilmesini Teşvik Etmeye Devam” adlı konuşmasında Tayvan sorununa ilişkin sekiz madde önermiştir (Huang ve Li, 2010: 183-185).

1. Barışçıl bir yeniden birleşme için Tek Çin prensibine uymak, temel ve ön şarttır.
2. Tayvan’ın diğer ülkelerle gelişen hükümet dışı ekonomik ve kültürel ilişkileri konusunda herhangi bir itirazımız yoktur.
3. Taraflar arası barışçıl bir yeniden birleşime dayalı müzakereleri sürekli olarak savunduk. Sadece Tek Çin olduğu önceliğini varsayarak, Tayvan makamlarıyla her konuda konuşmaya hazırız. Barışçıl yeniden birleşmeyi sağlamak için her türlü çabayı göstermeliyiz.
4. Çinliler birbirleri ile savaştırmamalıdır. Tayvanlı vatandaşlarımızı hiçbir şekilde hedeflemiyoruz, fakat Çin’in barışçıl birleşmesine müdahale eden ve Tayvan Bağımsızlığı fikri komplosunu kuran yabancı güçlere karşı güç kullanımından vazgeçeceğimizin sözünü vermiyoruz.
5. Boğazlar arası ekonomik alışveriş ve işbirliğini genişletmek için büyük çabalar gösterilmelidir. Boğazların her iki tarafının ortak ekonomik refahı ve bir bütün olarak Çin ulusunun refahı için yararlı olacaktır.
6. Boğazların her iki yakasındaki yurttaşlarımız Çin’in güzel kültürel geleneklerini ortaya koymalı ve ileriye taşınmalıdır.
7. Tayvanlı yurttaşlarımızın yaşam biçimi ile ülkenin yöneticileri olma isteğine tam olarak saygı duymalıyız. Meşru hak ve menfaatlerini korumalıyız.
8. Tayvan yönetiminin liderini, anakarayı uygun bir şekilde ziyaret etmeye davet ediyoruz. Biz de Tayvan’ı davet ederlerse ziyaret etmek istiyoruz. Devlet ilişkilerini tartışabilir ya da birtakım konular üzerine görüş alışverişinde bulunabiliriz.

Jiang, “Tayvan, Çin ulusunun namus davasıdır” diyerek Tayvan’ın Çin için ne kadar önemli olduğunu ifade etmiştir (Adıbelli, 2006: 10). Jiang, dönemi ile birlikte Çin Tayvan’la ekonomik ve ticari işbirliğini geliştirerek karşılıklı çıkarları güçlendirmeye çalışmıştır. Bu nedenle, Tayvan ile ilişkiler konusunda siyasal farklılıkların taraflar arasındaki ekonomik işbirliğine etki etmemesi gerektiğini belirtmiştir. Jiang, Tayvan meselesinin sonsuza kadar uzatılmayacağını, uzatılırsa birleşme sürecine zarar verileceğini ileri sürerken, Tayvan’ın şu andaki silahlanma sürecinin hızla gelişmesi ve Tayvan’ın bağımsızlığı yanlılarının gücünün günden güne artması ve ekonomisinin hızlı gelişmesi ile Tayvan yönetiminin ‘İki Çin’ veya ‘Bir Çin, Bir Tayvan’ yaratmasına neden olacağını, Tayvan Boğazı’nda savaş başlarsa savaşa karışan yalnız Çin ve Tayvan olmayacağını, aynı zamanda bazı yabancı güçlerin de savaşa katılabileceğini, bu durumda da bütün Asya’nın önemli ölçüde etkilenebileceğini söylemiştir (Ekrem, 2003: 59).

Hu Jintao, 2005 yılında “Tayvan’daki vatandaşlarımıza ve Anavatanın barış içinde yeniden birleşmesini gerçekleştirmeye yararlı olduğu sürece Tayvan Boğazında iletişimi teşvik etmek için elimizden gelenin en iyisini yapacağız” demiştir. 4 Mart 2005’te ise Hu, yeni koşullar altında Tayvan’la karşılıklı ilişkilerin gelişimi hakkında dört görüş önermiştir (Chuntao, 2017: 115).

1. Tek Çin Politikasına bağlı kalmaktan asla vazgeçmemeliyiz.
2. Barışçıl yeniden birleşme çabalarından vazgeçmemeliyiz.
3. Tayvan halkına umut bağlama ilkesi uygulamasında asla değişiklik yapmamalıyız.
4. Tayvan’ın bağımsızlık etkinliklerine karşı durmakta asla tereddüt etmemeliyiz.

Hu, 31 Aralık 2008 tarihinde ise Tayvan’daki Müttefiklere Mektup’un yayınlanmasının 30. yıldönümü anısına yaptığı konuşmada Tayvan ile ilişkilerin barış içinde geliştirilmesine yönelik altı madde önermiştir (Chuntao, 2017: 115).

1. Tek Çin Politikasına bağlı kalarak karşılıklı politik güvenin güçlendirilmesi.
2. Ortak gelişmeye ulaşmak için iki taraf arasındaki ekonomik işbirliğinin teşvik edilmesi.
3. Çin kültürünü sürdürmek ve manevi bağları güçlendirmek.
4. Farklı alanlarda bireysel temasların artırılması ve iletişimin yaygınlaştırılması.
5. Devlet egemenliğini savunmak ve dış ilişkilerde müzakereler yoluyla tercih etmek.
6. İki taraf arasındaki çekişmeyi sona erdirmek ve barışçıl anlaşmalar sağlamak.

Çin, Tayvan'ın bağımsızlığı fikrine karşı, hukuka uygun şekilde karşı koymak ve yeniden birleşmeyi teşvik etme yaklaşımını benimsemiştir. Bu çerçevede 14 Mart 2005'te Çin "Ayrılıkçı Karşıtı Yasayı" çıkarmıştır (DiDuca, 2020). Bu yasa ile Çin ülkeyi bölmeye çalışan "Tayvan Bağımsızlığı" fikrini benimseyenleri engellenmeyi ve bastırmayı amaçlamıştır. Yasa Çin'in barışçıl birleşme ilkesi olan Tek Çin politikasına bağlı kalacağını dile getirirken aynı zamanda tüm Çin halkının "Tayvan Bağımsızlığı" fikrine karşı çıkararak devlet egemenliğini ve toprak bütünlüğünü savunmak için ortak irade ve kararlılığını sergilemiştir (Silitonga, 2020).

Kanunun kabulünden kısa süre sonra, 29 Nisan 2005 tarihinde Hu ile KMT Başkanı Lien Chan, Pekin'de yaklaşık 60 yıllık bölünmeyi fiilen sona erdirebilmek amacıyla bir araya gelmiştir. Görüşmenin ardından iki taraf ortaklaşa yayınlanan basın metninde, Tayvan Boğazında barış ve gelişme üzerine "Ortak Vizyonun Beş Adımı" konusunda anlaşmaya vardıklarını açıklamıştır. Ortak Vizyonun Beş Adımı anlaşmasının maddelerine göre (Chuntao, 2017: 120):

1. Her iki taraf Tayvan Boğazında müzakerelerin mümkün olan en kısa sürede yeniden başlatılmasını teşvik etmeli ve Tayvan Boğazının her iki yakasında yaşayan halkın mutluluğu için ortaklaşa çalışmalıdır.
2. Taraflar düşmanlığı sona erdirerek barış anlaşmasının sağlanmasını teşvik etmelidir.
3. Tayvan Boğazında kapsamlı ekonomik iletişim teşvik edilmeli ve Tayvan Boğazında bir ekonomik işbirliği mekanizması oluşturulmalıdır.
4. Tayvan halkının endişe duyduğu uluslararası etkinliklere katılım konusunda görüş alışverişi teşvik edilmelidir.
5. Taraflar arası düzenli bir iletişim platformu kurulmalıdır.

Hu ve Chan arasında yapılan görüşme taraflar arasında iletişim kanallarının kurulmasına yardımcı olmuştur. Çin ve Tayvan liderleri 1992 Konsensüsüne bağlı kalarak Tayvan bağımsızlığına karşı çıkan ve Tayvan Boğazındaki ilişkilerin geliştirilmesini teşvik eden başlıca konular hakkında ilk kez ortak bir anlayışa varmıştır. Bu görüşme taraflar arası ilişkiler tarihinde önemli bir yere sahip olmuştur. Böylece Çin, Hu döneminde, Tayvan ile ilişkilerinde çok önemli adımlar atmıştır. Özellikle ekonomik ilişkiler ve havayolu ulaşımı da dahil olmak üzere karşılıklı ulaşımın yeniden sağlanması adımları atılmıştır. Ekonomik ilişkiler ikili Ekonomik İşbirliği Anlaşması ve düzenli ekonomik müzakereler ile daha da ilerletilmiştir. Bu

gelişmeler Tayvan ekonomisini Çin ekonomisine yakınlaştırmıştır (Harris, 2015: 104).

ÇKP'nin dünyaya, Tayvan ile yeniden birleşmenin olabildiğince erken gerçekleştirilmesi için gereken tüm adımları atabileceğini 18. Ulusal Kongresi raporunda, “Biz Tayvan’ın bağımsızlığı arayışında olmayan ve Tek Çin politikasını tanıyan Tayvan’daki tüm siyasi partiler ile fikir alışverişi, diyalog ve işbirliği yapmaya hazırız.” ifadelerini kullanarak duyurmuştur (Chuntao, 2017: 120).

Xi, 6 Ekim 2013 tarihinde eski Tayvan Başbakanı Vincent Siew ile bir araya gelmiş ve bu görüşmede “Uzun süredir devam eden siyasi farklılıklarımız ve sorunlarımız aşamalı olarak çözülecektir. Bu sorunlar kuşaktan kuşağa sonsuza dek sürdürülemezler. Tayvan makamlarıyla eşit şartlar altında görüş alışverişinde bulunmak, siyasi sorunlara çözüm aramak ve Tek Çin politikası çerçevesinde uygun düzenlemeler gerçekleştirmek istiyoruz.” ifadelerini kullanmıştır (Chuntao, 2017: 117-118). KMT Fahri Başkanı Lien Chan, 2005 yılında yapmış olduğu Pekin ziyaretinin ardından 18 Şubat 2014 tarihinde bir kez daha anakarayı ziyarete gelmiş ve Xi tarafından kabul edilmiştir. İki liderin yapmış olduğu görüşmenin ardından Xi, Tek Çin politikası çerçevesinde ortak anlayışı derinleştirmek adına 1992 Konsensüsünü temel alarak Tayvan bağımsızlığı fikrine karşı durmalarını gerektiğini bir kez daha vurgulamıştır (DiDuca, 2020). Xi, 2014 yılında görüştüğü Tayvanlı yetkililere, hiçbir gücün onları ayıramayacağını ifade ederek, yeniden birleşmenin Çin Rüyası’nın önemli bir bölümü olduğunu söylemiştir (Pekcan, 2019a: 121). Ocak 2019’da ise Xi, “aynı ailenin bir parçası olarak Çinlilerin Çinlilerle savaşını istemediklerini” dile getirmiştir (Alaca, 2019: 114).

Xi, Pekin'in merkezindeki Büyük Halk Salonu'nda yaptığı konuşmasında, “Ülke güçleniyor, ulus gençleşiyor ve boğazın iki yakası arasındaki birleşme tarihin en büyük trendi” demiştir. Xi, ayrıca “Tayvan'ın, geleceğiyle ilgili herhangi bir müzakerenin nihai hedefinin birleşme olması gerektiğini, tam bağımsızlık iddia etme çabalarının boşa olduğunu” ifade etmiştir. Xi, Çin'in Tayvan halkının dini ve yasal özgürlüklerine Tek Ülke, İki Sistem çerçevesinde saygı göstereceğini; ancak demokratik bir yönetime sahip Tayvan ile otoriter bir hükümete sahip olan Çin'in

siyasi farklılıklarının birleşmeyi reddetmek için bir mazeret olmadığı konusunda da uyarılmıştır (Buckley ve Horton, 2019).

Çin, stratejik ağırlığını karadan denize yoğunlaştırmıştır. Çin, denizlerde egemen ülke olma yolunda hızla geliştikçe, Tayvan'ın stratejik önemi günden güne artmaktadır. Bu nedenle Tayvan'ın sahip olduğu jeostratejik konumu, taarruz ve savunmadaki özel durumu, Çin'in güneye açılan deniz bölgelerindeki hiçbir ada ile kıyaslanamaz. Tayvan, tam anlamıyla “hiç batmayan bir uçak gemisi”dir. Tayvan'ı kontrol altına alan ülke Çin'i tehdit eden bir duruma kavuşacaktır (Ekrem, 2003: 53). Bu potansiyel tehdit gücüne karşı, Çinli liderler her zaman Tayvan'ın Çin ile birleşmesine büyük önem vererek Tek Çin politikasını vurgulamayı sürdürmüşlerdir. Tek Çin politikası için Tayvan, coğrafi olarak bir çıkar konusu olarak görülmüştür. Çin liderlerinin sorunun barışçıl çözümünü ifade etmelerine rağmen, Tayvan'a yönelik bir müdahalede bulunma seçeneğinin de her zaman kullanılabilceği açıkça ifade edilmiştir. Çin'in sabit bir uçak gemisi olarak kabul ettiği ve stratejik açıdan kendisi için küresel güç olma amacına hizmet eden Tayvan adasından vazgeçmesi zayıflık olarak algılanacağından dolayı mümkün görünmemektedir (Wood, 2016: 231-232).

1.4. Tek Çin Politikasının Çin Dış Politikasına Etkisi

1949 yılında kurulmuş bir ülke olan ÇHC, dış politikası konusunda şu ilkeleri belirlemiştir (Ekrem, 2003: 2):

“Bu hükümet, Çin Halk Cumhuriyeti halkını temsil eden tek meşru hükümettir. Eşitlik, karşılıklı yarar ve birbirlerinin toprak bütünlüğü ve egemenliğine saygı gösterme ilkelerine uymaya hazır olan bütün yabancı hükümetlerle diplomatik ilişki kurmayı arzulamaktadır. Tek bir Çin bulunmaktadır. Tayvan eyaleti, Çin Halk Cumhuriyeti topraklarının ayrılmaz bir parçasıdır. Çin ile diplomatik ilişki kurmak isteyen her ülke, Tayvan makamları ile diplomatik ilişkilerini kesmeye ve Çin'in tek meşru hükümeti olarak Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanımaya hazır olduğunu göstermelidir. Çin hükümeti, 'İki Çin' veya 'Bir Çin, Bir Tayvan' oluşturmayı planlayan hiçbir ülkeye veya Çin'le resmi diplomatik ilişkileri olan ülkelerin Tayvan makamları ile herhangi bir şekilde resmi ilişki kurmaya yönelik girişimlerine hoşgörü göstermeyecektir.”

Çin dış politikasında Tayvan'ı da kapsadığı Tek Çin politikasını ön plana çıkarmış ve bu politikayı benimseyen ülkelerle ilişki kurmuştur. Tayvan ile bütün resmi

ilişkilerini kesen Çin, Tayvan ile diplomatik ilişki kurmaya çalışan ülkeleri sert bir şekilde eleştirmiştir. Özellikle Tayvan'a silah satışlarına karşı tepkisi çok sert olmuştur (Savaş, 2016: 43).

Tayvanlı stratejist Ouyang Fu, Tayvan'ın Çin için önemini dört madde üzerinden açıklamıştır. Bu maddeler (Ekrem, 2003: 53):

1. Tayvan, Çin için güvenlik açısından hayati önem taşımaktadır.
2. Tayvan, Çin'in Doğu Denizi ve Güney Denizi'nin stratejik ilişkilerini kontrol altında tutmaktadır.
3. Tayvan, Çin'in Pasifik Denizi'ne egemen ülke olmasını engellemektedir.
4. Tayvan, Çin'in ekonomik gelişmesini ve güvenliğini derinden ilgilendirmektedir.

Daojiong'e (2005: 775-778) göre, Çin ile ABD arasındaki en önemli stratejik ve güvenlik konusunun Tayvan olduğunu öne sürmüştür. Çin her ne kadar Tayvan sorununu bir iç mesele olarak görüp, bu sorunu bir dış politika konusu olarak görmek istemese de, Çin ile yapılacak herhangi bir müzakerenin siyasi gündeminde her daim ilk konu Tek Çin politikası olmuştur.

Çin'in günümüzde izlediği dış politika, büyük ölçüde 1953 yılında dönemin Çin Başbakanı Zhou Enlai tarafından ortaya konmuş olan "Barış İçinde Bir Arada Yaşamın Beş İlkesi" çerçevesinde şekillenmiştir. Bu beş ilke; "egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı, birbirine saldırmama, birbirinin içişlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı yarar, barış içinde bir arada yaşama" ilkelerinden oluşmuştur. Özellikle "karşılıklı yarar ve barış içinde bir arada yaşama" ilkeleri, aralarında ideolojik farklar olan ülkelerle diplomatik ilişki kurulmasını teşvik etmiştir. Bu ilkeler, aynı zamanda batılı devletlerin tehlikeli ve baskıcı olarak nitelendikleri Kuzey Kore ve İran gibi ülkelerle Çin'in diplomatik ilişki kurmasına fırsat vermiştir (Savaş, 2016: 43-44).

Devletleri dış müdahalelere karşı hukuki açıdan koruyan devlet egemenliği prensibini destekleyen BM, Çin için önemli bir kuruluştur. Çin, BM Sözleşmesi'ni uluslararası hukukun temeli olarak kabul etmiştir. Çin benimsemiş olduğu "Barış İçinde Bir Arada Yaşamın Beş İlkesi" ile BM Sözleşmesi maddeleri benzerlik

taşımaktadır. Çin statüsünü ve başta ABD olmak üzere Batı'nın gücünü sınırlandırabilmesi açısından, BMGK üyeliği ve bu üyelik sayesinde kazandığı veto hakkı Çin için önemlidir. Çin, 1971'de BM üyesi olduğundan itibaren diğer BMGK üyesi ülkelerden az olmakla birlikte veto hakkını sekiz defa kullanmıştır. Çin, vetolarını genellikle müttefiki olan Pakistan, Burma ve Zimbabve'yi desteklemek veya Tayvan ile diplomatik ilişkilerde bulunan ülkelerin çıkarlarını engellemek için kullanmıştır (Harris, 2015: 73-74).

Devletlerin savunma ve güvenlik alanındaki gelişimini takip eden "Business Monitor International" isimli kuruluş tarafından hazırlanan rapor kapsamında, Türker (2019: 283-289) Çin'in savunma ve güvenlik alanındaki güçlü ve zayıf yönleri ile Çin'i bekleyen fırsat ve tehditleri şu şekilde özetlemiştir:

Çin'in Bağlamında Yönleri	Güvenlik Güçlü	<ul style="list-style-type: none"> • Çin'in güçlü kara ordusu kendisine yönelik herhangi bir saldırı ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. • Çin'in coğrafyası derinliğine savunma imkanı sağlamaktadır. • Sahip olduğu nükleer kapasite ve kıtalararası balistik füzeler ciddi bir caydırıcılık sağlamaktadır. • Siber savaş kabiliyetleri açısından, ABD de dahil olmak üzere dünyanın geri kalan ülkelerinden ileri seviyededir. • Savunma harcamaları GSMH'sından daha hızlı büyümektedir ve bu da gelişmiş askeri teçhizat edinme programlarının devamına olanak sağlamaktadır.
Çin'in Bağlamında Yönleri	Güvenlik Zayıf	<ul style="list-style-type: none"> • Çok uzun sınırlara sahip olması. • Tayvan, Spratly Adaları ve Hindistan ile devam eden sınır anlaşmazlıkları. • Japonya'da konuşlu ABD 7'nci Filosu Çin'in Tayvan'a yönelik olası bir hareketinin önündeki en önemli engel olmaya devam etmektedir. • Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun modern zamanlarda hiç kullanılmaması ordunun savaşma kabiliyetini bilinmez kılmaktadır. • Çin'in Asya-Pasifik bölgesindeki komşularıyla iyi olmayan ilişkileri, bölge ülkelerindeki ABD etkisinin artmasına neden olmaktadır.
Çin'in Bağlamında Olduğu Fırsatlar	Güvenlik Sahip	<ul style="list-style-type: none"> • Çin Deniz Kuvvetleri yükselen gücü ile yakın gelecekte gerçek bir açık deniz donanması olmaya adaydır. • Savunma harcamalarındaki hızlı genişleme yoğun halk savaşları doktrinden yüksek teknolojiye dayalı sınırlı savaş doktrinine doğru bir evrim geçirmektedir. • Askeri alandaki yeni gelişmeler Çin'in ekonomik anlamda olduğu gibi askeri anlamda da bir dünya gücü olma hedefine yaklaştığını göstermektedir. • Diplomatik ilişkiler iyi bir yumuşak güç aracıdır. Çin tüm gelişmiş ülkelerle ve Kuzey Kore gibi yalnızlaşmış ülkelerle yakın

		ilişkileri mevcuttur.
Çin'i	Güvenlik	<ul style="list-style-type: none">• İki taraflı güvenlik kapsamında ABD ve Japonya tarafından imzalanan 1996 tarihli ortak deklarasyonda Tayvan ortak bir güvenlik bölgesi olarak belirtilmiştir.• ABD'nin Asya'ya dönen ilgisi ve bölgedeki ülkelerle yakın ilişkileri Çin için bir güvenlik sorunu oluşturabilir.• Hükümetin üst kademelerindeki siyasi anlaşmazlıklar ulusal güvenlik sorunlarına yol açabilir.• Ekonomik sorunlar güvenlik sorunlarına yol açabilir ve ekonomik büyümenin yavaşlaması halinde savunma bütçesi bundan olumsuz etkilenebilir.
Bakımdan		
Bekleyen Tehditler		

Büyük ölçekte kara ve tartışmalı deniz sınırları olan Çin'in kendisini savunma kaygısı ulusal güvenlik politikalarını da etkilemiştir. Çin'in hedefi olan ve zamanı geldiğinde Çin'in "mümkünse" barışçıl bir şekilde yeniden bir parçası haline gelmesi beklenen Tayvan, henüz anavatana katılmamıştır. Çin'in 14 kara sınırındaki anlaşmazlıkların çoğu çözümlenmiş veya anlaşmazlığın çözümünü askıya alan düzenlemeler yoluyla kontrol altına almıştır. Fakat aynı durum Çin'in Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'ne (*Association of Southeast Asian Nations-ASEAN*) taraf olan ülkeler ve Doğu Çin Denizi'ndeki Japonya ile anlaşmazlık halinde olduğu okyanus sınırları için geçerli olmamıştır. Çin'in güvenlik zafiyetleri listesinde Tayvan meselesinden sonra, Güney Çin Denizi'ndeki sorunlar üst sıralara taşınmıştır. Çin, Güney Çin Denizi'nde, Tayvan, Vietnam Paracel Adaları ve Spratly Adaları üzerinde egemenlik iddiasında bulunmuştur (Harris, 2015: 90-91).

Çin dış politika aracı olarak ekonomik gücünü, askeri gücü yerine daha aktif bir şekilde stratejik hedeflerine ulaşmak için kullanmaktadır. Başta Tayvan'a silah satan ülkeler ve Dalai Lama ile görüşmeler yapan yabancı liderlere ilişkin olarak, Çin'in ekonomik gücünü dış politikada tepki aracı olarak kullandığı görülmüştür. Ekonomik baskının Tayvan örneğine baktığımızda, Hollanda hükümeti Tayvan'a 1981 yılında iki denizaltının satışına izin vermiş, buna karşılık olarak da Çin Hollanda büyükelçisini sınır dışı etmiş, ilişkilerin seviyesini düşürmüştü ve üç yıl boyunca diplomatik ilişkilerini askıya almıştır. Fransa ise Tayvan'a 1992 yılında askeri uçak satmış, sonucu Fransa'nın ticari faaliyetleri için önemli olan Guangzhou konsoloslğunun kapatılması olmuştur. Alman askeri şirketleri de Tayvan'a silah satmak istemiş, ancak geçmiş örnekler dikkate alınmış ve ekonomik misilleme endişesiyle Alman lider tarafından rafa kaldırılmıştır (Harris, 2015: 151).

İKİNCİ BÖLÜM

TAYVAN

“Eğer Çin’i hemen şimdi birleştirmesek, bu yüzyıl içinde birleştireceğiz. Eğer bu yüzyıl içinde birleştiremesek, bin yıl içinde birleştireceğiz.”

Deng Xiaoping

2.1. Tayvan Tarihine Bakış

Tayvan, resmi adıyla Çin Cumhuriyeti, Doğu Asya’da Çin’in güneydoğusunda, Japonya’nın güneyinde ve Filipinler’in kuzeyinde Büyük Okyanus’ta yer alan bir adadır (Lin, 2018: 4). Tayvan çevresinde yer alan altı büyük ada grubu vardır. Bunlar Penghu Adaları, Kinmen Grubu, Matsu Adaları, Donghsa Adaları, Nansha Adası ve Pasifik Kıyısı Adası’dır. 64 adacıktan oluşan Penghu Adaları, anakara Çin ile Tayvan arasındaki Tayvan Boğazı’nda yer almaktadır. Penghu, grubun en büyük adası ve nüfusun % 70’i orada yaşamaktadır. Kinmen adaları, Çin’in güneydoğu kıyısında yer almaktadır. Bu adalar, Tayvan Boğazı’nda Penghu ve Tayvan’ı koruyan kilit bir konuma sahiptir. Güney Çin Denizi’ndeki Dongsha ve Nansha Adaları Tayvan donanması için karakol işlevi görmesi sebebiyle stratejik öneme sahiptir (Öcal, 2009: 6).

Harita 2: Tayvan

Kaynak: (Klintworth, 2000)

36.197 km² yüz ölçümüne sahip Tayvan, 2021 yılı itibariyle 23.844.833 nüfusa sahiptir. Başkenti Taipei ve resmi dili Mandarin Çincesidir. Teknolojide dünya liderlerinden biri olması sebebiyle Tayvan, dünyanın en büyük 21. ekonomisine sahiptir. Tayvan; Hong Kong, Singapur ve Güney Kore ile birlikte Asya Kaplanları¹ olarak bilinmektedir (Güngör, 2016: 92).

Çinliler, Tayvan'ı uzun yıllar bir yerleşim yeri olarak görmemiştir. Bunun en önemli sebebi, adanın iklim ve koşulları olmuştur (Atik, 2019: 13). Çin'in Hanedanlık dönemlerinde ise Tayvan, anakara Çin'deki artan nüfus sorunu, ekonomik zorluklar ve hanedanlık otoritesi nedeniyle kaçmaya çalışan Çinliler için bir sığınak olmuştur (Carroll, 2022: 5). Portekizce güzel ada anlamına gelen "Ilha Formosa" ismi, Japonya'ya giderken adadan geçen Portekizli kaşifler tarafından verilmiştir (Öcal, 2009: 8). Ada için Tayvan ismi, Qing döneminde tüm adayı temsil etmek için resmi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Karluk, 2018: 62). Doğu Barbarlarının Ülkesi, Küçük Doğu Adası, Güzel Ada, Yüksek Dağ İnsanları Ülkesi, Çin Ticaretine Açılan Kapı, Sürgün Yeri, ilk Asya Cumhuriyeti, Asya Yetimhanesi, İsyancı Eyalet, Özgür

¹ Asya Kaplanı, gelişmiş ve serbest piyasa ekonomi modelini benimsemiş Uzak Doğu ülkeleri için kullanılan bir kavramdır (Güngör, 2016: 92).

Çin, batmayan uçak gemisi, “Çin Taipei”, Tayvan'daki Çin Cumhuriyeti ve yeşil silikon adası- bunlar, son birkaç yüzyılda Tayvan'ı tanımlamak için kullanılan terimlerden sadece birkaçı olmuştur (Morris, 2004: 6).

Asya ticareti için önemli olan Tayvan Boğazı kısa bir sürede Avrupalı gemilerin bir geçiş güzergahı olmuştur. Bu geçiş güzergahında en önemli konuma sahip olan ada Tayvan olmuştur. Bu sebeple, Portekiz, İspanya ve Hollanda Çin'den ticari ayrıcalıklar ve Formosa adasını ticari bir liman olarak kullanmak istemiştir. Çin Avrupalıların bu isteklerine sürekli karşı çıkmıştır. Formosa adasının önemini anlayan ve ele geçirmek için savaşmayı göze alan ilk ülke Hollanda olmuştur (Adıbelli, 2006: 22-23). Hollanda, bölgedeki deniz trafiğini kontrol altına almak amacıyla Penghu adalarını ve Tayvan'ı 1622 yılında işgal etmiştir. Hollandalıların ardından gelen İspanyollar, 1626 yılında Tayvan'ın Keelung ve Tamsui bölgelerini işgal etmiş, ancak Hollanda'nın karşılık vermesi üzerine yaşanan savaşı kaybeden İspanyollar adayı terk etmek zorunda kalmıştır. Tayvan'ın ulusal kahramanlarından biri olan Zheng Chenggong (Koxinga) 1662 yılında Hollanda güçlerini yenmiş ve adada bulunan kalelerini ele geçirmiştir. Bunun üzerine Hollanda, 1662 yılında Tayvan adasını teslim etmiş ve 40 yıllık süren sömürge yönetimi sona ermiştir (Eröktem, 2018: 3-4). Zheng ailesi, Tayvan'da bağımsız bir Dongning Krallığı kurmuş ve 1662-1683 yılları arasında adayı yönetmiştir. Zheng'in, anakarada bulunan Qing (Mançu) Hanedanlığına yenilmesi üzerine Tayvan, Fujian eyaletine bağlı bir vilayet haline getirilmiştir. Tayvan, tarihinde ilk kez bu dönemde bağımsız bir devlet olmuş ve bu statüsünü yirmi yıl kadar sürdürmüştür. Qing Hanedanlığına bağlanmasından sonra da kültürel, dilsel ve toplumsal olarak anakaradan bağımsız gelişmeye devam etmiştir. Bu sebeple, Dongning Krallığı günümüz Tayvan'ın temeli olarak görülmüştür (Atik, 2019: 23).

2.1.1. Çin-Japonya Savaşı (1894-1895)

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızlı bir gelişme evresine giren Japonya, giderek büyük güçler arasındaki statüsünü yükseltme fırsatını elde etmiş ve anakaraya yakın topraklar üzerinde egemenlik mücadelesine girmiştir. 1894-1895 Çin-Japon Savaşı ve 1904-1905 Rus-Japon Savaşı, Birinci Dünya Savaşı öncesi Japon yayılcılığının en bariz iki örneği olmuştur. Çin-Japonya ilişkisi tam

anlamıyla Kore ve Mançurya topraklarını işgal etme ve geniş anlamda Uzakdoğu'da hakim güç olma rekabeti üzerine kurulmuştur (Birbudak, 2018: 200).

Gelişme süreci ile kendini yenileyen Japonya, zamanla dış politikasını da değiştirmiş ve yayılcılık fikri ülkenin dış politikasında yer edinmeye başlamıştır. Hem hammadde eksikliği hem de ülkenin toplam yüzölçümünün artan nüfusu desteklemekte yetersiz kalması, Japon adalarına bakan Asya kıyılarını işgal etme hedefini doğurmuştur. Bu nedenle Japonya 1870'lerden itibaren yayılcı bir dış politika izlemeye başlamıştır. Bu anlamda, Kore ve Tayvan gibi Çin sınırına yakın bölgeler, Japonya'nın genişlemesi için birincil hedefleri olmuştur. Kore, sahip olduğu yer altı ve yerüstü kaynakları için cazip bir pazar olma potansiyeli nedeniyle Japonya'nın hedefi haline gelmiştir. Ayrıca Kore, Japonya'nın Asya'daki genişlemesi için bir başlangıç noktası ve Asya'dan gelebilecek potansiyel bir tehdide karşı ilk savunma hattı işlevi görmüştür (Birbudak, 2018: 201).

Japon kuvvetlerinin Kore'yi işgali sonucunda, Çin- Japonya savaşı başlamıştır (Öcal, 2009: 11). Savaş Japon ordusunun Çin'e karşı büyük bir zaferiyle sonuçlanmıştır. Savaşın Kore topraklarında başlamasına rağmen, hızla ilerleyen Japon ordusunun Çin'in başkentini ele geçirebilecek bir seviyeye gelmesi sonucu Çin, barış anlaşması talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine, iki devlet arasında 17 Nisan 1895'te Shimonoseki Antlaşması imzalanmıştır (Chiang, 2018: 122).

Japonya, Çin heyetine on bir maddeden oluşan bir barış anlaşması sunmuştur. Shimonoseki Antlaşmasının önemli maddeleri şunlardır (Yanagihara, 2018: 2):

- 1) Kore'nin tam bağımsızlığını tanımak.
- 2) Liaodong Yarımadası'nın güney kısmını, Tayvan Adası'nı, Pescadores Adası'nı ve Tayvan'a ait veya yakın diğer tüm adaları Japonya'ya bırakmak.
- 3) Japonya'ya "200 milyon tael savaş tazminatı" ödemek.
- 4) Çin-Japonya yeni ticaret anlaşmalarının yapılması.
- 5) Japon kuvvetlerinin anlaşmanın sadık bir şekilde yerine getirilmesinin bir garantisi olarak Weihaiwei'yi geçici olarak işgal etmesi.

Anlaşmanın ardından Japon yönetimine girmek istemeyen Tayvan halkı, 1895'te Tayvan Demokratik Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. İlk Asya cumhuriyeti olarak tarihe

geçmesine rağmen, dünyanın çoğu ülkesi tarafından tanınmamış ve sadece 148 gün ayakta kalabilmiştir. Japon birlikleri tüm direnişlere rağmen Tayvan'ı işgal etmiştir. Tayvan'ın işgali, stratejik önemi nedeniyle özellikle Japon Deniz Kuvvetleri için çok önemli olmuştur (Öcal, 2009: 11).

Çin ve Japonya arasında, 21 Temmuz 1896'da Ticaret ve Denizcilik Antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Japonya, Çin'in tüm açık limanlarında imalat sanayi yapmak gibi Batılı güçlere verilmemiş olan bazı ticari ayrıcalıklara sahip olmuştur (Yanagihara, 2018: 2).

2.1.2. Japonya Yönetiminde Tayvan (1895-1945)

Japonya, Tayvan'ın ekonomik kalkınması ve modernizasyonu için çeşitli projeler başlatmıştır. Posta ve telgraf ağları genişletilmiş; 1899'da Tayvan Bankası kurularak bankacılık ve muhasebe sistemlerine geçilmiştir. Ekonomik reform ve modern altyapı ile birlikte Tayvan finansal olarak güçlü hale gelmiştir (Öcal, 2009: 11). Japon yönetiminin başlamasıyla birlikte, Tayvan adasındaki sakinleri temsil etmek için "Tayvanlı" terimi ilk kez kullanılmaya başlanmıştır (Lin, 2021: 16).

Japon yönetimi, Tayvan da bulunduğu süre zarfında Tayvan'ın etnik Çin kökenlerinden ayrılması ve burada yeni bir Japon toplumunun oluşması için çabalamıştır. Japon duygularını harekete geçirmek için Japoncanın kullanılmasını zorunlu hale getirmiştir. Gazetelerin Çince bölümleri kaldırılmış, Tayvanlı kamu görevlilerine yalnızca Japonca konuşmaları emredilmiş ve Japonca konuşan Tayvanlı ailelerin maaşlarına zam yapma kararı almıştır. 1940'ta Japon yönetimi, Japoncanın adada yaygınlaşması için bir kamu kampanyasını bile başlatmıştır. 1940'da Japon hükümetinin almış olduğu bir başka önemli karar ise, Tayvanlıların Çinli atalarından almış oldukları soyadını kullanmamaları ve yerine Japon isimlerini alabilmeleri için isim değiştirme seferberliği başlatmak olmuştur. O dönem Tayvan nüfusunun %7'si bu isim değişikliğini yapmış olması sebebiyle, Japon yönetimi tarafından başarılı bir politika olarak görülmüştür (Morris, 2004: 17).

Japonya, İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla büyük bir savaşın içerisine girmiştir. Japonya, savaş dönemindeki ihtiyaçlarını karşılamak için Tayvan'da birkaç önemli

adım atmıştır. Bunlar, Tayvanlıların Japonlaştırılması, Tayvan'ın endüstrileşmesi ve Japonya'nın Güneydoğu Asya'da güçlenebilmesi için Tayvan'ı bir üs haline getirmek gibi politika adımları olmuştur. Japonya, daha çok askeri mühimmat ve ekipman üretimi üzerinden Tayvan'da ağır sanayi yatırımları yapmıştır. Bu yatırımlar Japonya'nın savaşı sürdürmesinde önemli rol oynamıştır. Tayvan, Japonya için savaşta güney hareket üssü haline gelmiştir. Japonya savaşın ilk dönemlerinde Tayvanlıların askere alınması yönünde sert bir politika uygulamamıştır. Ancak savaşın giderek genişlemesi ve Japon ordusunun artan kayıpları nedeniyle, Nisan 1942 tarihinden itibaren Tayvanlılar da askere alınmıştır. Japon imparatorunun 15 Ağustos 1945 yılında savaşın bittiğini ve mağlup olduklarını açıklaması, Tayvan için yeni bir başlangıca sebep olmuştur (Adıbelli, 2006: 94-96).

Çin Cumhuriyeti lideri Chiang Kai-shek, Japon topraklarının gelecekteki düzenini tartışmak üzere Kahire'ye davet edilmiştir. 1 Aralık 1943 tarihinde Çin, ABD ve Birleşik Krallık Kahire Bildirgesini yayınlamış ve bildiriye şu ifadeler yer verilmiştir: “Üç büyük Müttefik'in amacı, Japonya'nın işgal ettiği tüm adalardan çıkarılması ve Japonya'nın Çin halkından almış olduğu, Mançurya, Formosa (Tayvan) ve Pescadores (Penghu) gibi tüm toprakların Çin'e geri verilmesidir.” (Embassy of the People's Republic of China in Turkey, t.y.). 26 Temmuz 1945'te Potsdam Bildirisi'nde ise, Kahire Bildirgesinde belirlenen koşulların yerine getirilmesi gerektiği yinelenmiştir (Chiang, 2004). Japonya, İkinci Dünya Savaşı sonrası San Francisco Barış Antlaşması'nı kabul ederek teslim olmuştur. Böylece 1895 yılından 1945 yılına kadar süren 50 yıllık Japon yönetimi sona ermiş ve Tayvan, Çin Cumhuriyeti'yle yeniden birleşmiştir (Pekcan, 2019a: 112).

Ancak Tayvan halkı, 1943 Kahire Bildirgesi ve 1945 Potsdam Bildirisini kendi refahları için bir tehdit olarak görmüştür. Japon yönetimi altında geçen sürede Tayvan ile Çin arasında gelişmişlik düzeyi açısından büyük bir uçurum oluşmuştur. Bu nedenle, birçok Tayvanlı Çin ile birleşmek yerine, bağımsız bir devlet olmanın daha iyi olacağını düşünmeye başlamıştır (İsmayılzada, 2019: 51). Japon sömürge dönemi gerçekten de Tayvanlılar için önemli bir kimlik keşfetme aşamasını temsil etmiştir. Sömürge döneminde geçen yarım yüzyıl, Tayvan'ın Çin'den farklı bir tarih ve kültür oluşturmasına izin vermiştir (Lin, 2021: 16).

25 Ekim 1945'de Tayvan'ın devir-teslim töreni yapılmış, Çin'in atamış olduğu Tayvan valisi törende yaptığı konuşmada "Tayvan'ın Çin'in bir parçası haline geldiğini ve burada yaşayan Tayvanlıların Milliyetçi rejimin yani KMT yönetimi altında olduğunu" söylemiştir. Tayvanlılar bu andan itibaren Japon vatandaşlığından Çin vatandaşlığına geçiş yapmıştır (Adıbelli, 2006: 98).

KMT yönetimi, adada Tayvan halkının hiçbir reform talebini dikkate almamış tamamen askeri bir yönetim kurmuştur. KMT komutanlarının ve askerlerinin yolsuzluk, çöken ekonomi ve şiddet içeren davranışları, 1947'den itibaren Tayvan'da ciddi ayaklanmalara ve isyanlara neden olmuştur (İsmayilzada, 2019: 54).

2.1.3. 28 Şubat Olayı

28 Şubat Olayı, Tayvan'da Çin'le yeniden birleşme hareketi ile bağımsızlık hareketi arasındaki çatışmalara verilebilecek en iyi örnektir. Savaş sonrası Çin ekonomisinin giderek kötüleşmesi hem Tayvan ekonomisini hem de Tayvan'ın toplumsal yapısını olumsuz etkilemiştir. Tayvan para biriminin hızla değer kaybetmesi, enflasyon, tahıl kıtlığı, yolsuzluk, işsizlik ve kültürel çatışmalar Tayvan'da isyanların başlamasına neden olmuştur (Öcal, 2009: 14-16). Tayvanlı isyancılar ve hükümet güçleri arasında kamu binaları, tren istasyonları ve polis karakolları gibi kamu altyapılarının kontrolü için mücadeleler yaşanmış ve ayaklanma kısa sürede adanın birçok kent merkezine yayılmıştır (Rubinstein, 2007: 293).

6 Mart 1947'de Tayvan halkı ile hükümet yetkilileri arasında bir uzlaşma komitesi kurulmasına karar verilmiştir. Bu komite ile Tayvan halkı, Belediye başkanlarının ve bölge yargıçlarının seçilmesi, eyalet yönetiminde daha fazla Tayvan temsili, ticaret ve tekel bürolarının kaldırılması gibi birçok reform talebinde bulunmuştur. Çin hükümeti bu reform taleplerini kabul etmemiştir. 8 Mart'ta anakaradan takviye birlikleri adaya gelmiş ve birlikler Çin hükümetinin kontrolünü sert bir şekilde yeniden ilan etmiştir. Adada sıkıyönetim ilan edilmiş ve kurulan komite yasadışı ilan edilmiştir. Tayvanlıların silahlanmaları zayıf kaldığından ve birleşik komutadan yoksun olduklarından direniş hızla bastırılmıştır (Öcal, 2009: 17).

Tayvan'da halen 28 Şubat olayları ile ilgili hararetli tartışmalar sürmektedir. Olaylar hakkında birçok farklı teori ortaya atılmıştır. Çin hükümeti, 28 Şubat komitesinin ve taleplerinin adadaki muhalefeti yok etmek amacıyla fırsata dönüştürdüğü bir isyan olarak yorumlanmaktadır. Yaşanan olaylarda öldürülenlerin sayısının tahminen 500 ile 100.000 arasında değiştiği görülmüştür. Milliyetçi görüşe sahip olanlar daha düşük rakamlar verirken, Tayvanlı taraftarlar daha yüksek rakamlarda ısrar etmiştir. Sonuç olarak, 28 Şubat olayları sonrası Çin hükümetini eleştiren ve bağımsızlık düşüncesini destekleyenlerin çoğu ya öldürülmüş ya da adadan kaçmıştır (Rubinstein, 2007: 293-295). Adadan kaçmayı başaran Tayvanlıların çoğu birleşerek Yeniden Özgür Tayvan İttifakı'nı kurmuştur. Bu ittifak, 1 Eylül 1948 yılında Birleşmiş Milletlere bir dilekçe yazmış ve Tayvan'ın Birleşmiş Milletler vesayeti altına alınmasını istemiştir (Adıbelli, 2006: 100-101). 28 Şubat olayı, adanın modern siyasi tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu olayla, Tayvan'ın anakara Çin'le birleşmesinin ve yönetilmesinin ne kadar zor olacağı ortaya çıkmıştır.

Milliyetçi Çin hükümeti, tüm siyasi yaşamı boyunca Tayvan halkının isteklerini pek önemsememiştir. Halk arasındaki ve medyadaki siyasi muhalefet susturulmuştur. 1980'li yıllara kadar siyasi beklentiler yerine, ekonomik kalkınma büyük ilgi görmüştür. 28 Şubat olayı, Tayvanlıları siyasi faaliyetlerinde çok daha temkinli davranmalarına yol açmıştır. Organize direniş ya da isyanlar hiçbir zaman 1947 başlarındaki seviyeye yaklaşmamıştır (Öcal, 2009: 18).

2.1.4. Çin İç Savaşı (1945-1949)

1937-1945 yılları arasında yaşanan İkinci Çin-Japon Savaşı sırasında, KMT ve ÇKP birlikte mücadele etme kararı almış ve birleşik bir ordu kurmuştur. Ancak, bu birlikte mücadele Çin'in geleceği ve yönetimi konusunda hiçbir zaman yapılamamıştır. KMT ve ÇKP yaptıkları görüşmelerde hiçbir orta yol bulamamıştır (İsmayilzada, 2019: 52). KMT ve ÇKP arasında uzun süren müzakereler sonucu birleşik bir hükümet kurulamamıştır. 1947 yılında, KMT ve ÇKP arasındaki iç savaş şiddetini artırmıştır (Lin, 2018: 20). 1947-1949 yılları arasında süren Çin iç savaşını, Mao liderliğinde ÇKP kazanmış ve 1 Ekim 1949'da başkenti Pekin olan ÇHC'nin kurulduğunu ilan etmiştir. Chiang Kai-shek, KMT yöneticileri, iş adamları ve diğer destekçileri ile

birlikte yaklaşık iki milyon kişi anakaradan Tayvan adasına çekilmiştir (Eröktem, 2018: 7).

Chiang Kai-shek'in iç savaşı kaybedip geri çekilmek için Tayvan'ı tercih etmesinin sebepleri şunlardır (Lin, 2018: 24-25):

- 1) Tayvan, pirinç, çay, şeker vb. zengin ürünlerin üretimi için uygun iklime sahiptir.
- 2) Tayvan'ın Japonya yönetimi döneminde sanayileşmeyi başarmış, ulaşım tesisleri ve ekonomisi gelişmiştir.
- 3) Tayvan'ın Çin anakarası ile kara bağlantısı olmadığından ÇKP, Tayvan'a kolayca saldıramayacaktır ve KMT, Tayvan'da kendini koruyabilecektir.
- 4) Tayvan, coğrafi konum olarak ABD'nin Uzak Doğu Savunma Hattı kapsamı içinde yer almaktadır.
- 5) ABD yardımları sayesinde Tayvan güçlenecek ve ÇKP'nin tehdidi altından çıkacaktır.
- 6) Tayvan, Çin anakarasından ayrı olduğu için ÇKP'nin faaliyetleri tarafından çok fazla etkilenmeyecektir.

Bu avantajları göz önünde bulundurarak Tayvan'a çekilen Chiang, 7 Aralık 1949'da Çin Cumhuriyeti'ni resmi olarak Tayvan'a taşımış ve başkent Taipei'de bir hükümet kurmuştur (Lin, 2018: 25). Manthorpe'a (2005) göre, Chiang, 1948'den beri Tayvan'ı Komünistler tarafından yenilgiye uğratılması durumunda KMT'nin kaçabileceği bir yer olarak hazırlıyordu. Chiang'ın nihai hedefi, Mao'nun Komünistlerine karşı savaşı sürdürmek için geri çekilmek zorunda kalmasına rağmen, Çin Cumhuriyeti adı altında tüm Çin toprakları üzerinde kontrolü yeniden kazanmaktır.

Chiang, Çin'de olduğu gibi Tayvan'da da tek parti sistemine dayalı bir yönetim kurmuştur. 1949 yılında sıkıyönetim ilan ederek yeni siyasi partilerin kurulmasını yasaklamıştır (Adıbelli, 2006: 130). Chiang, 1950 yılından itibaren KMT partisini, hükümeti ve adayı yeniden inşa etmeye başlamıştır. İlk aşamada bir Merkezi Reform Komitesi kurmuştur. Bu komite kısa süre içinde örgütlenme, disiplin ve ideoloji üzerine çeşitli reform planları hazırlamıştır. Tayvan'a gelen tüm KMT parti üyeleri Reform Komitesi'ne kaydolmadan önce incelenmiş ve yetersiz olanlar tasfiye edilmiştir. Tayvan ordusunda yüzlerce general ve albay emekli edilmiş; askerlerin eğitim ve teçhizatları başta olmak ordu yeniden yapılandırılmıştır (Öcal, 2009: 19).

Gary Marvin Davison'a (2003) göre, Tayvan halkı Kore Savaşı'nın başlangıcına kadar, Japonya'nın teslim olması ve KMT'nin iç savaşı kaybedip adaya gelişinden bu yana gelecekleri hakkında bir belirsizlik dönemi yaşamaya başlamıştır. Tayvan halkı, Komünist bir yönetime karşı oldukları için KMT'yi adadan çıkarmak için bir mücadeleye girmemiştir. Davison bunun sebebinin, Japonya'nın teslim olmasıyla müttefik güçlerin adada Japonlara ait olan tüm askeri üsleri ve teçhizatları almış veya yok etmiş olmasına bağlamıştır. Bu nedenle, yerel Tayvan halkı KMT yönetimine karşı mücadele etme gücü bulamamış ve çoğunluk etnik yakınlık nedeniyle KMT yönetimini kabul etmiştir.

Benzer bir belirsizlik ve kararsızlık, adanın gelecekteki durumuyla ilgili olarak ABD'li yetkililer arasında da yaşanmıştır. Çin iç savaşının galibi ÇKP olmuş ve ABD bu nedenle, Çin'in Sovyetler Birliği'nin güçlü bir müttefiki olmalarını önlemek için ilişkiler kurmak istemiştir. ABD'nin Tayvan sorununa karşı tarafsız tutumu, ÇHC'nin desteklediği Kuzey Kore'nin Güney'i işgal etmek istemesine kadar devam etmiştir (İsmayilzade, 2019: 55-56).

2.1.5. Kore Savaşı

İkinci Dünya Savaşından sonra Asya'da önemli bazı sorunlar hala çözüme kavuşturulmamıştır. Bu sorunların en önemlileri Tayvan ve Kore olmuştur. Kore, İkinci Dünya Savaşından sonra 38. paralelden itibaren iki ayrı Kore devleti olarak ayrılmıştır (Adıbelli, 2006: 134-135). 25 Haziran 1950'de Kuzey Kore kuvvetleri, 38. paralel hattını geçmiş ve güneye saldırı başlatmıştır (İsmayilzade, 2019: 56).

Kuzey Kore'nin saldırısı öncesinde Mao, Tayvan'a saldırı hazırlıkları yapmıştır. Ancak Haziran 1950'de Çin Askeri Merkez Komitesi, Tayvan'a yapılacak saldırı hazırlıklarının beklenilenden daha uzun süreceğini belirtmesi üzerine Mao, Tayvan planını ertelemiştir (Adıbelli, 2006: 135). Ardından ABD'nin yedinci filosunu Tayvan boğazına göndermesi üzerine, Mao, Tayvan'a düzenlemeyi planladığı saldırıyı 1952 yılına kadar erteleme kararı almıştır. Bu erteleme kararı üzerine, Fujian bölgesinde bulunan ve Tayvan adasına saldırı hazırlığında olan üçüncü ordu, Kore sınırına kaydırılmıştır (Adıbelli, 2006: 138-139).

ABD, Kore'ye yapmak istediği müdahaleyi yasal bir zemine oturtmak için, BMGK'yı acil toplantıya çağırıştır. 25 Haziran 1950'de BMGK üyeleri krizi tartışarak saldırıyı "barışın ihlali" olarak kabul etmiş ve BM üyelerini Kuzey Kore'yi desteklememeye çağıran 82 sayılı Kararı kabul etmiştir. Kuzey Kore saldırısını iletirken, BMGK 27 Haziran'da yeniden toplanmış ve uluslararası barış ve güvenliği yeniden tesis etmek için acil askeri önlemlerin gerekli olduğunu belirten 83 sayılı Kararı kabul etmiştir. Kararda ayrıca, üye devletlere Güney Kore'ye askeri destek sağlamaları tavsiye edilmiştir (İsmayilzada, 2019: 56).

ABD'nin ve BMGK'nin hızlı reaksiyon göstermeleri Kore Savaşını uluslararası bir kriz haline dönüştürmüştür. ABD'nin Kore Savaşına müdahale etme kararı ve yedinci filoyu Tayvan Boğazına göndermesi, Çin-Tayvan mücadelesini de derinden etkilemiştir. Çin geçmişte Japonya ile yaşamış olduğu güvenlik sorunlarından yola çıkarak Çin'in güvenliğinin, Kore'nin güvenliğine bağlı olduğuna inanmıştır. Çin, ABD'nin Kore'yi bahane ederek kendisine karşıda bir saldırı düzenleyebileceğini düşünmüştür. Bu düşünce Çin'in Kore Savaşına karşı tutumunu belirlemiştir (Turan, 2016: 85).

Manthorpe (2005: 195) göre, ABD'nin Kore müdahalesinin iki temel amacı vardır. Birincisi, Güney Kore'nin komünist güçler tarafından işgal edilmesinin önlenmesidir. Kore'nin birleşik bir ülke olarak komünist bir rejim ile yönetilmesi ABD'nin kabul edebileceği bir durum değildir. İkincisi, Tayvan'ı olası bir ÇHC işgalinden korumaktır. ABD'nin Pasifik bölgesindeki çıkarları göz önüne alındığında Tayvan son derece önemlidir. ABD Başkanı Truman, 27 Haziran 1950'de Kore Savaşına neden müdahil olduklarını ve Tayvan'ı neden korumaları gerektiği konusunda şu açıklamalarda bulunmuştur (Adıbelli, 2006: 137-138):

"Kore'ye yapılan saldırı bütün kuşkuların ötesinde açıkça göstermiştir ki, komünizm bağımsız ulusların siyasal sistemlerini zayıflatarak ele geçirme stratejisinin ötesine geçerek, şimdi onları savaş aracılığıyla işgal etme durumuna gelmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin uluslararası barış ve güvenliğin korunması yönündeki çağrılarına karşı komünist güçler meydan okumaktadır. Bu bağlamda, Tayvan'ın komünist güçler tarafından işgali Pasifik bölgesinin güvenliğine ve burada görev yapmakta olan Amerikan güçlerine doğrudan bir tehdit olarak kabul edilecektir. Bu nedenle, Tayvan'ı, yapılacak herhangi bir saldırıya karşı korumak üzere yedinci filoyu görevlendirdim. Bunun bir sonucu olarak Çin ve Tayvan

yönetimlerine çağrıda bulunarak birbirlerine karşı yapmakta oldukları tüm deniz ve kara operasyonlarını sona erdirmelerini istedim. Bu çağrıma uyulup uyulmadığının kontrolünü de yedinci filoya verdim. Tayvan'ın statüsü için bir karar verebilmek için öncelikle Japonya ile nihai bir uzlaşmaya varılarak, Pasifik'te barışın tesis edilmesini beklemek gereklidir. Veya bu konu hakkında Birleşmiş Milletlerin dikkati çekerek sorun orada çözülmelidir.”

Çin'in Kore Savaşına girmesi, Tayvan sorununa önemli bir etkisi olmuştur. Kore Savaşı öncesi ABD'nin resmi Tayvan açıklamaları Çin lehine olmuş, ancak savaşın başlaması ABD'nin Çin'le olan tüm ilişkilerini kesmesiyle sonuçlanmıştır (Turan, 2016: 85). ABD, Çin'i Kore'de saldırgan taraf ilan etmiş ve BM'ye ÇHC'nin üye olmamasını istemiştir. ABD'nin Çin'e diplomatik ve ekonomik olarak ambargosu 1971 yılına kadar sürmüştür.

2.1.6. I. ve II. Tayvan Boğazı Krizi (1954-1958)

Çin, Kore Savaşı'nın bitmesi üzerine yeniden Tayvan'a odaklanmış ve Ağustos 1954'te Tayvan'a yakın Quemoy ve Matsu adalarını bombalaması üzerine Tayvan Boğazı'nda ilk ciddi kriz yaşanmıştır. Çin'in adaları bombalaması ve Tayvan Boğazı krizi Nisan 1955'te gerçekleşen Bandung Konferansı'na kadar devam etmiştir. Bu gelişmeler üzerine, Dwight Eisenhower yönetiminde ABD, 1954 yılında Tayvan ile “Karşılıklı Savunma Anlaşması” imzalamıştır. Anlaşmaya göre, tarafların toprak bütünlüklerine ve siyasi istikrarlarına karşı saldırılara ve komünist yıkıcı eylemlere direnebilmek amacıyla kapasitelerini güçlendirecekleri ve ayrıca, Tayvan'ın savunulabilmesi için ABD'nin bölgede kara, hava ve deniz güçlerini konuşlandırmasına izin verileceği belirtilmiştir (Eröktem, 2018: 8). Ayrıca ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'in, ABD, Japonya, Güney Kore ve Tayvan'ın bulunacağı Kuzey Doğu Asya Antlaşması Örgütü'nün (*Nort East Asian Treaty Organization-NEATO*) kurulabileceğinden bahsetmesi Çin'in Tayvan üzerindeki baskısını daha da artırmasına yol açmıştır (Korkmaz, 2021a: 89).

Yapılan barış müzakerelerinin bir sonuca ulaşmamasıyla Mao, 1958 yılında bir kez daha Tayvan'a ait Quemoy ve Matsu adalarını bombalama emri vermiş ve II. Tayvan Boğazı Krizi ortaya çıkmıştır (Alperen, 2019: 162). ABD, Tayvan Boğazı sorununda Tayvan lehine bir tutum sergilemiştir (Pekcan, 2019a: 62). 1958'de ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, “ABD ve Tayvan arasındaki anlaşma nedeniyle Tayvan'a

ait olan Quemoy ve Matsu adalarına saldırı olursa, ABD bu adaların savunmasına yardım edecektir.” diyerek Tayvan’a olan desteklerini bir kez daha belirtmiştir. Mao, Tayvan Boğazı krizinde ABD ile arasındaki gerilimi daha fazla artırmamak ve Tayvan’ın bağımsızlığı düşüncesini benimseyenlerin güç kazanmaması adına saldırıları sonlandırmıştır (Lin, 2018: 27-28).

İkinci Tayvan Boğazı Krizi, kırk dört gün sürmüş ve her iki taraftan da toplamda yaklaşık bin askerin ölümüne neden olmuştur (Olkan, 2021: 33). Hem ÇHC hem de Tayvan, deniz ve hava mücadelesinde daha gelişmiş ve yıkıcı silahlar kullanmaya başlamıştır. Çatışmaların ölçeğinde ve sıklığında gözle görülür bir azalma olmasına rağmen, gerilim ABD ile ÇHC arasındaki ilişkilerin normalleşmesine kadar sürmüştür (İsmayılzada, 2019: 57-58).

2.1.7. III. Tayvan Boğazı Krizi (1995-1996)

1995'in başlarında, Tayvan cumhurbaşkanı Lee Teng-hui, Cornell Üniversitesi'nin mezunlar toplantısında bir konuşma yapması için Amerika'ya davet edilmiştir (Üngör, 2005:39). Lee, Tayvan'ın uluslararası konumunu desteklemek amacıyla bölge ülkelerine birçok ziyaret yapmış olmasına rağmen, ABD'ye yapılacak ziyaret hepsinden önemli olmuştur. 2 Mayıs 1995'te Temsilciler Meclisi, Lee'ye vize verilmesini kabul etmiştir. Ancak ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü John Ohta, “Lee'nin Çin Cumhuriyeti (Tayvan) cumhurbaşkanı olduğu için Amerika'yı ziyaret etmesine izin verilmesinin, ABD dış politikası için ciddi sonuçları olacağını” söylemiştir. Bu açıklamanın hemen arkasından, Çin Dışişleri Bakanlığı, Lee'yi resmi veya özel bir ziyaret için kabul etmenin "ciddi sonuçları" olacağını açıklamıştır (Kessler, 2008: 26).

22 Mayıs 1995'te Başkan Clinton, Lee'ye Cornell Üniversitesi'ne “özel” bir ziyaret hakkı vermiş ve yüksek rütbeli Tayvan yetkililerinin 16 yıllık ABD ziyaretleri yasağını kaldırmıştır (Huang ve Li, 2010: 189). Pekin, ABD'nin ziyaret izni kararını, Çin'in Tek Çin politikasına karşı ciddi bir meydan okuma olarak değerlendirmiştir. Çin Dışişleri Bakanlığı, ABD'nin "iki Çin" veya "bir Çin, bir Tayvan" kavramına izin vererek üç tebliğin ilkelerini ihlal ettiğini açıklamıştır (DiDuca, 2020).

Çin, ABD büyükelçisini geri çağırmıştır. Pekin, Taipei ile geliştirilen yarı resmi temasları askıya almış ve çeşitli askeri güç gösterilerine başlamıştır (Kessler, 2008: 27). 18 Temmuz 1995'te Çin, 21 Temmuz'dan 28 Temmuz'a kadar Tayvan yakınlarında tatbikatlar ve füze testleri yapacaklarını duyurmuştur. Testler ve tatbikatlar, ABD-Çin Dışişleri Bakanları Qian Qichen ve Warren Christopher'ın görüşmeleri öncesi sona ermiştir (Ross, 2000: 94-95).

ABD Dışişleri Bakanı Christopher, Lee'nin Cornell Üniversitesi'nde yapmış olduğu konuşma hakkında şunları söylemiştir (Huang ve Li, 2010: 191): “Başkan Lee, açılış konuşmasını Çinlileri kızdırmak için kullandı. Adada demokrasinin ortaya çıkmasıyla övünerek, Tayvan'dan defalarca ‘Tayvan Çin Cumhuriyeti’ olarak söz etti.” Çin Dışişleri Bakanı Qichen ise, Lee'nin konuşması hakkında şunları söylemiştir (Huang ve Li, 2010: 192): “Tayvan politikamızdaki temel sorun şu anda tehlikede. [...] Lee, on defadan fazla Çin Cumhuriyeti'nden bahsetmeye devam etti ve bu onun ‘İki Çin’ politikası yürütme niyetini açıkça yansıtıyor. [...] Güçlü ve ilkeli bir tavır almaktan başka seçeneğimiz yok!”

ABD-Çin Dışişleri Bakanları'nın görüşmeleri sonrası, ek füze testleri ve tatbikatlar 1995 yılının Ekim ve Kasım aylarında gerçekleşmiştir. Tayvan'ın güneyindeki Dongshan Adası'nda Çin, bir amfibi saldırı tatbikatı gerçekleştirmiş ve Tayvan'ın işgalinin mümkün olabileceğini göstermeyi amaçlamıştır. Tayvanlı yetkililer halkı sakin olmaya ve tehdidi hafife almaya teşvik etse de, Pekin'in psikolojik savaşı Tayvan vatandaşları üzerinde önemli bir etki yaratmıştır (Kessler, 2008: 28).

Mart 1996'da Tayvan'ın yaklaşan cumhurbaşkanlığı seçimleri ile boğazlar arası gerilimler yeniden yükselmiştir (Üngör, 2005: 39). ÇHC seçimleri bağımsızlığa doğru atılan bir başka adım olarak görmüş ve buna izin vermeyeceğini açıklamıştır. Çin, Tayvan'ın cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesi duymuş olduğu hoşnutsuzluğunu, Tayvan kıyılarında bir dizi füze denemesi daha yaparak göstermiştir (Ekrem, 2003: 49).

Cumhurbaşkanlığı seçimi yaklaştıkça Tayvan çevresindeki hareketlilik artmış ve güç gösterisinde, 150.000 asker, üç yüz uçak, beş güdümlü füze destroyeri ve firkateyn,

dört denizaltı ve bir dizi jet avcı uçağını içeren çok daha ciddi tatbikatlar gerçekleşmiştir. Deniz taşımacılığının yeniden yönlendirilmesi ve füzelerin kritik deniz yollarına düşmesiyle, Pekin'in Tayvan ticaretini bozma niyeti başarılı olmuştur (Kessler, 2008: 29). Tayvan borsası, askeri tatbikatlar ve füze atışlarının başlamasının ardından yaklaşık %33 oranında keskin bir düşüş yaşamıştır. Aynı zamanda, Tayvan'a hizmet veren havayolları tarifeli uçuşların rotalarını değiştirmek zorunda kalmış ve Tayvanlı balıkçılar teknelerini birkaç hafta limanda tutmuştur (Kıroğlu, 2007: 138). Temel ihtiyaç maddelerinin eksikliği sorunu ortaya çıkmış ve bu durum uluslararası toplumda endişe yaratmıştır.

ABD, Tayvan Boğazı krizine müdahale etmiş ve Çin askeri eylemlerini izlemek amacıyla Tayvan yakınlarındaki bölgeye iki uçak gemisi göndermiştir. Bu, ABD'nin Vietnam Savaşı'ndan bu yana Asya-Pasifik bölgesindeki en büyük deniz hareketi olmuştur (Kıroğlu, 2007: 139). ABD'nin en büyük filosu, Pasifik'te savaşa hazır bir şekilde konumlandırılmıştır. ABD Savunma Bakanı William J. Perry, “Birleşik Devletler filosu Pekin’e, büyük bir askeri güç olmalarına rağmen, Batı Pasifik'teki en güçlü askeri gücün ABD olduğunu hatırlatacaktır.” demiştir (Kessler, 2008: 31).

20 Kasım 1996'da Warren Christopher, Qian Qichen'e Tayvan konusunda ABD'nin “Üç Hayır” politikası hakkında bilgi vermiştir (Huang ve Li, 2010: 205):

- 1) ABD, ‘iki Çin’ veya ‘bir Çin, bir Tayvan’ yaratma girişimlerini desteklemeyecektir.
- 2) ABD, Tayvan'ın bağımsızlığını desteklemeyecektir.
- 3) ABD, Tayvan'ın BM veya egemen uluslardan oluşan herhangi bir uluslararası kuruluşa girişini desteklemeyecektir.

Tayvan'ın 1996'daki cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra, Çin askeri tatbikatlarına son vermiştir. Her iki taraf da uzlaşmaya istekli olduklarını ifade etmiş ve ABD, iki uçak gemisini Tayvan yakınlarındaki bölgeden uzaklaştırmıştır. Kriz geçici olarak sona ermiş, ancak boğazlar arası anlaşmazlıklar çözülememiştir (Qimao, 1996: 1056).

2.2. Tayvan'ın Siyasi Yapısı ve Siyasi Gelişmeleri

Tayvan, 1949 yılından 1987 yılına kadar otoriter tek parti iktidarı tarafından sıkıyönetim ile yönetilmiştir. Bu yıllar arasında iktidarda KMT yer almıştır. 1987

yılında sıkıyönetimin kaldırılmasıyla muhalefet partilerinin kurulmasına izin verilmiştir (Chai, 2008: 84). 1987 yılı itibariyle, Tayvan'da demokratikleşme çabaları hız kazanmıştır. Demokratikleşmenin başlıca nedeni ise Tayvan'da gerçekleşen hızlı bir ekonomik ve sosyal gelişmenin yaşanmış olmasıdır. Bu demokratikleşme sürecinde anayasa merkezi bir rol oynamıştır (Tulga, 2020: 117).

KMT tarafından hazırlanan ve yürürlüğe konulan Çin Cumhuriyeti Anayasası, geleneksel Çin öğeleri ile Batı'nın parlamenter ve başkanlık sistemlerine ait öğelerin bir karışımıdır. Çin Cumhuriyeti Anayasası, demokrasiyi, özgürlükleri garanti altına alırken, siyasi katılımı ve kültürel gelişimi ön plana çıkarmıştır. Anayasa ile Tayvan'daki bölgesel idari yapılanmalarda düzenlenmiştir. Anayasaya göre, Tayvan'da 16 bölge ve 5 ayrı belediye statüsünde coğrafi alan bulunmaktadır. İçişlerinde bağımsız gözükken bu bölgeler, dış ilişkilerinde merkezi Tayvan hükümetine bağlıdır (Güngör, 2016: 96). Tayvan'da devlet başkanı ve yardımcısı halk tarafından genel seçimlerle 4 yıllığına seçilmektedir. Başkan adayları ABD'de olduğu gibi, yardımcılarıyla birlikte seçime girip seçilmektedirler. Yalnızca iki dönem seçilme hakkı vardır. Tayvan'da yirmi yaşını doldurmuş vatandaşlar seçme ve seçilme hakkına sahiptir (Sezen, 2018: 128).

Çin-Tayvan ilişkilerinin bağımsızlık ve birleşme yanlısı toplumsal bölünme çizgisi Tayvan'ın siyasi ve sosyal hayatını şekillendirmiş ve bu sosyal bölünme çizgisi Tayvan'daki siyasi hayatı iki gruba ayırmıştır. Bu gruplardan ilki, KMT'nin de içinde bulunduğu mavi gruptur. Bu grubun ÇHC ile birleşmeyi desteklediği bilinmektedir. İkinci grup, Demokratik İlerleme Partisi'nin (DPP) bulunduğu yeşil gruptur. İkinci grup çoğunlukla Tayvan'ın bağımsızlığını savunan bağımsızlık yanlısı grup olarak bilinmektedir (Tulga, 2020: 116).

DPP, 1986 yılındaki parti tüzüğünde, kendi kaderini tayin etme ilkesi açıkça belirtilmiştir. 17 Nisan 1988'de DPP, Tayvan'ın Çin'den ayrı bağımsız ve egemen bir devlet olduğunu ilan eden "417 sayılı Kararı"ı kabul etmiş ve 7 Ekim 1990'da DPP tarafından Tayvan'ın egemenliğinin sınırlarını ilan eden "1007 sayılı Karar" kabul edilmiştir. Her iki karar da Tayvan'ın hukuki bağımsızlığını ilan etmekte yetersiz kalsa da, adanın Çin'den fiilen ayrıldığı açıkça ilan edilmiştir (Wang, 2000: 164).

Tayvan’da sıkıyönetimin 1987’de kaldırılmasına rağmen, genel oy hakkı ile ilk genel seçimler 1996’da yapılmıştır. Ardından Tayvan’da 2000, 2008, 2016 ve son olarak 2020’de cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmıştır. DPP’nin liderlik ettiği yeşil grup, Tayvan’daki son iki genel seçimin (2016 ve 2020) kazananları olmuştur.

Tablo 1. Tayvan Devlet Başkanları ve Görev Süreleri

Chiang Kai-shek	1949-1975
Yen Chia-kan	1975-1978
Chiang Ching-kuo	1978-1988
Lee Teng-hui	1988-2000
Chen Shui-bian	2000-2008
Ma Ying-jeou	2008-2016
Tsai Ing-wen	2016-

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.2.1. Lee Teng-hui Dönemi (1988-2000)

1987 yılında sıkıyönetimin kaldırılmasından sonra muhalefet partisi olarak, DPP kurulmuş ve seçimlere katılmasına izin verilmiştir. 1988’de Chiang Ching-kuo’nun ölümünden sonra, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Lee Teng-hui, ilk Tayvan doğumlu cumhurbaşkanı ve KMT’nin başkanı olarak göreve gelmiştir (Lin, 2018: 32). “Tayvan demokrasisinin babası” olarak kabul edilen Lee görev süresi boyunca, Tayvan’ın tamamen demokratik bir hükümete sahip olması için çalışmıştır. Lee, ülkeler ve uluslararası örgütlerle diplomatik ilişkiler kurmak ve geliştirmek için Tayvan’ın daha demokratik olması gerektiğine inanmıştır. Lee döneminde gerçekleşen, 1996 Tayvan cumhurbaşkanlığı seçimleri ilk ve en önemli demokratik seçim olmuştur (Koopman, 2016: 225-226).

Lee, Chiang Kai-shek ve Chiang Ching-kuo başkanlık dönemlerinde sıkıyönetim altında bastırılmış olan Tayvanlıların sesini duyurmasına yardımcı olmuştur. Lee’nin başkanlığında, Tayvanlılar ilk kez KMT’nin Merkez Daimi Komitesinde ve hükümetin kabinesinde üyeliğin çoğunluğunu kazanmıştır. Tayvanlılar, başbakan ve dışişleri bakanı gibi eskiden yasak olan kurumlarda çalışmaya başlamıştır (Jacobs ve Liu, 2007: 393). Lee, Tayvan’ın BM ve diğer dünya örgütlerinde rol alma arayışının büyük bir savunucusu olmuş ve bu süreçte Pekin’in statüsüne meydan okumak gibi bir niyetinin olmadığını vurgulamıştır (Tan, 2020: 4). Tayvan’da uzun süre ÇHC’ye

genellikle “Komünist Çin” veya “Komünist Çete” denmiştir. Lee dönemiyle birlikte ise, KMT’nin Çin’in egemenliğine yönelik ÇKP ile olan rekabet politikasına son vermiş ve açıklamalarında ÇHC'yi resmi adıyla anan ilk devlet başkanı olmuştur (Ogasawara, 2001).

1994'te Lee, ulusal birleşmeden önce tek Çin politikasını asla kabul etmeyeceğini; ancak yeniden birleşmeden sonra tek bir Çin'in olabileceğini söylemiştir (Kıroğlu, 2007: 140). 20 Mayıs 1996'daki konuşmasında ise, anakarayı ziyaret etmek ve Pekin'deki liderlerle görüşmek istediğini açıklamıştır. Lee ayrıca, ABD'ye ikinci bir ziyaret yapma girişiminden vazgeçeceğini ve Tayvan'ın BM'ye katılma teklifini erteleyeceğini söylemiştir (Klintworth, 2000: 6). Ancak Tek Çin politikası konusunda geri adım atmamıştır. Lee, CNN televizyonu haber muhabiriyle yaptığı röportajda, şu anda tek bir Çin olmadığını ve ancak yeniden birleşmeden sonra olacağını; şu anda anakara ve Tayvan'da iki ayrı egemen devlet bulunduğunu söylemiştir (Qimao, 1996: 1058).

1999 yılında Lee, Tayvan'ın bağımsızlık faaliyetlerini hızlandırmıştır. Mayıs ayında, Çin'in her biri tam özerkliğe sahip yedi bölgeye bölünmesini savunan “Demokrasiye Giden Yol” kitabını yayınlamıştır (PRC White Paper, 2000: 46). Temmuz 1999'da ise Lee, Çin ve Tayvan arasında gelecekte kurulacak temasın “devletten devlete özel ilişki” temelinde olması gerektiğini ileri sürmüştür (Dillon, 2016: 422). Lee, Çin'in Tek Çin ve Tek Ülke, İki Sistem politikalarına karşılık, “İki Çin” politikasını ortaya koymuştur (Özay, 2019: 142).

2.2.2. Chen Shui-bian Dönemi (2000-2008)

DPP temsilcisi olan Chen Shui-bian, 2000 yılında yapılan cumhurbaşkanı seçimini kazanmıştır. Seçimin sonucu, Tayvan demokrasisinde önemli bir dönüm noktasıdır. Seçimle beraber KMT'nin Tayvan'daki 55 senelik kesintisiz iktidar yönetimi sona ermiştir. Chen, cumhurbaşkanı seçildikten sonra Çin ile karşı karşıya geldiği ilk konu “1992 Konsensüsü” olmuştur. Chen, 10 Kasım 2000 tarihinde yapmış olduğu konuşmasında, 1992 Konsensüsü hakkında şu ifadeleri kullanmıştır (Lin, 2018: 35):

“1992 Konsensüsü, bir politikacı tarafından ileri sürülen politik bir terimden öte bir şey değildir. Açıkçası, böyle bir şey yoktur. 1992'de bir müzakere yapılmıştır ancak bu

müzakerede bir mutabakat sağlanamamıştır. Ben olmayan bir mutabakatı nasıl kabul edebilirim? ÇHC'nin ileri sürdüğü 1992 Konsensüsü anlayışı, tek Çin politikasına dayanmaktadır ve Tayvan'ın ÇHC'nin bir parçası olduğu anlamına gelmektedir. Buna karşın, Tayvan bağımsız bir ülkedir ve ben Tayvan'ın cumhurbaşkanıyım. Bu sebeple, 1992 Konsensüsü diye bir şey söz konusu değildir.”

Chen, Temmuz 2003'te, Tayvan'ın ikinci bir Hong Kong olmasını istemediklerini, Tek Ülke, İki Sistem ve Tek Çin politikasını reddettiklerini söylemiştir. Ayrıca Tek Çin politikası altında doğrudan müzakere yapmasının imkansız olduğunun altını çizmiştir. DPP hükümetine göre, boğazlar arası ilişkiler, herhangi bir ön koşul olmaksızın iki egemen devlet arasındaki mutlak eşitlik temelinde tartışılmalıdır (Schubert, 2004: 170). Chen'in, Tayvan Boğazı'nın her iki tarafında da birer ülke olduğu ve Tayvan'ın başka bir ülkenin ne bir parçası ne de bir eyaleti olduğu yönündeki açıklamaları, boğazlar arası gerilimi daha da artırmıştır. Chen, Tayvan'ın kaderini 23 milyon Tayvanlının belirlemesine izin vermek için bir halk referandumu yapılmasını önererek Çin'in kırmızı çizgisini daha da aşmıştır (Romberg, 2003: 207).

Chen, 16 Ocak 2004'te, iki sorudan oluşan bir referandum düzenlemiştir. Referandumda halka (1) Çin'in füzeleri geri çekmemeleri ve Tayvan'a karşı güç kullanımından vazgeçmemeleri halinde hükümetin daha fazla füze savunma sistemi edinip edinmeyeceği; (2) Tayvan hükümetinin Çin Komünist hükümeti ile boğazlar arası barış ve istikrar çerçevesi üzerine müzakere edip etmeyeceği soruları yöneltilmiştir. Referandum sonucunda iki tarafında %50'den az oy alması sebebiyle referandum geçersiz sayılmıştır (Kan, 2014: 15).

Tayvan'da bağımsızlık yanlısı olan Lee ve Chen, genel ulusal çıkarları gözardı ederek Tek Çin politikasını tanımamış ve “Tek Çin, Tek Tayvan” politikasını yaratmaya çalışmışlardır. Bu politikalar, barışçıl yeniden birleşmenin temelini ve önceliğini tehlikeye atmıştır (Chuntao, 2017: 119).

2.2.3. Ma Ying-jeou Dönemi (2008-2016)

Tayvan'da 22 Mart 2008'de gerçekleşen dördüncü doğrudan cumhurbaşkanlığı seçimini KMT aday ve Taipei eski belediye başkanı Ma Ying-jeou kazanmıştır. Böylece KMT sekiz yıl aradan sonra Ma liderliğinde tekrar Tayvan'da iktidara

gelmiştir (Lin, 2018: 37). Cumhurbaşkanlığı seçimi ile birlikte ayrıca oy pusulasında her bir partinin BM'ye dönme planları içinde ayrı bir referandum yapılmıştır. DPP, BM'ye yeni bir ulus olarak katılmayı savunurken; KMT, Tayvan'ın eski BM statüsüne dönüşünü savunmuştur. Ancak her iki partinin de teklifleri referandum da yeterli oyu alamaması sebebiyle kabul edilmemiştir (Matsuda, 2015: 7).

Ma'nın seçim zaferi, BM referandumlarının başarısızlığı ve Chen'in cumhurbaşkanlığından ayrıldıktan kısa bir süre sonra tutuklanıp hapse atılmasıyla Chen'in yoğun destek gören Tayvanlı kimliğine yönelik siyasi stratejisi büyük zarar görmüştür (Matsuda, 2015: 8). Ma, Çin ile ilişkilerinde “Üç Hayır” (birleşme yok, bağımsızlık yok ve savaş yok) yaklaşımını benimsemiştir. Seçim kampanyası döneminde açıkladığı gibi, 1992 Konsensüsünü başkanlığı döneminde yeniden onaylamıştır. Lee döneminde on yıldan fazla bir süredir yapılamayan Tayvan Boğazı müzakerelerini Ma yeniden başlatmıştır (Hickey ve Niou, 2016: 63). Tayvan, 2009 yılında Dünya Sağlık Örgütü'nün (*World Health Organization-WHO*) yıllık toplantısı olan Dünya Sağlık Asamblesi'ne (*World Health Assembly-WHA*) “Çin Taipei” ismi ile gözlemci üye olarak katılmıştır. Bu gelişme Tayvan'ın uluslararası örgütler nezdinde tanınması ve katılımı için önemli bir kazanım olmuştur. Tayvan'ın BM üyeliğinden ayrılmasının ardından ilk kez BM ile bağlantısı olan bir toplantıda bulunmuştur (Lin, 2018: 37). Çin, WHA'da olduğu gibi birçok kuruluşa Tayvan'ın üye olmadan uluslararası faaliyetlerine katılmasına izin vermiştir.

Ma, Mart 2012'de yeniden seçilmiş ve ikinci döneminin başlamasıyla birlikte Boğazlar arası ilişkileri “tek ülke, iki bölge” olarak ifade etmiştir. Nisan 2013'te bir başka açıklamasında ise Ma, “Biz iki Çin'i, bir Çin, bir Tayvan'ı veya Tayvan'ın bağımsızlığını teşvik etmiyoruz” demiştir (Matsuda, 2015: 26-27). Ma döneminin Çin-Tayvan ilişkilerindeki en önemli gelişmesi, 7 Kasım 2015'te Ma ve Xi'nin, iki ülke arasındaki ilişkinin geleceğini görüşmek üzere Singapur'da bir araya gelmeleri olmuştur. Bu görüşme, Çin ve Tayvan devlet başkanları arasında 1949'dan bu yana ilk defa gerçekleşmesi sebebiyle önemlidir (Perlez ve Ramzy, 2015). Görüşmede hem Xi hem de Ma, 1992 Konsensüsü'nün önemini vurgulamıştır. Birçok ülke, boğazlar arası ilişkileri geliştirmek için “doğru yönde atılmış bir adım” olduğu açıklamasını yaparak görüşmeyi desteklemiştir. Ancak görüşmede iki taraf arasında

statükoyu korumak ve barışçıl bir ilişki sürdürmek için çalışmak dışında herhangi bir anlaşma yapılmamıştır (Bush, 2015). Görüşmede herhangi bir sonuca ulaşılamaması, Tayvanlı bağımsızlık yanlısı grupların görüşmenin yalnızca yaklaşan Tayvan cumhurbaşkanlığı seçimleri nedeniyle Ma'yı desteklemek için bir girişim olduğu ve ayrıca bağımsızlığı destekleyen DPP'ye bir uyarı işlevi gördüğü yönünde spekülasyon yapılmasına neden olmuştur (Koopman, 2016: 237).

Xi, 7 Kasım 2015'te Singapur'da Ma ile görüşmek istemesinin nedeni, Tsai Ing-wen iktidara gelmeden önce Tek Çin politikasına dayalı boğazlar arası ilişkiler için geri dönüşü olmayan bir çerçeve oluşturmak istemiştir. Ma, 1992 Konsensüsü'nden bahsederken, Tayvan Boğazı'nın iki tarafının 1992'de Tek Çin politikası üzerinde uzlaşmaya vardığını söyleyerek Xi'yi hayal kırıklığına uğratmamıştır (Lin, 2016: 5).

2.2.4. Tsai Ing-wen Dönemi (2016-)

2016 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini, DPP'nin adayı Tsai Ing-wen kazanmış ve Tayvan'ın ilk kadın cumhurbaşkanı olmuştur (Lin, 2018: 39). Tsai, seçimlerin ardından yapmış olduğu konuşmasında, Tayvan'ın barış ve istikrarını korumak adına statükoyu devam ettirecek adımlar atacağını söylemiştir (Romberg, 2016: 3). Tsai, "Çin Cumhuriyeti Anayasasına göre cumhurbaşkanı seçildiğini ve Çin Cumhuriyeti'nin egemenliğini ve topraklarını koruyacağını" söylemiştir (Maizland, 2021). Bağımsızlık yanlısı DPP'nin adayı Tsai'nin Tayvan'da devlet başkanı seçilmesiyle Çin-Tayvan ilişkileri daha gergin bir süreçten geçmiştir (Wood, 2016: 231).

Diğer DPP liderlerinde görüldüğü gibi Tsai'de, 1992 Konsensüsü'nü ve Tek Çin politikasını kabul ettiğine dair açıklamalar yapmamıştır. Tsai, "1992'de Hong Kong'daki boğazlar arası görüşmelerde tarihin gerçeklerini inkar etmediğini, fakat konuyla ilgili iki tarafında farklı görüşlerinin olduğunu" söylemiştir. Tsai, "gelecekte Tayvan'ı hangi parti yönetirse yönetsin, boğazlar arası ilişkilerin her zaman halkın iradesine uygun olması gerektiğini" vurgulamıştır (Lin, 2016: 3).

Tsai, Pekin'in Hong Kong'un özgürlükleri üzerindeki baskılarına işaret ederek, Tek Ülke, İki Sistem politikasının Tayvan için kabul edilemez olduğunu açıklamıştır

(Maizland, 2021). Açıklama sonrası Xi, Çin-Tayvan arasında normalleşme ilişkilerini düzenleyen ARATS ve SEF'in faaliyetlerini sonlandırmıştır. Çin'in bu tepkisi sebebiyle, hem Çin'den Tayvan'a giden turist sayısında hem de karşılıklı ticaret hacminde ciddi azalmalar gerçekleşmiştir (Kasım, 2018: 167-168).

2016 yılında Tsai, Tayvan ekonomisini güçlendirmek ve ekonomik olarak anakaraya aşırı bağımlılığı sona erdirmek amacıyla Yeni Güneye Yönelik Politikasını² (*New Southbound Policy-NSP*) açıklamıştır (Romberg, 2016: 4). Tayvan bu politika ile ticaret dışında “Eğitim, Sağlık, Modern Tarım, Doğal Afetlerle Mücadele, KOBİ'ler, Teknoloji ve Endüstri alanlarında” sağlanan rehberlik ve ortak projelerle ikili ilişkilere de büyük katkı sağlamayı amaçlamıştır (Işık, 2019: 102). Tek Çin politikası nedeniyle Tayvan, özellikle uluslararası ilişkilerinde ciddi sınırlamalara maruz kalmıştır. Bu sebeple NSP, Tayvan'ın bu sınırlamaları aşmak adına atılmış en önemli adım olarak görülmüştür (Özay, 2019: 141).

Tsai, Çin'in Tayvan'a yönelik 2021 yılında yapmış olduğu askeri tatbikatlar üzerine, savunma harcamalarını artırma planlarını açıklamış ve 2021 mali yılı için savunma bütçesinde bir önceki yıla göre %10'luk bir artış önermiştir. Bu genişletilmiş askeri bütçenin bir kısmı, Tayvan kıyılarını savunmak için seyir füzeleri, deniz mayınları ve gelişmiş gözetleme sistemleri satın almak için kullanılmıştır (Maizland, 2021).

2.2.5. 2014 Ayçiçeği Hareketi

Çin ve Tayvan, 29 Haziran 2010'da Çin'in Chongqing kentinde Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşması'nı (ECFA) imzalamıştır. İlk ECFA anlaşmasının ardından Tayvan ve Çin, art arda çeşitli anlaşmalar imzalamıştır. Boğazlar Arası Hizmet Ticaret Anlaşması (*Cross-Strait Service Trade Agreement-CSSTA*) ise, 13 Haziran 2013'te imzalanmıştır. Diğer anlaşmalar peş peşe imzalanarak kabul edilmiş ve uygulanmış, ancak boğazlar arası hizmet ticaret anlaşması, bazı maddeler nedeniyle önemli anlaşmazlıklara neden olmuştur (Chiou, 2017: 3-4).

² Yeni Güneye Yönelik Politikası (NSP), Tayvan'ın bölgesel entegrasyonunu geliştirmek ve Hint-Pasifik bölgesinin daha geniş kalkınmasını desteklemek için Tayvan'ın kültürel, eğitimsel, teknolojik, tarımsal ve ekonomik varlıklarından yararlanmayı amaçlamıştır. Politika kapsamında toplam 18 ülke bulunmaktadır. Bu ülkeler: Endonezya, Singapur, Malezya, Filipinler, Tayland, Vietnam, Hindistan, Brunei, Kamboçya, Laos, Myanmar, Bangladeş, Butan, Nepal, Pakistan, Sri Lanka, Avustralya ve Yeni Zelanda'dır. Daha ayrıntılı bilgi için; <https://southbound.csis.org/>

Anlaşma şartlarına göre bankacılık, sağlık, turizm, telekomünikasyon ve yayıncılık gibi hizmet sektörleri yatırımlarına izin verilmiştir. Tayvan halkı anlaşmanın, Tayvan ekonomisine zarar vereceğini ve Pekin'den gelen siyasi baskıya karşı Tayvan'ı savunmasız bırakacağını düşünmüştür (Brindle, 2015: 4). Ayrıca, muhalefet tasarının yalnızca Tayvan ekonomisine değil, aynı zamanda güvenliğine de zarar verebileceği savunmuştur (Hsieh, 2015: 144).

Bu nedenle Tayvan hükümeti, Çin ile anlaşmayı imzalayıp onaylanması için meclise gönderdiğinde, muhalefet partisi üyeleri ve bazı Tayvanlılar hizmet ticaret anlaşması hakkında şüpheye düşmüştür. Muhalefet, KMT hükümetinin meclisteki çoğunluğunu kullanarak anlaşmayı bir an önce geçireceği endişesi ile mecliste anlaşmanın tartışılmasını ve oylanmasını engellemeye çalışmıştır (Chiou, 2017: 5).

Komite başkanı olan KMT yöneticisi Chang Ching-Chung, söz verilen incelemeyi yapmak yerine, tek taraflı olarak inceleme süresinin sona erdiğini ve tasarımın Mart'ta genel kurul toplantısına sunulacağını açıklamıştır (Rowen, 2015: 5). 17 Mart 2014'te, boğazlar arası hizmet ticaret anlaşması üç aylık meclis engellemesi sonrası 21 Mart'ta mecliste nihai oylamaya sunulması için karar verilmiştir (Brindle, 2015: 4). 18 Mart'ta, öğrenciler anlaşmayı protesto etmek için Tayvan yasama meclisi önünde toplanmıştır. 18 Mart gecesi, Lin Feifan ve Chen Weiting liderliğindeki protestocu öğrenciler, memnuniyetsizliklerini ileri bir seviyeye taşımış ve güvenlik güçleri ile girdikleri mücadeleyi kazanıp yasama meclisini işgal etmiştir (Chiou, 2017: 6). Protestocular, ticaret anlaşmasının madde madde gözden geçirilmesini talep etmiş; aksi takdirde, CSSTA'nın onaylanması için planlanan gün olan 21 Mart'a kadar yasama meclisinde kalacaklarını açıklamıştır (Brindle, 2015: 5). Ayrıca protestocular, 23 Mart'ta Bakanlar Kurulu toplantı salonunu işgal etmiş, ancak ertesi sabah polis müdahalesi sonucu çıkarılmıştır (Hsieh, 2015: 142).

Başlangıçta oturma eylemi olarak planlanan protestolar, beklenmedik bir şekilde Ayçiçeği Hareketi olarak adlandırılan siyasi bir krize dönüşmüştür. Yirmi dört gün boyunca genel kurul toplantı salonunu işgal eden protestocular Tayvan meclisinin

normal işleyişini bozmuştur. 30 Mart'ta, büyük bir protesto mitingi düzenlenmiş ve dört ana talepte bulunulmuştur (Ho, 2015: 69-70):

- 1) CSSTA'yı yasama organından geri çekmek,
- 2) Boğazlar Arası Anlaşma Denetimi (CSAS) yasasını yürürlüğe koymak,
- 3) CSSTA'nın yasal incelemesinden önce CSAS yasasını yasalaştırmak,
- 4) Sivil bir anayasa çalışmaları yapılması.

Ayçiçeği Hareketi, tüm adaya yayılmış ve aynı zamanda uluslararası ilgi uyandırmıştır. Uluslararası medya olay yerine gelmiş ve yapılan haberlerde protestolarda çekilen “Çin karşıtı” ve “Tayvan demokrasisini koru” gibi mesajlar verilmiştir. Tüm pankartlar arasından, İngilizce yazılmış “Özgür Tayvan” çoğu medya kuruluşu tarafından paylaşılmıştır (Lin, 2021: 38).

KMT hükümetinin, öğrencilerin meclisi işgali ile başlayan oturma eylemi protestosuna karşı sert müdahale kararı, Ayçiçeği Hareketi'ne daha fazla Tayvanlının katılmasına yol açmıştır. Hükümetin başlangıçtaki sert tepkisinden biraz daha uzlaşmacı bir duruşa geri dönmesi, polis şiddetinin medyada yoğun şekilde yer almasıyla ilgili olmuştur (Ho, 2015: 91). Bu olaylar Tayvan medyasında, Facebook gibi sosyal medya ağlarında ve vatandaşlar tarafından kurulan internet sitelerinde o kadar geniş bir şekilde yayılmıştır ki, haberlerin protesto hareketinin yönünü şekillendirdiği iddia edilmiştir (Brindle, 2015: 5).

Ayçiçeği Hareketi, 10 Nisan'da CSSTA'nın meclis tarafından onaylanmayacağı ve boğazlar arası müzakereler üzerinde daha fazla denetime izin verileceğinin açıklaması üzerine sona ermiştir (Ho, 2015: 93). Yirmi dört gün süren protestolar boyunca, hiçbir eylemcinin, sivilin ve polisin hayatını kaybetmemiş olması ve protestoların barışçıl bir şekilde sona ermesi Tayvan demokrasisi adına önemli bir başarı olmuştur.

Tayvan'da, 29 Kasım 2014'te yapılmış olan yerel seçimler, Ayçiçeği Hareketi sonrası yapılması sebebiyle ayrı bir önem kazanmıştır. Seçimlerde hükümeti temsil eden KMT ve başkanı Ma, ciddi bir oy kaybı yaşamış yerel seçimleri kaybetmiştir. Bu seçim yenilgisinin bir sonucu olarak Ma, KMT başkanlığından istifa etmiştir (Hsieh, 2015: 142). KMT'nin seçim yenilgisinin ardından, Başkan Ma'nın, Tek Çin

politikası çerçevesinde Çin’le bir barış anlaşması hayali tamamen ortadan kaldırılmıştır (Rowen, 2015: 18). Ayçiçeği Hareketi ve Kasım seçimleri, Tayvan siyasetinde bir değişimin göstergesi olmuştur.

2.3. Tek Ülke İki Sistemde Tayvan

Tek Ülke, İki Sistem politikası, Tek Çin politikası çerçevesinde Tayvan’ın Çin’e barışçıl bir şekilde birleşimini sağlamak amacıyla 1980’de Deng tarafından oluşturulmuştur (Kemenade, 1999: 16). Tek Ülke, İki Sistem politikasının yalnızca Tayvan için değil; Çin’in parçası olduğunu düşündüğü Hong Kong ve Makao içinde uygulanmasının planlandığı belirtilmiştir (Vural ve Özgür, 2021: 447). Deng, 1984 yılında ise, Tek Ülke, İki Sistem politikasıyla, birleşmeden sonra Tayvan’ın ÇHC egemenliğinde Özel İdari Bölge olacağını açıklamıştır (Kan, 2014: 7).

Tek Ülke, İki Sistem politikasını maddeler halinde açıklamak gerekirse (Huang ve Li, 2010: 114):

1. Boğazın her iki tarafındaki halklar birbirleriyle iletişim kurmalı, aileler ve akrabalar birleştirilmeli, ticaret geliştirilerek karşılıklı anlayış artırılmalıdır. Her iki taraf, posta, ticaret, hava ve denizcilik hizmetlerini karşılıklı başlatmalı, aile birleşimleri, akraba ziyaretleri, turistik ziyaretler sağlanmalı. Ayrıca akademik, kültür ve spor alanlarında karşılıklı alışveriş kolaylaştırılmalı ve bunlar için bir anlaşmaya varmak üzere gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
2. Ülkenin yeniden birleşmesinin ardından, Tayvan özel bir idari bölge olarak yüksek derecede bir özerkliğe sahip olabilir ve kendi silahlı kuvvetlerini koruyabilir. Merkezi hükümet Tayvan’ın işlerine karışmayacaktır.
3. Tayvan’ın mevcut sosyo-ekonomik sistemi değişmeden kalacak; yaşam biçimi ve dış ülkeler ile olan ekonomik ve kültürel ilişkileri de değişmeyecektir.
4. Tayvan’da yetki sahibi olan kişiler ve Tayvan’daki çeşitli çevreleri temsil eden kişiler, ulusal siyasi organlarda yöneticilik görevlerini üstlenebilir ve devlet yönetimine katılabilirler.
5. Tayvan’ın yerel ekonomisi sorun yaşadığında, Merkezi Hükümet koşullara uygun bir şekilde Tayvan ekonomisini sübvansedebilir.
6. Tayvan’daki her ulustan ve çeşitli çevreleri temsil eden kişiler arasından Anakaraya gelip yerleşmek isteyen olduğu takdirde onlar için gereken uygun düzenlemeler yapılacaktır. Onlara karşı herhangi bir ayırım yapılmayacağı garanti edilmektedir. Bu kişiler Anakaraya giriş ve çıkış özgürlüğüne sahip olacaklardır.
7. Tayvan’daki sanayici ve işadamları anakarada çeşitli ekonomik girişimlere yatırım yapabilir ve ortak olabilirler. Yasal hakları, menfaatleri ve kazançları güvence altındadır.

8. Anavatanın yeniden birleşmesi tüm Çinlilerin sorumluluğudur. Tayvan'daki tüm ulusların, tüm çevrelerin ve tüm kilit örgütlerinin, çeşitli kanallar ve çeşitli yollarla devlet meseleleri ile ilgili öneriler ve tavsiyeler sunmasını içtenlikle karşılıyoruz.

Çin'in "Tek Ülke, İki Sistem" politikasına karşılık Tayvan'dan yapılan açıklama ise şu şekilde olmuştur (Vural ve Özgür, 2021: 448):

"ÇHC'nin Çin'in tek meşru hükümeti olmadığı; kendi kontrolü altındaki topraklarda münhasır haklara sahip olan, Taipei ve Pekin hükümetleri olmak üzere iki eşit siyasi varlık bulunduğu; önerilen politikanın Tayvan'ın yaşam tarzı ve temel insan haklarını kaybetmesine neden olacağı ve Tek Ülke, İki Sistem politikasının birleşme için çözüm olmak yerine yeniden birleşmenin önündeki en büyük engel olduğu vurgulanmıştır."

Tek Ülke, İki Sistem politikasının ilk uygulama alanı Çin'in 1997 ve 1999 yıllarında yeniden birleşmeyi başardığı Hong Kong ve Makao olmuştur. Çalışmanın üçüncü bölümünde yer verilecek olan Hong Kong'da, Tek Ülke, İki Sistem politikası birleşmenin gerçekleştiği dönem içerisinde başarılı bir politika olarak görülse de, yaşanan protestolar sebebiyle politikanın Hong Kong'da uygulamadaki başarısı tartışmalı bir konudur.

2.4. Tayvan'ın Çin'e Bakışı

İki Chiang dönemi olarak adlandırılan Chiang Kai-shek ve oğlu Chiang Ching-kuo döneminde, Tayvanlı yetkililer aşırı bir şekilde komünizm karşıtı propaganda yürütmüşlerdir. Lee Teng-hui ve Chen Shui-bian iktidardayken "Tayvan Bağımsızlığı" fikri benimsenmiştir. Chen iktidardayken, okullarda Çince dersinin saatleri azaltılmış ve eski Çin metinleri müfredattan kaldırılmıştır. Bu önlemler, Tayvan boğazının iki yakasında yaşayan toplumlar arasındaki kültürel bağları koparmayı ve yabancılaştırmayı hedeflemiştir. Bu durum, Çin'in yeniden birleşmeyi olabildiğince erken gerçekleştirmesinin önünde büyük bir engel oluşturmuştur. Adada Tayvan bağımsızlığı fikrini savunan güçler önemli bir etkiye sahip olmuştur. Lee iktidara geldiğinde, Tayvan bağımsızlığı fikrini savunan gruplara destek vermiş ve bu desteği bağımsızlığı savunan grupların hızlı bir şekilde büyümelerine neden olmuştur (Chuntao, 2017: 116).

1995 yılında Lee, ABD’de Cornell Üniversitesi’nde yaptığı konuşmasında “Tayvan Çin Cumhuriyeti” fikrini açıkça savunmuştur. Chen ise Tayvan için BM üyeliği konusunda geniş çaplı bir referandum düzenleyerek “iki ayrı ülke” fikrini ortaya koymuştur. 2008 yılında Ma göreve başladıktan sonra, taraflar arasında ilişki 1992 Konsensüsü temelinde yeniden barışçıl bir gelişme dönemine girmiştir (Chuntao, 2017: 116). Bu dönemle birlikte Çin ve Tayvan arasında karşılıklı ilişkileri geliştirecek önemli anlaşmalar yapılmıştır.

Tablo 2. Çin-Tayvan 2008-2015 yılları arasında imzalanan önemli Boğazlar Arası Anlaşmalar

Yıl	Anlaşmalar
2008	Turizm Anlaşması Posta Hizmetleri Hava Taşımacılığı Deniz taşımacılığı
2009	Ortak Suçla Mücadele Hava Taşımacılığına İlişkin Ek Anlaşma Balıkçılık Anlaşması
2010	Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşması Fikri Mülkiyet Haklarının Korunması Tıp ve Sağlık İşbirliği
2011	Nükleer Güç Güvenliği
2012	Yatırım Koruma ve Promosyon Boğazlar Arası Gümrük İşbirliği Anlaşması
2013	Hizmet Ticaret Anlaşması
2014	Meteoroloji Anlaşması
2015	Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Havacılık Güvenliği Anlaşması

Kaynak: (Matsuda, 2015: 12-13)

Tayvan'da 2008-2015 yılları arasındaki dönem ekonomik faaliyetlerde bulunan yerli ve yabancı yatırımcılar için daha fazla imkan yaratmıştır. Çin bu dönemde Boğazlar arası ilişkilerin barışçıl gelişimine rağmen, Tayvan'a ilişkin egemenlik konusundaki temel ilkelerinden taviz vermemiştir. Çin'in Tayvan'ın bağımsızlığı konusundaki söylemini sessizce yumuşattığı, Boğazlar arası ilişkilerin kurumsallaşmasını desteklediği ve hatta Tayvan'ın uluslararası toplumda daha fazla destek kazanmasına izin verdiği bir dönem olmuştur. Bununla birlikte, bu küçük tavizler, Çin'in Tek Çin politikası altında Tayvan'a verdiği tek imkan olmuştur (Matsuda, 2015: 33).

Tayvan'da 2018 yılında yapılan kamuoyu anketine göre, Çin ile olası bir savaşın nasıl şekillenebileceği sorusuna katılanların %65,4'ü ülke savunmasının yeterli olmayacağını, ancak ABD'nin müdahalesi ile başarı sağlanabileceğini söylemiştir. Ayrıca ankette ABD müdahalesinin olmaması durumunda, Tayvan halkının savaşmaya isteksiz olduğu sonucu çıkmıştır (Alaca, 2019: 113).

Çin-Tayvan ilişkileri, Covid-19 pandemi dönemiyle birlikte yeni bir boyut kazanmıştır. Çin, pandemi döneminde ciddi bir uluslararası güven kaybına uğrarken, Tayvan lehine uluslararası destek artmıştır. Covid-19'un etkin yönetimi göz önüne alındığında, Tayvan'a yönelik algılar daha olumlu olmuştur. Medya, uluslararası algıları şekillendirmede ve özellikle vatandaşlar arasında Tayvan'a daha olumlu bir bakış açısı geliştirmede çok önemli bir rol oynamıştır. Pandeminin başlangıcından bu yana, Covid-19 ile mücadelesindeki başarıları için Tayvan'ı öven videolar, makaleler ve yayınlar dikkat çekmiştir. Tayvan, 23 milyon nüfusu ve Çin'e yakınlığı göz önüne alındığında, son derece düşük bulaşma ve ölüm oranlarına sahip olduğu için başarılı bulunmuştur. Tayvan bu durumu uluslararası tanınma açısından bir fırsat olarak da görmüştür. Twitter'da, #TaiwanCanHelp ve #TaiwanIsHelping hashtag'leriyle birlikte Tayvan'ın Covid-19 döneminde dünyaya sunduğu yardımlar ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Tayvan'ın WHO'ya alınmamasına yönelik hoşnutsuzluğunu gösteren kısa bir reklam hazırlanmış ve Tayvan'ın pandemi karşısında gösterdiği başarı vurgulanmıştır. Tayvan'ın bu çabaları, küresel bir kriz sırasında Tayvan'ın bir rol model olarak meşruiyetini güçlendirmesine katkıda bulunmuştur (Tan, 2020: 6).

Çin, özellikle 2020 yılından itibaren Tayvan'a baskı kurmak amacıyla düzenlemiş olduğu askeri tatbikatlarını artırmıştır. Tayvan Savunma Bakanı Chiu Kuo-cheng'e göre, Çin Halk Kurtuluş Ordusu (*People's Liberation Army-PLA*) 2020 yılında Tayvan Boğazı'nda 1996 Tayvan Boğazı krizinden bu yana en fazla askeri uçak tatbikatı gerçekleştirmiştir. Chiu, Tayvan Parlamentosunda yaptığı açıklamasında, "Çin ordusunun, Doğu Çin Denizi Hava Savunma Tanımlama Bölgesi'ne (*East China Sea Air Defense Identification Zone-ADIZ*) 1.710 uçak ve 1.029 askeri gemi sortisi ya da tatbikatı gerçekleştirdiğini" söylemiştir. Chiu, PLA'nın bu hareketliliğine karşılık, Tayvan askerinin "Çin uçaklarını ve gemilerini durdurmak ve izlemek için yaklaşık 3.000 askeri uçak sortisi" yaptığını söylemiştir (Demir, 2020).

Tayvan Dışişleri Bakanı Joseph Wu, Tayvan Boğazı'nda yaşanan gerilim sonrası şu açıklamayı yapmıştır: “Savaş yapmamız gerekiyorsa savaşağız ve kendimizi son güne kadar savunmamız gerekiyorsa, savunacağız.” (Ward, 2021).

Tablo 3. Tayvanlı / Çinli Kimliği (1992/06~2021/06)

Görüş	1992	2000	2005	2010	2015	2020	2021
Tayvanlı	17.6	36.9	45	52.7	59.5	60.3	63.3
Hem Tayvanlı hem Çinli	46.4	44.1	43.4	39.8	33.3	29.9	31.7
Çinli	25.5	12.5	7.2	3.8	4.0	3.2	2.7
Cevap Yok	10.5	6.5	4.4	3.7	3.3	2.6	2.7

Kaynak: (Tayvan Ulusal Chengchi Üniversitesi Seçim Çalışma Merkezi, 2021)

Tayvan'da yapılan kamuoyu araştırmaları, halkın Çin ulusuyla uyumsuz bir kimliğe sahip olduğunu göstermiştir. 2021 yılında Tayvan Ulusal Chengchi Üniversitesi Seçim Çalışması Merkezi tarafından yapılan bir kamuoyu araştırmasına göre, Tayvan'da Çinli olduğunu düşünen insanların oranının %2.7'ye düştüğünü ve kendisini Tayvanlı olarak görenlerin oranı artarak %63.3 ile yeni bir rekor kırdığı görülmüştür. Bu durumun en önemli nedenlerden birisi iki nüfusun uzun süredir birbirinden ayrı yaşamasıdır. Bu durum yabancılaşmanın bir dereceye kadar artmasına neden olmuştur.

Tablo 4. Tayvanlıların Birleşme-Bağımsızlık Görüşlerindeki Değişimler (%)

Görüş	1994	2000	2005	2010	2015	2020	2021
Mümkün olan en kısa zamanda birleşme	4.4	2.0	1.8	1.2	1.5	1.0	1.5
Mümkün olan en kısa zamanda bağımsızlık	3.1	3.1	6.1	6.2	4.3	6.6	5.6
Statükonun devamı, kararın daha sonraki bir tarihe ertelenmesi	38.5	29.5	37.3	35.9	34.0	28.8	28.2

Kaynak: (Tayvan Ulusal Chengchi Üniversitesi, Seçim Çalışma Merkezi, 2021; Kaynaktaki diğer bilgiler alınmamıştır.)

Tayvan Ulusal Chengchi Üniversitesi, Seçim Çalışmaları Merkezi'nin yapmış olduğu kamuoyu araştırmasına göre, 2021 yılında Tayvan'ın Çin'le birleşmesini destekleyenlerin oranında bir önceki yıla göre artış ve bağımsızlık için destekleyenlerin oranında da bir azalış olmasına rağmen, son yirmi yılda oldukça istikrarlı olan görüş statükonun korunması olmuştur. Yine aynı merkezin yapmış olduğu bir başka araştırmaya göre ise, genç neslin, örneğin yirmili yaşlardakilerin, Tayvan'ın bağımsızlığını destekleme oranının yaşlılara oranla daha fazla olduğu görülmüştür. Bunun uzun vadede Tayvan'ın parti siyaseti üzerinde önemli bir etkisi olması mümkündür ancak kısa vadede çeşitli siyasi güçlerin Tayvan'ın kaderini büyük ölçüde değiştirmesi pek olası görülmemektedir.

Çin anakarasında ise, Tayvan'da yapılan araştırmaların tam tersi bir görüş hakimdir. Devlet tarafından yönetilen Global Times tarafından yapılan bir ankete göre, Çinlilerin %70'i Tayvan'ı anakarayla birleştirmek için güç kullanılmasını desteklemekte ve %37'si savaşın üç ila beş yıl içinde gerçekleşmesinin en iyisi seçenek olacağını düşünmektedir (Mastro, 2021).

Çin, son dönemde Tayvan'a karşı askeri ve askeri olmayan taktikleri içeren "Hibrit Savaş" stratejisi uygulamaya başlamıştır. Hedef Tayvan halkını ve kamuoyunu etkilemektir. Çin dış politikasında ekonomik destekleme ve yumuşak güç politikalarının dışında, Tayvan'a karşı stratejik enformasyon operasyonları da gerçekleştirmektedir. Yapılan haberlerle güçlü askeri yapısını ortaya koyan Çin, Tayvan halkının ve ordusunun savaşa direncini kırmayı amaçlamaktadır. Özellikle Tayvan Boğazı çevresinde yer alan askeri gemiler, füze denemeleri ve askeri tatbikatlar üzerinden Tayvan halkına baskı oluşturmaya çalışmaktadır. Yapmış olduğu baskı ile ileride gerçekleşebilecek askeri müdahale olması durumunda halkın direnç göstermeden Çin'i kabul etmesi ve ada halkının savaşa isteğini kırarak birleşmeyi kolaylaştırabileceği düşünülmektedir (Alaca, 2019: 115-116).

2.5. Çin-ABD İlişkilerinde Tayvan

ABD için dünya siyasetinde Asya hem ekonomik hem de güvenlik açısından önemli bir kıta olmuştur. 1784 yılında Çin'e giden ilk ABD bayraklı gemi olan "Empress of China" ticaret kapsamında iki ülke arasında atılan ilk adım olmuştur. ABD o yıllardan itibaren Asya'da tek bir devletin egemen olmasını kendi çıkarlarına ters görmüştür. Bu sebeple ABD, geçmişte Japonya ve Rusya'nın bölgede egemenlik kurmalarına izin vermediği gibi günümüzde de Çin'in tek başına bölgeyi etkisi altına almasına izin vermemektedir (Wood, 2016: 186). Asya'da bulunan beş ülkenin (Çin, Kuzey Kore, Hindistan, Pakistan ve Rusya) nükleer silahlara sahip olması ABD açısından bölgeyi güvenlik konusunda vazgeçilmez bir konuma yükseltmiştir. Bunun en önemli kanıtı, Soğuk Savaş boyunca ABD'nin mücadele ettiği iki büyük sıcak savaş olan Kore ve Vietnam'ın her ikisinin de Asya bölgesinde yaşanmış olmasıdır (Kaplan, 2016: 47).

Kore Savaşının başlamasıyla, dönemin eski ABD Başkanı Harry S. Truman, Tayvan'a ekonomik ve askeri yardımda bulunmuştur. Tayvan'ın komünistler tarafından işgal edilmesine Tayvan Boğazında bulundurduğu yedinci donanması ile engel olmuştur. ÇHC'yi tanıdığı 1979 yılına kadar ABD, Dış Yardımlar Yasası'na dayanarak Tayvan'a finansal yardımlarda bulunmuştur. Ayrıca ABD Kongresi Tayvan için Karşılıklı Güvenlik Anlaşması ve Uluslararası Kalkınma Yasasını kabul etmiş ve 1954 yılında imzalanan "ABD-Tayvan Karşılıklı Savunma Anlaşması" 1979 yılına kadar devam etmiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın 1959 yılında yayınladığı Tayvan bildirisinde (Savaş, 2016: 112-113):

"Çin Cumhuriyeti'nin geçici başkenti, 1949'dan itibaren Tayvan'daki Taipei kentidir; Çin Cumhuriyeti hükümeti iradesini bu ada üzerinde kullanır; Tayvan üzerindeki egemenlik Çin'e transfer edilemez ve Tayvan bir ülke olarak Çin'in bir parçası değildir; en azından şimdilik değildir ve bu konuda uygun anlaşmalar imzalanmadan ve uygulamaya konulmadan Çin'in parçası değildir. Tayvan'ın, Çin Cumhuriyeti tarafından idare edilmekte olan bir bölge olduğu ve resmen Çin Halk Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak tanınmadığı söylenebilir."

ABD, ÇHC'nin BMGK daimi üyeliğini almasına engel olmak için çok çalışmıştır. Kore Savaşı ile ABD, ÇHC ile yapılan ticarete ambargo koymuş ve müttefiklerini buna uymaları konusunda zorlamıştır. ABD ile ÇHC arasında resmi bir ilişki olmamasına rağmen iki devlet arasında ikili görüşmeler 1954 yılında başlamış ve

1970 yılına kadar ilki Cenevre’de sonuncusu Varşova’da olmak üzere büyükelçilik düzeyinde 136 toplantı yapılmıştır (Savaş, 2016: 114-115).

ABD Başkanı Richard Milhous Nixon’un Şubat 1972’de Çin’e yaptığı ziyaret, Çin-ABD ilişkileri açısından bir dönüm noktası olmuştur. Nixon ziyaretinde Çin Başbakanı Zhou Enlai ile birlikte Şanghay Bildirisini imzalamıştır. Şanghay Bildirisi, ABD’nin Tek Çin politikası hakkında yapmış olduğu açıklamalar sebebiyle oldukça önemlidir. Şanghay Bildirisinde, ABD şu ifadeleri kullanmıştır (Korkmaz, 2021a: 106):

“ABD, Tayvan Boğazı’nın her iki tarafında tek bir Çin bulunduğunu (Tek Çin Politikası) ve Tayvan’ın Çin’in bir parçası olduğunu kabul etmektedir. ABD, Tayvan sorununun barışçıl bir şekilde çözülmesi konusunda Çin ile hemfikirdir. Bu beklenti göz önünde bulundurularak tüm ABD kuvvetlerinin ve askeri tesislerin Tayvan’dan çekilmesini nihai hedefi olarak teyit etmektedir.”

ABD, her ne kadar Çin’e Tek Çin politikası konusunda güvenceler vermişse de, Tayvan ile güçlü ve gayri resmi ilişkilerini sürdürmeye devam etmiştir. ABD ile Tayvan arasındaki 1979 Tayvan İlişkileri Yasası (TRA), resmi olmayan ilişkinin yasal dayanağı olmuştur. ABD’nin Tayvan’a yönelik politikasının yürütülmesinde “Tayvan Amerikan Enstitüsü” büyükelçilik statüsünde kurulmuştur (U.S. Department of State, 2018). ABD, TRA ile Tayvan’ın devlet olma koşulu gerektirmeyen uluslararası kuruluşlara üyeliğini desteklemiş ve Tayvan’ın üyeliğinin mümkün olmadığı uluslararası kuruluşlara gözlemci olarak katılımını teşvik etmiştir (İbrahim, Tijjani, Arabaci, 2021: 44).

ÇHC’nin 1979 yılında tanınmasından sonra ABD ile Çin arasında birçok sorun yaşanmıştır. Yaşanan sorunların en önemlileri Tayvan’a yapılan silah satışları, 1989 Tiananmen Meydanı Olayları ve 1999’da Belgrad’da Çin elçiliğinin bombalanması olmuştur.

Çin, 1982 yılında ABD’nin Tayvan’a silah satışına devam etmesi halinde ikili ilişkilerin ciddi anlamda zarar göreceğini ifade etmiştir. Bunun üzerine 17 Ağustos 1982’de Çin-ABD Ortak Bildirisi imzalanmıştır. Bu bildiride ABD; Tayvan’a yapılan silah satışlarını sınırlandıracağını, Çin’in egemenliğini ve bölgesel

bütünlüğünü ihlal etmeyeceğini, ‘iki Çin’ veya ‘bir Çin ve bir Tayvan’ politikalarını desteklemeyeceğini ifade etmiştir. ABD, Tayvan’a yapılan silah satışlarının nitelik ve nicelik bakımından geçmiş yıllarda sağlanan silahları aşmayacağını ve zamanla azaltılarak satışlara son verileceğini taahhüt etmiştir (Vogel, 2017: 487). Ancak dönemin ABD Başkanı Ronald Reagan, Çin-Tayvan sorununun barışçıl yollarla çözülebileceğine inanmaması üzerine Ulusal Güvenlik Konseyi’nde gizli bir karara imza atmıştır. Bu kararlar ilk olarak dönemin Tayvan Cumhurbaşkanı’na iletilmiş ve daha sonra “Reagan’ın Altı Güvencesi” ismi ile kamuoyu ile paylaşılmıştır. ABD’nin Tayvan’a vermiş olduğu Altı Güvenceye göre (Feldman, 2007):

1. ABD, Çin Cumhuriyeti’ne silah satışının sona ereceği kesin bir tarih belirlemeyi kabul etmemiştir.
2. ABD, Çin Cumhuriyeti’ne silah satışı öncesinde ÇHC ile görüşmelerde bulunmayı kabul etmemiştir.
3. ABD, ÇHC ile Çin Cumhuriyeti arasında arabuluculuk rolü oynamayacaktır.
4. ABD, Tayvan İlişkileri Yasası’nı gözden geçirmeyecektir.
5. ABD, Çin Cumhuriyeti’nin egemenliği konusundaki görüşlerini değiştirmeyecektir.
6. ABD, Çin Cumhuriyeti’ne ÇHC ile müzakereler konusunda baskı yapmayacaktır.

Reagan daha sonra, Tayvan’a yapılan silah satışları konusunda şu açıklamayı yapmıştır (Reagan, 1982):

“ABD’nin Tayvan’a silah satışlarını azaltma isteği, kesinlikle Çin’in Tayvan sorununa barışçıl çözümüne olan bağlılığına bağlı. Bu iki konu arasındaki bağlantının ABD dış politikasının kalıcı bir zorunluluğu olduğu açıkça anlaşılmalıdır. Buna ek olarak, Tayvan’a sağlanan silahların miktar ve kalitesinin tamamen ÇHC’nin oluşturduğu tehdide bağlı olması esastır. Hem nicel hem de nitel olarak, Tayvan’ın ÇHC’ye göre savunma kapasitesi korunacaktır.”

ABD ile ÇHC ilişkilerinde ciddi sorunlara neden olan diğer bir olay ise 1989 yılında yaşanan Tiananmen Meydanı Olayları olmuştur. Çin hükümeti Tiananmen Meydanı’nda Haziran 1989’da düzenlenen öğrenci protestolarını sert ve kanlı bir biçimde bastırmıştır. Bunun üzerine ABD yüksek düzeyli bürokratların Çin ile görüşmelerini ve Çin’e silah ihracatını yasaklamak gibi çok sayıda ekonomik yaptırımlara başvurmuştur. Tiananmen Olaylarından 10 yıl sonra Mayıs 1999’da Belgrad’daki Çin elçiliğinin NATO uçakları tarafından bombalanması Çin-ABD ilişkilerinde yaşanan bir başka sorun olmuştur. Askeri haber alma sisteminin aksaklığından kaynaklandığı öne sürülen olay sonrası yıl sonuna kadar süren

görüşmeler sonunda zarar gören ailelere tazminat verilmesi ve elçilik binasının onarılması konusunda anlaşmaya varılarak barışçıl bir şekilde sonuçlanmıştır (Savaş, 2016: 119-121).

Tayvan'ı Çin'in ayrılmaz bir parçası olarak kabul eden Çin, Tek Ülke, İki Sistem politikasıyla Tayvan'ın Çin ile birleşmesini hedeflemiştir. Bu politikasını Tek Çin olarak ifade eden Çin, ABD'yi Tek Çin konusunda Tayvan'a vermiş olduğu desteğinden dolayı samimi ve dürüst davranmamakla suçlamıştır. Çin, ABD'den Tayvan ile sadece kültürel, ticari ve hükümet dışı ilişkiler kurmasını beklemiş, "Tayvan'ın bağımsızlığı" veya "İki Çin" gibi yaklaşımları desteklemeyi bırakarak Çin'in Tek Çin politikası kapsamında tekrar birleşmesinin önünde engel olmamasını istemiştir. Çin Asya-Pasifik bölgesinde istikrarın Tayvan Boğazı'ndaki durumla yakından ilişkili olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle Tek Çin politikasına bağlılığın bölge barışı için faydalı olacağını ifade etmiştir (Türker, 2019: 316-317).

ABD için Tayvan sahip olduğu stratejik konumu nedeniyle ittifak ilişkisi içinde Güney Kore ve Japonya ile birlikte liberal blok grubunda yer almaktadır. Amerikan Kongresi, 2003 yılında Dış İlişkiler Yetkilendirme Yasası (*Foreign Relations Authorization Act*) kapsamında Tayvan'ı NATO üyesi olmayan en önemli ittifak üyesi olarak kabul etmiştir (Alaca, 2019: 112). ABD Başkanı George W. Bush, 2004 yılında, "ABD'nin, Tek Çin politikasına ve üç ortak bildiriye bağlı kaldığını ve Tayvan'ın bağımsızlığını desteklemediğini" açıklamıştır (Huang ve Li, 2010).

ABD Başkanı Barack Obama ise 2009 yılında ABD'nin, Çin'in egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı duyduğunu ve bir kez daha Tek Çin politikasını kabul ettiklerini açıklamıştır (Korkmaz ve Köse, 2020: 551). Obama döneminde 2009 yılında yapılan açıklamaya rağmen, 2010 yılında ABD'nin Tayvan'a 6.4 milyar dolar tutarından silah satmak istemesi Tayvan sorununu yeniden gündeme getirmiştir. Çin, ABD'nin Tayvan'a satacağı silahlar üzerine yaptırım uygulayacağını, bazı bölgesel ve küresel konularda işbirliğini askıya alacağını bildirmiştir (Savaş, 2016: 124).

Çin ordusu Tayvan'ın tam bağımsızlık taleplerini caydırmak ve gerektiğinde önleyebilmek amacıyla hazırlıklı ve düzenli olmayı, ABD ordusu ise gerekli

olduğunda Çin'den gelebilecek bir saldırı karşısında Tayvan'ın kendisini savunmasına destek verebilmeyi amaçlamıştır. Bu nedenle, ABD'nin Tayvan'a sürekli silah temini Çin açısından önemli bir sorun olmuştur. Çin bunu ABD tarafından Tayvan sorununun çözümü için daha önce verilen teminatların yerine getirilmeyeceğın bir işareti olarak görmüştür (Harris, 2015: 103).

ABD Başkanı Donald J. Trump'ın başkanlığa gelmesiyle Asya-Pasifik bölgesinde Çin ile rekabetin ivme kazandığı bir döneme girilmiştir. Trump yönetimi Trans Pasifik Antlaşmasını kabul etmediklerini, Kuzey Kore'ye yönelik tedbirlerin hayata geçirileceğini, Tek Çin politikasına devam edilip, Pekin hükümetini tanıyacağını ancak Tayvan'la da ilişkilerini sürdüreceklerini ifade etmiştir (Kroenig, 2017: 30-34). Trump seçim kampanyası sırasında Tek Çin politikasını savunduğunu ifade etmesine rağmen, seçim sonuçlarının kesinleşmesinden kısa bir süre sonra Tayvan Cumhurbaşkanı Tsai Ing-wen'den gelen bir tebrik telefonu ABD-Çin ilişkilerini bozan bir hamle olmuştur (Tuosheng, 2017). ABD başkanının Tayvan'daki meslektaşıyla konuşmasının ardından "Tek Çin politikasını tamamen anlıyorum. Ama Çin ile ticaret de dahil olmak üzere başka şeylerle ilgili bir anlaşma yapmadıkça neden Tek Çin politikasına bağlı kalmamız gerektiğini bilmiyorum." açıklaması, Trump'ın ABD'nin Çin ve Tayvan ile ilişkilerini yönlendiren Tek Çin politikasından "vaz mı geçiyor?" sorusunu ortaya çıkarmıştır. Yapılan eleştirilerin çoğu, seçilen ABD başkanının diplomatik bir hata yaptığını ve böylece başkanlık görevine henüz hazır olmadığı yönünde olmuştur (Bush, 2017: 1).

Trump'ın yapmış olduğu Tek Çin politikası açıklamalarına en sert tepkiyi Richard C. Bush, "Donald Trump'a Tek Çin politikası hakkında mektup" adlı yazısıyla vermiştir. Trump'a yazmış olduğu mektupta Bush şu uyarılarda bulunmuştur (Bush, 2016):

"Washington ve Pekin, iki ülke arasında çeşitli konularda işbirliğini kolaylaştırmak için 1979'da diplomatik ilişkiler kurmaya karar verdiler. Tayvan ile nasıl etkileşim kuracağımız, alınan karar ile yapılan anlaşmanın bir parçasıydı. Bugün ABD-Çin ilişkisindeki mevcut sorunlar ne olursa olsun, yapılan anlaşmanın Tayvan kısmından caymamız ticaret, Kuzey Kore, Güney Çin Denizi veya ilişkiyi bozan diğer konularda koz sağlamayacaktır. Daha büyük olasılıkla, ilişkinin tüm çerçevesini bozacak ve Pekin'in barışçıl yollarla yeniden birleşme arayışı politikasını yeniden düşünmesine neden olacaktır. Daha da kötüsü, Tayvan

bunun sonucunda zarara uğrayabilir. Tek Çin politikasını başka konularda ABD hedeflerinden yararlanmak için kullanmaya çalışmak pratik bir mesele olarak işe yaramayacağı gibi, bunu yapmak da ahlak dışı olacaktır. Tayvan 'ticarete konu olan bir mal' değildir. Bu, müreffeh, istikrarlı ve demokratik bir toplum -bu arada Çin'in ilham alabileceği bir toplum- yaratan 23 milyon insandan oluşan bir adadır. Onlar Amerika Birleşik Devletleri'nin iyi arkadaşlarıdır. Pazarlık kozu olarak muamele görmeyi hak etmiyorlar. Çin ile Tek Çin politikası üzerinde müzakerelere girmek, Tayvan'ı riske atan bir belirsizlik bölgesi yaratacaktır.”

Tek Çin politikasının Tayvan Boğazı'nda istikrarı, tutarlılığı ve barışı teşvik etmesini sağlamak için Bush (2017: 23-24)³, ABD yönetimlerinin Tek Çin politikasında yapılması ve yapılmaması gerekenleri şu şekilde açıklamıştır:

1. Tayvan'ın Çin'in bir parçası olduğunu ABD hükümetinin tutumu olarak BELİRTMEYİN.
2. “Tek Çin ilkesi” ifadesini (ÇHC terimi) KULLANMAYIN. Bunun yerine, “Tek Çin politikamıza” atıfta bulunma uygulamasına devam edin.
3. Tayvan Boğazı anlaşmazlığını çözmek için “Tek Ülke, İki Sistem” esasına dayalı bir yaklaşım ALMAYIN.
4. Tayvan halkı için barışçıl ve kabul edilebilir bir anlaşmada ABD'nin "daimi çıkarlarını" ifade etmeye devam edin.
5. Hem Pekin'i hem de Taipei'yi, Boğazlar arası ilişkileri birlikte yürütmeye davet edin.
6. Pekin'e, birleşme hedefine ulaşmasının önündeki başlıca engelin ABD'nin Tayvan'a silah satışı değil, Tayvan halkının birleşme formülüne muhalefeti olduğunu vurgulayın.
7. ÇHC'den gelen mevcut ve muhtemel gelecekteki tehdidi karşılamak için Tayvan'a silah sağlamaya devam edin.
8. Caydırıcılığın nasıl güçlendirileceği konusunda Tayvan'ın savunma kurumuyla etkileşime devam edin.
9. Tayvan ile ikili konulardaki önemli etkileşimimizi derinleştirin.
10. Tayvan'ın uluslararası rolünü ve üyesi olmadığı uluslararası devlet kurumlarına katılımını geliştirmenin yollarını bulmak için Tayvan ile birlikte çalışın.
11. Tayvan ile ikili ilişkileri geliştirmek için adımlar atmak ABD'nin çıkarıyorsa, bu değişiklikleri Pekin'e karşı bir meydan okuma yaratacak şekilde UYGULAMAYIN.
12. ABD'nin adaya yönelik politikasında herhangi bir değişiklik (olumlu ya da olumsuz) yapmadan önce Tayvan liderleriyle önceden istişarede bulunun. Tayvan liderleri, bu adımların kendi çıkarlarına hizmet edip etmeyeceği konusunda en iyi karar vericidir.

Trump hem ABD içerisinden hem de Çin'den gelen tepkiler sonucunda bu düşüncesinden vazgeçmiştir. Xi ile yapmış olduğu telefon görüşmesinde “Tek Çin

³ Kaynaktaki büyük harflerle yapılan vurgular korunmuştur.

politikasını devam ettireceğini” söylemiştir. ABD’nin önceki yönetimlerinden çok daha fazla, Trump’ın kişiliği politika oluşturma sürecine hakim olmuştur. Amerika’nın ekonomik sorunlarından Çin’i sorumlu tutan Trump, başta Amerikan ekonomisi ve küresel ekonomik sistemin Çin’e olan bağımlılığını sona erdirmek istemiştir (Bush, 2017: 2). Trump’ın benimsemiş olduğu “Önce Amerika” politikasının bir sonucu olarak ABD, “stratejik rakip” ve “revizyonist güç” olarak gördüğü Çin karşısında müttefikleriyle hareket etmek yerine daha çok tek taraflı politikalara yönelmiştir. Bu yönelim ABD’nin müttefikleriyle olan ilişkilerini zedelemiş ve bölgedeki etkinliğinin zayıflamasına neden olmuştur. Trump ayrıca “Ticaret Savaşları” adı altında girmiş olduğu rekabetle ABD-Çin ilişkilerinin son yılların en düşük seviyesine inmesine yol açmıştır (Demir, 2020: 244). ABD-Çin ilişkilerinin Ticaret Savaşları ve Hong Kong’da yaşanan 2019-2020 krizleri üzerinden “çatışmaya açık bir döneme” girdiği görülmüştür. Ancak bu çatışma açık dönemin ekonomiden diplomasiye, sağlıktan teknolojiye son derece geniş bir alanda cereyan eden ve yeni bir Soğuk Savaşa benzeyen “sınırsız stratejik bir rekabete” doğru evrildiği görülmüştür (Korkmaz, 2021a: 6).

Trump döneminde, Tayvan’a 1.42 milyar dolarlık silah satışına onay verilmiş ve aynı dönemde imzalanan “ABD Ulusal Savunma Yetkilendirme 2018 Mali yılı Yasası” ile de, ABD-Tayvan donanmaları arasında işbirliği ve liman ziyaretlerinin yapılabileceği açıklanmıştır (Kasım, 2018: 175). ABD Savunma Bakanlığı’nca yayınlanan 2019 Hint-Pasifik Strateji Raporu’nda, “ABD’nin kuvvetli, müreffeh ve demokratik Tayvan’ın uluslararası düzende yer almasını savunacağını, Tayvan İlişkiler Kanunu’nu uygulamaya devam edeceğini ve bu kanunu geliştirme konusunda kararlı bir politika izleyeceğini” açıklamıştır. Raporunda ayrıca, “ABD’nin Tayvan ile savunma ilişkilerinde güvenli, kendine güvenen, her türlü baskıdan arınmış bir ülke halinde kalması ve anakara ile ilişkilerinde kendine uygun şartları savunması” öngörülmüştür (Oba, 2019: 85-86). 2020 yılında ise Trump, Tayvan Müttefikler Uluslararası Koruma ve Geliştirme Girişimi Yasasını (*Taiwan Allies International Protection and Development Initiative Act-TAIPEI*) imzalamıştır. TAIPEI Yasası, ABD hükümetinin Tayvan’ı resmi diplomatik ilişkilerinin yanı sıra, Hint-Pasifik bölgesindeki ve diğer ülkelerle ortaklıkları güçlendirmede destekleyeceğinin garantisidir (Gardner, 2020).

ABD’de 2021 yılı itibariyle başlayan Joe Biden başkanlık döneminde ise, Çin’in tepkisine yol açan ilk gelişme Biden’ın başkanlık yemin törenine Tayvanlı temsilcileri davet etmesi olmuştur. Biden yönetimi de Trump yönetimine benzer bir yaklaşım benimsemiş ve ABD yetkililerinin Tayvanlı yetkililerle daha özgürce görüşmesine izin veren kararı onaylamıştır. Ayrıca eski ABD’li yetkililerden oluşan resmi olmayan bir heyeti Tsai’yi ziyaret etmesi için göndermiştir (Maizland, 2021). Çin bütün bu gelişmelere tepki olarak 2021’de, Tayvan’ın güneybatısındaki hava sahasına nükleer silah taşıma kapasiteli 8 bombardıman uçağı ve 4 jet göndermiştir. Karşı hamle olarak ABD ise, USS Theodore Roosevelt liderliğindeki ABD uçak gemisi grubunu “denizlerin özgürlüğünü” korumak için Güney Çin Denizi’ne göndermiştir (Deutsche Welle Türkçe, 2021).

Mart 2021’de ABD’nin Hint-Pasifik bölgesi Donanma Komutanı Philip Davidson, ABD’li yetkililere, Çin’in önümüzdeki altı yıl içinde Tayvan’ı ele geçirme girişiminde bulunacağına inandığını söylemiştir (Ward, 2021). ABD Senatosu Dış İlişkiler Komitesi’nde görev yapan Demokrat Senatör Chris Coons, Haziran 2021’de ABD’nin Tayvan halkına bağlılığını ve Covid-19 ile mücadelesinde yanında olduğu göstermek amacıyla 750.000 aşı teslim etmek için Tayvan’a gitmiştir. Coons, Taipei’deki aşı teslim töreninde yapmış olduğu açıklamasında, “ABD’nin Tayvan’daki dostlarımızın yardımına gelip gelmeyeceğini sorgulayan bazı ülkeler var. Bu ziyaretle, bunu yapmayı planladığımızı netleştirdik” demiştir. Coons, “ABD’nin Tayvan’ı ve Hint-Pasifik’teki demokrasileri savunmak ve giderek daha iddialı bir Çin’e karşı durmak için ellerinden gelenin en iyisini yapan müttefikleri güçlendirmeye devam edeceğini” söylemiştir (Liu, 2021). Tayvan, ABD ile Patriot PAC-3 füzelerinin yer kurulumu ve bakım onarımı için 50 milyon dolar değerinde bir sözleşme imzalamıştır. Tayvan, Çin’den gelen “ciddi tehdide” direnmek için savunmaya beş yıl içinde 8.69 milyar dolar daha harcamayı ve silah sistemlerini güçlendirmeyi planladığını açıklamıştır (Korkmaz, 2021b, 353-354).

21 Ekim 2021’de CNN haber kanalının düzenlemiş olduğu programda, bir üniversite öğrencisi Başkan Joe Biden’e ABD’nin Tayvan’ı ÇHC’nin bir saldırısına karşı savunmak için askeri güç kullanıp kullanmayacağını sormuş Başkan da olumlu yanıt

vermiştir. ABD'nin 1979'dan bu yana “stratejik belirsizlik” kavramına bağlı olan Tayvan'a yönelik politikasını ele alırken, önceki yönetimlerin yaklaşımlarından önemli bir ton değişikliği yaşandığı görülmüştür. ABD şimdiye kadar, gelişmiş silahlar satarak Tayvan'ın kendini savunma yeteneğini desteklemeyi taahhüt etmiştir. Yaşanan Tayvan krizlerinde hiçbir ABD başkanı, Tayvan'ı savunmak için kendi ordusunu kullanma kararı vermemiştir. Dışişleri Bakanı Anthony Blinken ve Savunma Bakanı Lloyd Austin dahil olmak üzere yönetim yetkilileri ise, ABD'nin Tayvan'a yönelik politikasının değişmediğini ve ABD'nin Tayvan Boğazı'ndaki statükoyu tek taraflı olarak değiştirmeyeceğini vurgulamıştır (Kuehn, 2021: 2).

10 Mayıs 2022 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı internet sitesinde ABD-Tayvan ilişkileri hakkında bilgi verilen metin bakanlığın Doğu Asya ve Pasifik İşleri Bürosu tarafından değiştirilmiştir. Bakanlığın internet sitesinde yer alan önceki metin de, ABD'nin Tek Çin politikasını kabul ettiği, bu nedenle Tayvan ile ABD'nin sağlam bir gayri resmi ilişkiye sahip olduğu ve ABD'nin Tayvan'ın bağımsızlığını desteklemediği vurgulanmaktaydı. Metinde yapılan güncellemede ise, Tayvan'ın bağımsızlığının desteklenmeyeceği kısmı kaldırılmış ve yerine “Önde gelen bir demokrasi ve teknolojik bir güç merkezi olarak Tayvan, Hint-Pasifik'te kilit bir ABD ortağıdır.” açıklaması eklenmiştir. Yapılan değişikliğe rağmen, Tayvan-ABD ilişkilerinin gayri resmi olduğu ve ABD'nin “Tayvan İlişkileri Yasası, üç ABD-Çin Ortak Bildirisi ve Altı Güvence tarafından yönlendirilen uzun süredir devam eden bir Çin politikasına sahip olduğu” kısmı korunmuştur (Yeh, 2022).

Çin Dışişleri Bakanlığı, yapılan değişikliği “Tek Çin politikasına yönelik küçük bir eylem hareketi olarak gördüklerini, Tayvan'ın Çin'e ait olduğunu yineleyerek Tayvan Boğazı'ndaki statükoyu değiştirme girişimini kabul etmeyeceklerini” açıklamıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Ned Price ise, “Politikamızda bir değişiklik olmadı. Tek yaptığımız bilgi metnini güncellemek ve bu dünyadaki ilişkilerimizle rutin olarak yaptığımız bir şey” açıklamasında bulunarak kısa süreli olsa da iki ülke arasındaki gerilimi düşürmüştür (Hsu ve Yeh, 2022).

ABD Başkanı Biden, Japonya Başbakanı Fumio Kishida ile Tokyo'da düzenlediği basın toplantısında, Çin'in Tayvan'ı zorla ele geçirmeye çalışması durumunda

ABD'nin Tayvan'ı savunmak için askeri olarak yanıt vereceğini bir kez daha söylemiştir. Biden'ın sözleri, ABD'nin Tayvan sorununa ilişkin uzun süredir devam eden “stratejik belirsizlik” politikasından uzaklaşıp uzaklaşmadığı konusunda tartışmalara yol açmıştır. Beyaz Saray yetkilileri ise Biden'ın sözleri sonrası, “ABD'nin resmi politikasının değişmediğini, Tek Çin politikasına ve Tayvan Boğazı'nda barış ve istikrara olan bağlılıklarının sürdüğünü, Başkan Biden'ın Tayvan İlişkileri Yasası uyarınca Tayvan'a kendisini savunmak için askeri araçlar sağlama taahhüdünü yinelediği” açıklamalarında bulunmuşlardır (Liptak, Judd ve Gan, 2022). Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Wang Wenbin, “ABD, Çin halkının (Tayvan'la ilgili) egemenliğini ve toprak bütünlüğünü koruma kararlılığını hafife almamalıdır.” demiştir (Euronews, 2022). Çin'in Tayvan İşleri Ofisi sözcüsü Zhu Fenglian ise, “ABD'yi, Tek Çin politikası ve üç Çin-ABD Ortak Bildirisi'ni ihlal eden herhangi bir şey söylemeyi veya yapmayı bırakmaya çağırıyoruz. ... Ateşle oynayanlar mutlaka kendilerini yakacaklardır.” açıklamasında bulunmuştur (Liptak, Judd ve Gan, 2022).

2.6. Çin-AB İlişkilerinde Tayvan

Avrupalı devletler, 1949 yılında kurulan ÇHC'yi ilk tanıyan devletlerden olmuştur. Çin'i ilk tanıyan ülkeler Bulgaristan, Romanya, Polonya, Macaristan, Çekoslovakya, Yugoslavya olmuştur (Aras, 2018: 30). İtalya, 1949 yılının sonlarına doğru Çin'i tanımayı düşünmüş, ancak daha sonra ABD'nin Çin'e yönelik stratejisini belirlemesini beklemeyi tercih etmiştir (Bressi 1972: 820). Birleşik Krallık da 1950 yılında Çin ile diplomatik ilişkiler kurmak istemiş ancak Çin, Birleşik Krallık'ın Tayvan ile olan yakın ilişkilerinden dolayı bu talebi reddetmiştir. Çin, Birleşik Krallık ile maslahatgüzar seviyesinde diplomatik bağların kurulmasına izin vermiş ve bu izni vermesindeki en önemli neden Hong Kong yönetimindeki karşılıklı çıkarlar olmuştur (Shambaugh, 1992: 102-103). ÇHC'yi kısa zamanda tanıma yoluna gitmeyen Fransa ve Almanya ise, ilk olarak 1964 yılında Fransa, daha sonra 1972 yılında Almanya büyükelçilik seviyesinde ilk diplomatik ilişkilerini kurmuştur (Sandschneider, 2002: 37).

ÇHC'nin AB ülkeleriyle diplomatik ilişkilerini geç kurmasının sebebi, bir yandan Soğuk Savaş döneminin uluslararası siyasi gerçekliklerinden diğer yandan Avrupa ve Çin'in farklı siyasi görüşlerinden kaynaklanmıştır. Çin Soğuk Savaş döneminde

Sovyetler Birliği etkisinde sosyalist kampa katılırken, Batı Avrupa ülkeleri ise ABD etkisinde kapitalist kampta yer almıştır. ABD ve Çin arasında 1970’li yıllarda başlayan yakınlaşma Avrupa-Çin ilişkilerinin de gelişmesine neden olmuştur (Men, 2007). BM Genel Kurulu tarafından 25 Ekim 1971’de ÇHC’nin tanınması, AB-Çin ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuş ve 6 Mayıs 1975 tarihinde AB ile Çin arasında siyasi ilişkiler kurulmuştur (Filippini, 2009: 227).

Çin-AB ilişkileri uzun bir dönem ABD ile kıyaslanarak “ikincil ilişki” veya “uzak komşular” şeklinde uzmanlar tarafından tanımlanmış ve 2003 yılında Çin’in AB Politikası Belgesini yayınlamasına kadar genel kabul görmüştür. Çin’in AB Politikası Belgesi 13 Ekim 2003 tarihinde yayınladığı ilk (AB) “Beyaz Kitap” olarak taraflar arasındaki çeşitli konulara değinmiştir (Scott, 2007: 229). 2003 yılında yayımlanan Çin’in AB Politikası belgesi, Çin’in bir ülkeyle veya bölgeyle ilgili hazırlamış olduğu ilk belge olma özelliğinden dolayı AB ile olan ilişkilerine Çin’in ne derece önem verdiğinin göstergesi olmuştur (Aras, 2018: 70).

Çin’in 2003 yılında yayınlamış olduğu AB Politikası Belgesi, Çin’in bir bütün olarak AB’ye daha fazla önem verdiğinin göstergesi olmuştur. AB, Avrupa bütünleşmesinin yakaladığı başarı ve ilerlemeyle, uluslararası ekonomi, politika ve güvenlikte önemli bir role sahip olmuş, Çin de giderek güçlenen AB ile daha yakın ilişkiler kurmaya önem vermiştir. AB Politikası Belgesi, Çin’in dış politikasının bir düzenlemesi olarak yorumlanmıştır. Çin ulusal gücünü geliştirmekle, bölgesel ve küresel konularda pasif bir savunmacı olmaktan ziyade aktif bir rol oynamak istemiştir (Liu, 2012: 19).

Çin’e göre 2003 yılından itibaren, AB ile stratejik ortaklığın kurulması bazı şartlara bağlanmıştır. Birincisi, Tayvan konusunun nasıl ele alınacağı olmuştur. Çin AB’den Tayvan gibi önemli konularda Çin’e saygı duyması ve Tayvan’a silah satışından kaçınmasını istemiştir. İkincisi, Çin’e uygulanan silah ambargosunun kaldırılmasıdır. Üçüncüsü ise, AB’nin “sürgündeki Tibet hükümetiyle” bağlantı kurmaması şartı koşulmuştur. AB’nin Çin’den stratejik ortaklıktan beklentileri ise, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi, Afrika ile ilişkiler gibi küresel konularda ve Çin pazarının Avrupa pazarlarına açılması, ticaret dengesizliğinin azaltılması gibi iki taraflı

ilişkilerdeki konularda daha fazla sorumluluk alması gerektiği olmuştur (Caira, 2010: 268-269).

AB'nin Çin ile olan ilişkileri incelendiğinde taraflar arasında yaşanan ilk önemli sorun 1989'daki Tiananmen Olayları olmuştur. Pekin yönetiminin Tiananmen Olaylarında gösterdiği sert tutum, AB'nin silah ambargosu ve insan hakları gibi konulardaki politikalarının da oluşmasına neden olmuştur. AB, Çin'in protestoculara karşı sert müdahalesini hızlı bir şekilde kınamış ve Çin'e karşı alınacak tedbirlerden bahsetmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki, Tiananmen Olaylarının etkisi AB ile Çin'in siyasi ve ekonomik ilişkilerini kesecek veya aralarındaki ticareti engelleyecek boyutlara ulaşmamıştır (Aras, 2018: 178).

Tek Çin Politikası geçmişten günümüze AB'nin Çin ile olan ilişkilerinde etkin bir politika olmuştur. Tayvan ayrı bir gümrük bölgesi olarak kabul edilirken, ayrı bir egemen devlet olarak kabul edilmemiştir. AB, Çin-Tayvan sorununu Çin'in barışçıl yöntemlerle çözmesini ve bölge güvenliğini tehlikeye atacak girişimlerden kaçınılmasını istemiştir (Shaocheng, 2003: 517-518).

Çin'in 1996 yılında Tayvan'da düzenlenen ilk doğrudan seçimlere tepki olarak adaya füze atışları yapması ve seçimi kazanan Lee Teg-hui'yi açık bir şekilde eleştirmesi sonucu AB Çin'e bu yaklaşımı sebebiyle tepki göstermiştir (Becker, 2007: 244). Çin'in bu sert yaklaşımın ardından 1990'lı yıllarda sadece iki defa gündeme gelen Tayvan sorunu, 2000'li yıllarla birlikte gündeme daha çok gelmeye başlamıştır (Shaocheng, 2010: 63). Avrupa Parlamentosu da (AP) Çin'in Tayvan'a yönelik saldırgan eylemlerine karşı birçok kararlar almış ve Tayvan'ın uluslararası örgütlere katılım çabalarını açıkça desteklemiştir. Ancak AP'nin AB'de tek aktör olmaması ve doğrudan üye ülkelerin hükümetlerinin görüşlerini yansıtmasına rağmen gündem oluşturmak amacıyla önemli olmuştur (Shaocheng, 2003: 518).

AP tarafından 2002 yılında kabul edilen Çin'e ilişkin AB Strateji kararında özel bir bölüm olarak Tayvan'a da değinilmiştir. AP'ye göre, Tek Çin Politikası güç kullanmaksızın güven inşa tedbirleri, diyalog ve müzakere yoluyla anlaşmazlığın barışçıl bir şekilde çözümüne bağlı olmasından dolayı Çin'in Tayvan'la

anlaşmazlıklarında askeri güç kullanma hakkını kabul edilemez olarak nitelendirmiştir. AP ayrıca, Taipei’de AB bilgi ofisinin açılmasına ve Tayvanlı üst düzey yetkililerin AB’ye ziyaretler düzenleyebilmesinin önünü açan Tayvan lehine kararlarda almıştır (Aras, 2018: 131). Alınan bu kararlarla birlikte AB içerisinde diğer organların sıkı ve değişmez bir şekilde Tek Çin Politikasına bağlı kaldığı noktada, AP’nin Tayvan’a yönelik daha olumlu bir yaklaşım içerisinde olduğu görülmüştür (Shaocheng, 2003: 520).

AB’nin Tayvan’a yönelik resmi politikası Çin hükümetinin Tek Çin politikasıyla uyumlu olmuştur. AB, ÇHC hükümetini Çin’in tek meşru hükümeti olarak kabul etmiştir. Tayvan, AB tarafından egemen bir ülke olarak görülmediği için AB-Tayvan arasında diplomatik ilişkiler kurulmamıştır. Ancak AB, bir yandan Çin ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini sürdürürken, diğer yandan Asya’daki en önemli ticaret ortaklarından biri olan Tayvan’la da ekonomik ilişkilerini sürdürmeye devam etmiştir (Glen ve Murgo, 2007: 336).

AB için, Asya’da Çin ile olan ilişkiler ne kadar önemli ise, Tayvan ile yapılan ticaret ortaklığı da aynı derecede önemlidir. AB’nin Tayvan’la ilişkilerinde temel amaç, Çin ile iyi ilişkiler sürdürürken, Tayvan’la da dengeli ekonomik ilişkileri geliştirmek olmuştur (Aras, 2018: 132). AB’nin Tayvan’a ilişkin yaklaşım ve söylemlerinin geçmişten günümüze tutarlı olarak sürdüğü görülmüştür. AB, Tek Çin politikasını sürdürürken, Pekin ve Taipei arasındaki farklılıklar için “barışçıl çözümü” desteklemiştir. Ancak ABD gibi AB de Tayvan’ın kabul etmediği bir çözümü hoş karşılamamış ve Pekin’in Taipei ile birleşme şeklindeki politikalarına destek vermemiştir (Cabestan, 2006: 27).

AB-Çin ilişkilerinde Tayvan, sorun yaratma potansiyeli olmayan bir durum olmuştur. AB, Tayvan’la ilgili yaklaşımında Çin’in Tek Çin politikasına bağlı olarak Tayvan ile sadece ekonomik ilişkiler yürütmüştür. AB, Çin’in Tayvan’daki politikasının diyalog ve müzakere çerçevesinde şekillenmesi için çağrılar da bulunmuştur. AB-Tayvan ilişkileri, Tayvan’ın AB için önemli bir ekonomik ortak olması sebebiyle, Çin ile ilişkilere zarar vermeyecek şekilde yürütülmeye devam edilmiştir (Aras, 2018: 180). AB’nin Tayvan sorununun da ABD kadar önemli bir rol oynamamasında

öncelikle Tayvan konusunun ABD-Çin ilişkilerini etkilediği kadar AB-Çin ilişkilerini etkileyememesinden kaynaklanmıştır. AB'nin güçlü ülkeleri olan Fransa ve Almanya gibi ülkeler, ABD'nin aksine Çin'i stratejik bir rakip olarak görmekten çok ticari ortak olarak görmüştür (Gupta, 2013: 589-590).

AB dışında önde gelen üye devletlerde de Tayvan ile ilgili bazı gelişmeler olmuştur. 2016 ve 2019'da sırasıyla bir İngiliz vatandaşı ve bir Alman vatandaşı, hükümetlerine Tayvan sorununu soran bir dilekçe yazmıştır. Birleşik Krallık Hükümeti ve Parlamentosu'na gelen dilekçeler, İngiliz vatandaşlarının çeşitli kamusal konularda taleplerini başlatmalarına olanak tanımaktadır. Bir dilekçe 10.000 imzaya ulaştığında, konu parlamentoda tartışılır ve Birleşik Krallık hükümetinin buna göre bir yanıt vermesi gerekir. Bir İngiliz vatandaşı, 2016 yılında "Tayvan'ı Bir Ülke Olarak Tanıyın" başlıklı bir dilekçe hazırlamıştır. Dilekçede özetle şu ifadeler yer almıştır (Lin, 2021: 41-42):

"Birleşik Krallık ve Tayvan ilişkilerini karşılıklı açılan Ofisler aracılığı ile yapmakta, bu durum çok saçma ve değişmelidir. ABD, İngiltere ve dünyadaki çoğu ülke Çin'i kızdırmak istemiyor. Tayvan ve İngiltere ilişkileri sadece ofis yerleşimi ile sınırlı değildir. İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na göre, Tayvan-İngiltere ticaret hacmi 2014 yılında 5,8 milyar GBP'ye (İngiliz Sterlini) ulaştı. İlişkiler güçlü ve istikrarlıdır, ancak Tek Çin politikası nedeniyle resmi bir unvandan yoksundur."

Dilekçe, 22.000'den fazla imza almış ve bir hükümet yanıtı gerektirmiştir. Birleşik Krallık hükümeti dilekçeye yanıtında, "Birleşik Krallık, Tayvan sorununun Tayvan Boğazı'nın her iki tarafındaki insanların görüşleri doğrultusunda diyalog yoluyla çözülmesi gerektiğine inanıyor. Birleşik Krallık hükümeti, Tek Çin politikası ve Çin ile ilişkiler konusundaki mevcut görüşünü korumaktadır. Tayvan ile güçlü ancak gayri resmi bir bağlantıya sahip olan Birleşik Krallık, siyasi açıdan herhangi bir statükoyu bozmamaktadır."

Alman Federal Meclisi'ne bağlı Dilekçeler Komitesi de benzer şekilde vatandaşların kamusal tartışma konularındaki talepleri veya şikayetlerine olanak tanımaktadır. 50.000'den fazla imzaya sahip bir dilekçe Federal Meclis tarafından incelenir ve gerekirse işlem yapılmak üzere görevli kuruma iletilir. 2019 yılında bir Alman vatandaşı tarafından Tayvan ile diplomatik ilişkiler kurulmasını isteyen bir imza

kampanyası başlatılmıştır. Dilekçe, ilk olarak Almanya'nın kabul ettiği Tek Çin politikası nedeniyle taslak aşamasında hükümet tarafından reddedilmiştir. Alman hükümeti, hassas konunun Alman-Çin ilişkilerini tehlikeye atabileceğini söylemiştir. Ancak, dilekçe buna rağmen 50.000 imza kriterini karşılamıştır. Dilekçede, “Çin Cumhuriyeti şüphesiz egemen bir devlettir ve halk tek parti diktatörlüğü olan ÇHC'nin aksine demokrasiyi özgürce uygulamaktadır.” yazılmıştır. İki dilekçe, her iki hükümetin de Tek Çin politikasına uygun olarak yanıt vermesiyle sonuçlanmıştır. Dilekçelerin hiçbiri Tayvan'ın tartışmalı statüsünü değiştirmemiş veya Tayvan'a yeni bir diplomatik müttefik kazandırmamıştır. Ancak Tayvan'ın tartışmalı statüsünün daha fazla uluslararası ilgiye ve onu değiştirme eğilimine yol açmıştır (Lin, 2021: 42).

2.7. Tayvan'ın Tanınma ve Uluslararası Örgütlere Katılım Sorunu

Çin, Xi dönemiyle birlikte Tayvan'ı diplomatik olarak tanıyan ülkeleri vazgeçirme stratejisini hızlandırmıştır. Gambia (2016), São Tomé and Príncipe (2016), Panama (2017), Dominik Cumhuriyeti (2018), Burkina Faso (2018), El Salvador (2018), Solomon Adaları (2019) ve Kiribati (2019), Tayvan ile diplomatik ilişkilerini kestiklerini açıklamıştır (Buckley ve Horton, 2019; Pekcan, 2019b: 546). Tsai'nin Ocak 2020'de yeniden seçilmesiyle, ÇKP resmi sözcüsü, “DPP iktidarda olduğu sürece, daha erken ya da daha sonra Tayvan'ın sıfır diplomatik müttefiki kalacak.” ifadesini kullanmıştır (Tan, 2020: 8). 2021 yılında ise, Nikaragua, Tayvan ile diplomatik ilişkilerini kestiğini açıklamıştır. Nikaragua Dışişleri Bakanı Denis Moncada, “Nikaragua Cumhuriyeti hükümeti, dünyada tek bir Çin olduğunu tanıdığını beyan eder. ÇHC, Çin'in tamamını temsil eden tek meşru hükümettir ve Tayvan, Çin topraklarının ayrılmaz bir parçasıdır” ifadelerini kullanmıştır (Sputnik, 2021).

2021 yılında yaşanan bir başka tanınma sorunu ise Litvanya ile yaşanmıştır. Litvanya, Tayvan'ın kendi adıyla diplomatik temsilcilik açmasına izin vermiştir. Litvanya'nın başkenti Vilnius'ta “Tayvan Temsil Ofisi”nin 18 Kasım 2021'de açılması Litvanya ve Çin arasında krize neden olmuştur. Açılışın ardından Çin, “Çin hükümeti, bu son derece elim karara itiraz etmekte ve güçlü şekilde protesto etmektedir ve ulusal egemenliği ile toprak bütünlüğünü korumak için tüm gereken

tedbirleri alacaktır. Litvanya tarafı ortaya çıkacak tüm sonuçlardan sorumludur.” açıklamasını yapmıştır. Çin bu açıklama sonrası, Litvanya mallarının ülkeye girişini yasaklamıştır (Independent Türkçe, 2021).

2022 yılı itibariyle, Tayvan’ı bağımsız bir ülke olarak tanıyan 14 ülke bulunmaktadır. Tayvan, kendisiyle diplomatik ilişkisi olmayan diğer ülkeler ile ekonomik, ticari ve kültürel ilişkilerini “Taipei Ekonomi ve Kültür Misyonu” aracılığıyla sürdürmektedir.

Tablo 5. Tayvan ile Diplomatik İlişkisi Olan Ülkeler

Latin Amerika ve Karayipler	Doğu Asya ve Pasifik	Avrupa	Afrika
Belize	Marshall Adaları	Vatikan	Esvatini
Guatemala	Nauru Cumhuriyeti		
Haiti	Palau		
Honduras	Tuvalu		
Paraguay			
Saint Kitss ve Nevis			
Saint Lucia			
Saint Vincent ve Grenadinler			

Kaynak: Çin Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (Tayvan)

Tayvan, kendisini tanımayan diğer ülkelerle kurmuş olduğu güçlü diplomatik ilişkileri sayesinde, 2021 yılı Henley Pasaport Endeksi’ne göre dünyanın en güçlü pasaportları sıralamasında 30. sırada yer alarak, Ukrayna, Bosna Hersek, Türkiye, Katar ve Tayland gibi ülkeleri geride bırakmıştır. Tayvan ayrıca 146 ülkeye vizesiz seyahat erişimine sahiptir (Vural ve Özgür, 2021: 444).

Tayvan, Çin'in Tek Çin politikasına karşı koymak için birçok uluslararası örgüte katılmaya çalışmaktadır. Çin ise Tayvan sorununun kesinlikle bir iç mesele olduğunu iddia etmeye devam etmiş ve sorunun uluslararasılaştırmaya yönelik her türlü çabaya karşı çıkmıştır (Hickson, 2003: 3). Çin, Tayvan'ın uluslararası örgütlere katılma çabalarının çoğunu, Tek Çin politikasına ihanet olarak görmüş, “İki Çin” ya da “Bir

Çin ve Bir Tayvan” yaratarak Tayvan’ı Çin'den ayırma girişimleri olduğunu savunmuştur. Bu nedenle Çin, Tayvan’ın uluslararası arenada aktif olmasını hiçbir zaman istememiş ve izin vermemiştir (Ogasawara, 2001). Tayvan’ın uluslararası örgütlere katılımı konusunda Jiang, “Çin’in Birleşme Çabalarının Sürdürülmesi” temalı konuşmasında Tek Çin politikası doğrultusunda, Tayvan’ın “Çin Taipei” adıyla belirli uluslararası örgütlere katılabildiğini söylemiştir (Eröktem, 2018: 12).

Çin, Tayvan’da Tsai döneminin başlaması ile birlikte temas ve görüşmelerini askıya almış ve Tayvan’ın her yıl katılım için başvuruda bulunduğu Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (*International Civil Aviation Organization-ICAO*), WHO ve Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Sözleşmesi (*UN Convention on Climate Change*) Konferansı gibi önemli örgütlerin toplantı ve faaliyetlerine katılmasına engel olmaya başlamıştır (Eröktem, 2018: 15-16). WHO nezdinde faaliyet gösteren WHA’ya her sene gözlemci statüsünde katılım sağlayan Tayvan; Tsai dönemiyle birlikte Çin’in WHO üzerindeki baskıları sonucu bir daha katılım sağlayamamıştır (Seren, 2019: 204). WHO'nun web sitesinde Tayvan'dan “Çin’in eyaleti, Tayvan” olarak bahsedilmektedir (Chiang, 2004: 2). ABD, WHO’yu Tayvan’ı Covid-19 pandemisi hakkındaki WHA tartışmalarına davet etmediği için kınamıştır. ABD, WHO’yu Çin'in taleplerine boyun eğmek ve siyaset yapmakla suçlamıştır (Tan, 2020: 9).

Çin, Tayvan konusunda uluslararası şirketlere de baskı yapmaya başlamıştır. ABD otel zinciri “Marriott International” şirketini Tayvan’ı web sitelerinde bir ülke olarak listelediği için Çin tepki göstermiş ve durumunun düzeltilmesini istemiştir. Çin ayrıca, Lufthansa, Mercedes-Benz ve Bosch gibi büyük Alman şirketlerine de Tayvan’ı internet sitelerinde Çin'in bir parçası olarak göstermelerini istemiştir. Mayıs 2018'de Çin, birçok yabancı havayolu şirketine, Tayvan’ı internet sitelerinde veya başka materyallerde bağımsız bir ulus olarak adlandırmayı bırakmalarını ve “Çin Taipei” olarak yeniden adlandırmalarını talep eden bir açıklama yayınlamıştır. Çin, uymayan havayolu şirketlerinin yaptırımlara maruz kalacağını ve Çin'in sosyal kredi sisteminde “güvenilmez” sayılacağı tehdidinde bulunmuştur. Çin'in uyarıda bulunduğu tüm havayolları, Çin'in istediği doğrultuda güncelleme yapmıştır (Chen ve Cohen, 2019: 35).

Uluslararası güzellik yarışmalarında da Tayvan, Çin'in baskısına maruz kalmıştır. Miss Earth 2015 güzellik yarışmasında, Tayvanlı yarışmacı Ting Wen-yin, üzerinde “Miss Chinese Taipei” yazan kuşak takmayı reddetmiş ve bunun yerine “Miss Taiwan” yazan bir kuşak takması sebebiyle yarışmadan çıkarılmıştır. Tayvanlı yarışmacı Ting Wen-yin, yarışma öncesi yaptığı açıklamasında “Tayvan'da doğdum, Tayvan'ı temsil ediyorum ve bu yarışmaya katılırken Tayvan adını kullanacağım.” demiştir (Koopman, 2016: 236).

2.7.1. Birleşmiş Milletler

BM, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kurulmuş olan en önemli örgüttür. Milletler Cemiyeti yerine kurulan BM'nin en önemli yapısı Güvenlik Konseyidir. Konsey, beş daimi üye (ABD, Çin, Rusya, Birleşik Krallık ve Fransa) ve her iki yılda bir BM Genel Kurulu'nda yapılan seçimle belirlenen dönüşümlü on üye ile birlikte toplam on beş üyeden oluşur. Konseyin önemi, almış olduğu kararların BM'deki tüm üye ülkeler için bağlayıcı nitelikte olmasından ve daimi beş üyenin “veto” yetkisinden kaynaklanmaktadır (Sarısr, 2019: 267).

BM üyeliği devletlerin tanınması ve meşruiyet kazanmaları açısından önemli bir göstergedir. Bir devletin BM üyesi olabilmesi için BMGK tavsiyesi ve BM Genel Kurulunun kararı gerekmektedir. Dolayısıyla başvuran devlete, BMGK daimi üyelerinin herhangi birinin vetosu BM'ye üye olmasını engellemektedir. Tayvan'ın BM'de tanınması konusu verilebilecek en ilginç örneklerden biridir. Montevideo Sözleşmesi'ndeki devlet olma şartları çerçevesinde hükümeti, para birimi, halkı, dili, ordusu, pasaportu olan Tayvan'ın mevcut sorunlar nedeniyle devlet olarak tanınması mümkün olmamıştır. Bu noktadaki en büyük engel de Çin'in Tek Çin politikasıdır (Pekcan, 2019b: 542).

Çin Cumhuriyeti (Tayvan), BM'nin kuruluşundan 1971 yılına kadar BMGK daimi üye statüsüne sahip olmuştur. 1971 yılında gerçekleştirilen BM 26. Genel Kurulu'nda kabul edilen 2758 sayılı kararla ÇHC, BM'nin bir üyesi olarak kabul edilmiş ve Çin'i temsilen BMGK daimi üye statüsünü elde etmiştir. Tayvan, 2758 sayılı karar ile sadece daimi konsey üyeliğini kaybetmemiş, BM üyeliğinden

tamamen çıkarılmıştır (Karadağ, 2018: 49). Aslında 1971 yılındaki 2758 sayılı karara kadar, başta ABD olmak üzere birçok ülke Çin ve Tayvan'ın, "İki Çin" devleti olarak BM'de yer almasını önermiştir. Ancak bu öneriler ÇHC tarafından reddedilmiştir (Pekcan, 2019b: 544).

Lee Teng-hui'nin başkanlığı sırasında Tayvan, BM'ye katılmak için bir kampanya başlatmıştır (Ogasawara, 2001). Temmuz 1993'te Tayvan Dışişleri Bakanı Fredrick Chien'in Orta Amerika ülkelerine yaptığı ziyaret sonrası, Ağustos 1993'te Tayvan'ı tanıyan yedi Latin Amerika ülkesi (El Salvador, Guatemala, Nikaragua, Kosta Rika, Honduras, Panama ve Belize) Tayvan'ın üyeliğini BM Genel Kurul toplantısında gündeme alınmasını talep etmiştir. Tayvan'ın üyeliğinin gerekçesi olarak yedi ülke, BM'nin evrenselliği prensibi ile aynı Almanya ve Kore örneklerinde olduğu gibi iki ayrı ülkenin farklı temsil edilmesi durumunu savunmuştur. Çin, Tek Çin politikasının iki ayrı Çin temsiline asla izin vermeyeceğini belirterek, yapılan öneriye sert bir şekilde karşı çıkmıştır (Karadağ, 2018: 50).

Tayvan, BM üyeliğine katılma girişiminde yeni bir üyelik başvurusunda bulunmamıştır. Bu başvuruyu yapmamasının ilk sebebi BMGK daimi üyesi olan Çin'in veto hakkını kullanacak olmasıdır. İkincisi Lee, Çin Cumhuriyeti'nin 1971'de kaybettiği BM'deki Çin koltuğunu yeniden kazanmaya çalışmasıdır. BM Genel Kurulu'nun 1993'teki toplantısı öncesi Lee, dost ülkelere, Genel Kurul'un Çin Cumhuriyeti'nin geri dönüşüne ilişkin bir tartışmanın gündeme alınması için bir talepte bulunmalarını istemiştir. Genel Kurul bu talebi reddetmiştir. 1994'ten 1999'a kadar, Lee talebi her yıl tekrarlamış ve her seferinde talep reddedilmiştir. Chen döneminde de Tayvan'ın BM'ye katılma çabaları devam etmiştir. Chen, Tayvan'ı "egemen bağımsız bir ülke" olarak tanımlamış ve konunun BM Genel Kurulu gündemine dahil edilmesi talebini her yıl göndermek için dost devletlerin yardımını istemiştir. Her yıl, Genel Kurul talebi reddetmiştir. Tayvan'ın BM dönüş için verdiği sebep birçok kez değişmiştir. Tayvan başvuru öncesinde 2758 sayılı karara itiraz etmiştir. Tayvan, BM Genel Kurulu'ndan 2758 sayılı Kararı geri çekmesini ve Tayvan'ın BM'ye katılmasına izin vererek Çin Cumhuriyeti'nin BM'deki haklarını yeniden tesis etmesini talep etmiştir. Tayvan yönetimi başka bir yıl yalnızca Tayvan halkını temsil etmek için BM'ye geri dönmeyi talep etmiş ve BM'den Çin Devletinin

iki hükümet tarafından temsil edilmesine izin vermesini istemiştir. Tayvan bu talepte bulunurken, Çin Cumhuriyeti altındaki yirmi üç milyon insanın BM’de temsil edilmediğini iddia etmiştir. Chen, 2002 yılındaki başvurusunda 2758 sayılı kararın “Tayvan’ın ÇHC tarafından dışlanması haklı çıkarmak için kötüye kullanıldığını” savunmuş ve BM’ye katılımın Tayvan halkının temel insan hakkı olduğunu iddia etmiştir (Chiang, 2018: 171-173).

Chen, BM başvurularında Çin Cumhuriyeti adını Tayvan ile ilişkilendirerek üyelik için yeni bir kimlik oluşturmuştur. Chen yönetimi 2002’de başvuru olarak “Çin Cumhuriyeti (Tayvan)” terimini kullanması üzerine “Tayvan” kelimesini resmi isme dahil ederek yeni bir isim yaratılmıştır. 2006 yılında ise, “Çin Cumhuriyeti” bundan böyle “Tayvan” olarak anılacaktır denmiş ve “Tayvan” kelimesi Çin Cumhuriyeti için alternatif bir terim haline gelmiştir. Kullanılan yeni isme rağmen Genel Kurul talepleri reddetmiştir.

Tayvan, BM başvuruları sürecinde en büyük hayal kırıklığını BM Genel Sekreteri Kofi Annan döneminde yaşamıştır. Annan, Çin’in Tek Çin politikasını desteklediğini açıklamış ve Tayvan’ın BM’de üyelik veya gözlemci statüsünün yasal olarak imkansız olduğunu söylemiştir. Tayvan 2007’de dönemin BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon’a yeni bir BM üyelik başvurusu göndermiştir. Ban Ki-Moon, başvuruyu reddetmiş ve başvuruyu Güvenlik Konseyi’ne veya Genel Kurul’a değerlendirilmek üzere sunmadan geri çevirmiştir. Ban, reddetme gerekçesi olarak “BM’nin 2758 sayılı karara dayanan Tek Çin politikasını” göstermiştir (Chiang, 2018: 173-174).

2.7.2. Dünya Olimpiyat Oyunları ve Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği

Çin, Tayvan’ın Olimpiyat Oyunlarına yalnızca “Çin Taipei” adını kullanarak katılmasını istemiştir. Ayrıca Çin, Tayvan’ın Asya Oyunları’na ev sahipliği yapmak istemesine sürekli karşı çıkmış ve engellemiştir. Tayvanlı sporcular 1988 yılına kadar Olimpiyat Oyunları’nda “Çin Cumhuriyeti” adını kullanmıştır. Daha sonra, Uluslararası Olimpiyat Komitesi (*International Olympic Committee–IOC*) üzerinden yoğun Çin baskılarına maruz kalan Tayvan komitesi, 1989’da Uluslararası Olimpiyatlarda, Tayvan’ın “Çin Taipei” olarak katılması konusunda anlaşma

yapmıştır. Bu anlaşma sonrası Tayvan'ın atletizm takımları, Dünya Olimpiyat Oyunlarında “Çin Taipei” adını kullanmıştır (Ogasawara, 2001).

Tayvan, 1991 yılında Hong Kong ile birlikte katıldığı APEC’e, Çin Cumhuriyeti veya Tayvan adını kullanamamış, yine “Çin Taipei” adını kullanmıştır. Böylece Tayvan, IOC ve APEC'e katılırken devlet olduğunu iddia edememiş, bunun yerine Çin'in bir parçası olarak anılmaya razı olmuştur (Chiang, 2018: 174). Tayvan, APEC Ekonomik Liderler Zirvesi toplantılarına devlet başkanı düzeyinde değil, bakan düzeyinde katılmak zorunda kalmıştır.

2.7.3. Dünya Ticaret Örgütü

Tayvan, uzun yıllar WTO’ya üyelik başvurusunda bulunmuştur. 1992 ve 2001 yılları arasında WTO tarafından Tayvan’ın hem siyasi hem de ekonomik durumu gözlenmiştir (Lin, 2018: 35-36). Çin, 11 Aralık 2001'de WTO’nun 143. üyesi olmuştur. Kısa bir süre sonra, 1 Ocak 2002'de Tayvan’da “Tayvan, Penghu, Kinmen ve Matsu'nun Ayrı Gümrük Bölgesi” adı altında WTO’ya katılmıştır (Chiang, 2018: 176). Tayvan Boğazı'nın iki yakasının aynı kuruluşa üye olması ilk kez olmasa da, WTO üyeliğinin özel bir önemi vardır. APEC gibi kuruluşlarla karşılaştırıldığında, WTO üyelik ve etki açısından çok daha evrenseldir. Dünya ticaretinin %97'sini denetleyen ve resmi ticaret politikalarıyla yönetilen küresel bir organizasyondur. Tayvan ve Çin, WTO’ya katılımlarıyla birlikte güçlü bir ticaret ilişkisi sürdürmüştür (Cho, 2005: 737).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEK ÇİN POLİTİKASI: HONG KONG

“Hong Kong’un Çin’e devri töreni sırasında gün boyu yağmur yağdı. Ancak eminim ki dünyanın her yerindeki Çinliler bunun Çin’in utancını temizleyen ferahlatıcı bir çisi olduğunu düşünmüştür.”

Çin Dışişleri Bakanı Qian Qichen

3.1. Hong Kong Tarihine Bakış

Hong Kong, Çin’de bir Özel İdari Bölgedir. Bölge, çoğu ıssız olan 236 adadan oluşmaktadır. Hong Kong şehri 2022 yılına göre 7,584,395 milyon nüfusa sahiptir. Resmi diller: İngilizce, Çince ve Kantonca’dır (Hijkema, Smit ve Wu, 2014: 9). Hong Kong adası, Kowloon Yarımadası ve Yeni Bölgeler bugün Hong Kong olarak bilinen bölgeyi oluşturmaktadır (Vural ve Özgür, 2021: 449). Hong Kong, uluslararası bir finans, ticaret ve nakliye merkezi statüsüne sahiptir (Mak ve Wong, 2001: 126).

Harita 3: Hong Kong

Kaynak: (Carroll, 2022)

Önemli bir uluslararası bankacılık merkezi olan Hong Kong, dünyanın altıncı en büyük menkul kıymetler piyasasına ve beşinci en büyük döviz piyasasına sahiptir. Dünyadaki hemen hemen her ülke ve bölge ile düzenli ticaret bağlarına sahiptir. Hong Kong, dünyanın en büyük konteyner nakliye limanlarından ve dördüncü en büyük gemi kayıt merkezlerinden birisidir. Hong Kong Uluslararası Havalimanı dünyanın en işlek havalimanıdır. Ticaret, lojistik, turizm, finans ve sanayi Hong Kong'un güçlü bir ekonomiye sahip olmasında önemli bir role sahiptir. Hong Kong'da uluslararası anlaşmalar kapsamında yabancı ülkeler tarafından kurulmuş 66 başkonsolosluk ve 73 fahri konsolosluk bulunmaktadır. Hong Kong, 150 ülkeyle vizesiz giriş anlaşması yapmıştır. Hong Kong hükümetinin Cenevre, Londra, Tokyo, New York ve Berlin gibi 11 yerde ekonomi ve ticaret ofisleri bulunmaktadır (Information Office of the State Council, 2014).

3.1.1. Afyon Savaşları

Birleşik Krallık, Coğrafi Keşiflerden sonra izlemiş olduğu yayılcı siyasetle Asya'da nüfus elde etmek istemiş ve bunun sonucunda 1600 yılında Hindistan'da Doğu Hindistan Şirketi'ni kurmuştur. İngilizler Çin kıyılarına geldiklerinde özellikle dış ticaret ilişkileri açısından oldukça farklı bir Çin ile karşılaşmıştır. Diğer ülke ekonomilerinde dış ticaret oldukça önemliyken, Çin İmparatorluğu'nun uçsuz

bucaksız kırsal bölgelerinden toplanan vergi gelirleri ile karşılaştırıldığında Çin ekonomisinde dış ticaret küçük bir paya sahip olmuştur. Bu nedenle Çin belli dönemlerde tüm denizaşırı ticaretini askıya almış ve kapalı kapı politikasını⁴ benimseyerek limanlarını dış ülkelere kapatmıştır (Erikson, 2014: 139-140).

1684 yılından sonra tekrar Makao, Kanton ve Amoy limanlarının açılmasıyla Çin Batı ülkeleriyle ticarete devam etmiştir. İngilizler ve Çinliler arasında yapılan ticarete çay büyük talep görmeye başlamış ve Çin çay ticaretinden önemli bir gelir elde etmeye başlamıştır (Sander, 2016: 272). Çay ticaretinin karşısında İngilizler, Çin'e pamuk ihraç ederek ticarete dengeyi sağlamaya çalışmıştır. Ticarete uygulanan özel tonaj uygulaması, çay tüccarlarının gemi içinde daha az yer kapladığından ve taşınması diğer ürünlere göre daha kolay olduğundan diğer ürünlere kıyasla daha fazla tonaj hakkı elde etmesini sağlamıştır. Doğal olarak çay ticarete ön plana çıkan bir ürün haline gelmiş ve bu durum Çin için olumlu olurken, İngiliz ekonomisine büyük zarar vermiştir. Yasal ticaretin yanı sıra İngiltere ile Çin tüccarları arasında kaçak yollarla ticareti yapılan "afyon"⁵ İngilizlerin dış ticaret açıklarını kapatacak bir ürün olmuştur. Kapalı kapı politikası sürdüren Çin ekonomisi, afyon ürününün illegal yollarla ticaretinin yapılmasıyla büyük oranda darbe almıştır (Yılmaz, 2018: 323).

Çin, 1799 yılında ülkedeki afyon ticaretini kısıtlayıcı önlemler almıştır. Alınan önlemlere rağmen İngilizler Çin'e afyon satmaya devam etmiştir. Zamanla artan afyon ithalatı ve artan talep Çin'i afyona bağımlı hale getirmiştir. Bu bağımlılık Çin ekonomisinde ciddi zararlara sebep olmuştur (Sander, 2016: 272).

Afyon ticaretinin devam etmesinin ardından iki devlet arasında Afyon Savaşı adı verilen savaş başlamıştır (Costa, 1993: 829). Savaş İngilizler tarafından serbest ticaret hakkı, diplomasi ve yargı eşitliği gibi görünürdeki nedenlerle başlatılmış

⁴ Mançu Hanedanlığının başa gelmesinden sonra uygulanan politikalardan biri de kapalı kapı politikasıdır. Çin yönetimi hiçbir zaman Batılı devletleri kendisine denk görmemiş, sınırlı ticaret hacmiyle ülke içerisinde üretimi ön plana çıkararak ülkeye giren mal sevkiyatını kontrol altına almıştır (Yılmaz, 2018: 323).

⁵ "Sütlü bitki" anlamına gelen Afyon kelimesine bakıldığında, Çin tarihinde önemli bir yeri olan bu bitkinin ilaç yapımında kullanıldığı görülmektedir. 1620'lerde Tayvan adası civarında tütünle karıştırılarak afyonun zevk amaçlı kullanmaya başlanmasıyla Güney Doğu Asya'da bağımlılığa sebep olan ve keyif verici bir madde haline gelmiştir (Yılmaz, 2018: 324).

olduğundan, İngilizler tarafından Anglo-Çin savaşları olarak isimlendirilmiştir. Ancak gerçek sebebin afyon ticaretinin sürdürülebilmesi olduğundan, Çinli tarihçiler savaşları Afyon Savaşları olarak adlandırmıştır. Günümüzde de Afyon Savaşı ismi daha popüler olarak çok daha yaygın bir şekilde kullanılmıştır (Yolaç, 2020: 218).

Afyon Savaşı'nın İngilizler tarafından kazanılmasında sonra Çin ile Nanjing Antlaşması imzalanmıştır. Çin'in Avrupa pazarlarına çay, ipek ve porselen gibi ürünleri sattığı ancak karşılığında pek az mal satın aldığı ekonomik yapısı Afyon Savaşı ile bir anlamda yıkılmıştır (Tamur, 2006). 29 Ağustos 1842 tarihinde imzalanan Nanjing Antlaşması'nın maddeleri şunlardır (Yılmaz, 2018: 327):

1. Hong Kong adası Birleşik Krallık'a bırakılacak.
2. İngiliz ve Çinli yöneticilerinin diplomatik ilişkilerinde eşitlik ilkesi aranacak.
3. Çinli görevliler tarafından ithalat-ihracat tarifesi hazırlanacak; böylece Çinliler tarafından keyfi olarak koyulan şartlar kaldırılacak.
4. Vergi ve gümrük memurluğu makamı lağvedilecek.
5. Çin'in imha ettiği afyon sandıkları için İngiliz tüccarlara tazminat ödenecek.

İkinci Afyon Savaşı (1856-1860), iki ülke arasında gerçekleşen son çatışma olmuştur. Bu savaş sonucunda imzalanan Pekin Sözleşmesi ile Kowloon yarımadası Birleşik Krallık'a bırakılmıştır. Çin'in, Çin-Japon Savaşı'nda (1894-1895) yenilmesinden sonra, 1898'de Yeni Bölgelerin Birleşik Krallık'a kiralanması, kan dökülmeden veya diplomatik ilişkilere zarar verilmeden gerçekleşmiştir (Carroll, 2022: 8).

3.1.2. Hong Kong Ortak Deklarasyonu

Hong Kong'un karmaşık kimliğinin hikayesi Afyon Savaşları ile başlamıştır. Nanjing Antlaşmasıyla Hong Kong, Çin'den Birleşik Krallık'a teslim edilmiştir. Ayrıca 1898 yılında, Kowloon Yarımadası ve Stonecutters adaları da İngiliz kontrolüne bırakılmıştır. Böylelikle 1898'de Hong Kong ve dış adaları, 1997 yılına kadar 99 yıllığına Çin'den Birleşik Krallık'a kiralanmıştır (So, 2011: 101). 1980'lere gelindiğinde, Hong Kong İngiliz kontrolü altında bulunurken, Hong Kong'un gelecekteki statüsü konusunda ciddi müzakereler başlamıştır (Wong, 2020: 10).

1949 yılından itibaren Çin, Hong Kong'u "kurtarılacak Çin toprakları" olarak görmüştür. Zhou Enlai, ÇHC Dışişleri Bakanı olduğu dönemde yapmış olduğu bir açıklamasında, Hong Kong'un "tarihin geride bıraktığı bir sorun" olduğunu söylemiştir (Carroll, 2022: 40). Buna rağmen, Çin hükümeti bölgeyi kurtarmak için 1980'lere kadar doğrudan bir eylemde bulunmamıştır. Çin, birçok nedenden dolayı Hong Kong'daki statükosunu korumuştur (Costa, 1993: 836). Bunun en önemli nedeni Hong Kong'un Çin'in en önemli ticaret ortağı olması ve Çin'in yapılan ticaretten önemli miktarda döviz geliri elde etmesidir. Hong Kong'dan gelen bu dövizler, Çin'in savaş sonrası ekonomisini yeniden inşa etmesini sağlamıştır. Ayrıca Hong Kong, Kore Savaşı'nda ABD ve BM tarafından Çin'e uygulanan silah ve stratejik ürünlere yönelik ambargoları kırmasına yardımcı olmuştur (Özgür ve Vural, 2021: 887).

Çin, Hong Kong'un İngiliz yönetiminde kalmasına izin vermesine rağmen, dünya ülkelerinin Hong Kong'u bağımsız bir devlet yapma girişimlerine şiddetle karşı çıkmıştır. Çin'e göre Hong Kong ve Makao, İngiliz ve Portekiz'ler tarafından işgal edilen Çin topraklarının bir parçasıdır. Bu nedenle, Hong Kong ve Makao sorunlarının çözümü tamamen Çin'in egemenlik hakkı dahilindedir (Costa, 1993: 837).

Eylül 1982'de, Birleşik Krallık Başbakanı Margaret Thatcher, Hong Kong sorununu görüşmek ve bir çözüme kavuşturmak amacıyla Çin'e gitmiştir. Deng Xiaoping, Thatcher ile yapmış olduğu görüşmede, Hong Kong'un kira sözleşmesini uzatmayacağını ve Birleşik Krallık'ın tüm Hong Kong'un kontrolünü ele geçirdiği anlaşmaların eşitsiz ve dolayısıyla geçersiz olduğunu söylemiştir (Wong, 2020: 11).

Çin, Hong Kong'un tamamı üzerinde egemenlik iddiasında bulunurken, Hong Kong'un istikrarını ve refahını korumak amacıyla ikili müzakerelerin yapılacağını açıkça temin ederek Hong Kong halkının ve dış yatırımcıların endişelerini gidermeye çalışmıştır (Kemenade, 1999: 27). 1982'nin sonlarında, Hong Kong'un geleceğiyle ilgili iki yıllık müzakereler başlamış ve aynı zamanda Hong Kong'dan sermaye ve beyin göçü başlamıştır. Bu iki yıl boyunca, emlak fiyatları yüzde elli oranlarında düşmüş ve Hong Kong doları en düşük seviyelerini görmüştür (Costa, 1993: 839).

Londra ve Pekin arasındaki müzakerelerin sürdüğü 1982-84 döneminde, Hong Kong'daki kamuoyu çoğunlukla sözleşmenin yenilenmesinden yana olmuştur. İngiliz yanlısı medya, genel olarak, kiralamayı yenilemek için İngiliz yönetimi lehine iki argüman sunmuştur: “Hong Kong'un ekonomik refahının ve ticari güveninin devam eden bir İngiliz varlığına bağlı olduğuna dair “Ekonomik Kart”; ve Hong Kong halkının statükoyu istediği ve komünist yönetimi istemediğine dair “Kamuoyu Kartı” (So, 2011: 103).

Müzakerelerin devam ettiği dönemde Hong Kong milletvekili Roger Lobo ise, “Hong Kong'un geleceğine yönelik herhangi bir anlaşmaya varılmadan önce Hong Kong Yasama Meclisi'nde tartışılmasının gerekli olduğunu” açıklamıştır. Hong Kong Yasama Meclisi'nin gelecekteki devir tekliflerinin oylanması için oybirliğiyle aldığı önergeye rağmen, ÇKP bu duruma şiddetle karşı çıkmıştır. Hong Kong hükümeti demokratik olarak kendi şehirlerinin geleceğini belirlemek için karar verme sürecinin bir parçası olmaya çalışsa da Çin ve Birleşik Krallık Hong Kong'un geleceğinin temellerini atan tek karar vericiler olmuştur (Wong, 2020: 14).

İki yıllık müzakerelerin ardından Çin, Tek Ülke, İki Sistem politikasını ilan etmiş ve İngilizler Çin ile uzun vadeli bir ilişki geliştirmenin daha yüksek önceliğe sahip olduğu gerekçesiyle Hong Kong üzerindeki egemenliklerinden hızla geri adım atmıştır (So, 2011: 104). Çin-İngiliz Ortak Deklarasyonu, 1984 yılında Birleşik Krallık Başbakanı Margaret Thatcher ve Çin Başbakanı Zhao Ziyang tarafından imzalanmıştır (Chan, 2003: 406). Ortak Deklarasyon, aşağıda yazılan on iki temel maddeyi içermektedir (Costa, 1993: 840-841):

1. Hong Kong, Anayasanın 31. Maddesi uyarınca Çin Halk Cumhuriyeti'nin Özel İdari Bölgesi (SAR) olacaktır.
2. Hong Kong, Çin Merkezi Hükümeti sorumluluğunda dışişleri ve savunma dışında yüksek derecede özerkliğe sahip olacaktır.
3. Hong Kong'a yasama, yürütme ve yargı yetkisi verilecek ve yürürlükte olan yasalar değişmeden kalacaktır.
4. Hong Kong Hükümeti yerel halktan oluşacak. Hong Kong Baş Yöneticisi, yerel olarak yapılacak seçimler veya istişareler temelinde Merkezi Hükümet tarafından atanacaktır.
5. Hong Kong'daki mevcut sosyal ve ekonomik sistemler ve yaşam tarzı değişmeden kalacaktır. Özel mülkiyet, sosyal hak ve özgürlükler korunacaktır.

6. Hong Kong'un serbest liman ve ayrı bir gümrük bölgesi statüsü korunacaktır.
7. Hong Kong döviz, altın, menkul kıymetler ve Hong Kong doları ile uluslararası bir finans merkezi statüsünü sürdürecektir.
8. Hong Kong, Merkezi Hükümet tarafından vergilendirilmeyecek bağımsız finansmana sahip olacaktır.
9. Hong Kong'un Birleşik Krallık ve diğer ülkelerle karşılıklı yarar sağlayan ekonomik ilişkileri devam edecektir.
10. Hong Kong "Hong Kong Çin" adını kullanarak ekonomik ve kültürel ilişkilerini geliştiren uluslararası kuruluşlara katılabilecektir.
11. Hong Kong kendi sınırları içindeki kamu düzeninin korunmasından sorumlu olacaktır.
12. Yukarıdaki ilkeler Hong Kong Temel Yasasında kabul edilecek ve elli yıl boyunca değişmeden kalacaktır.

Ortak Deklarasyon, Çin'in 1 Temmuz 1997'den itibaren Hong Kong üzerindeki egemenliğinin yeniden başlayacağını teyit etmiştir. Hong Kong'un Çin'e dönüşünden önce 13 yıllık bir geçiş dönemi belirlenmiştir. Bu geçiş dönemi sonrası Hong Kong, Özel İdari Bölge statüsünde Merkezi Halk Hükümetinin sorumluluğunda olan dışişleri ve savunma işleri dışında yüksek derecede özerkliğe sahip olacaktır (Information Office of the State Council, 2014). Yine Ortak Deklarasyon'da, Hong Kong yönetiminin nihai karar verme yetkisi de dahil olmak üzere yasama, yürütme ve bağımsız yargı yetkisine sahip olacağı ve ayrıca Hong Kong'da yürürlükte olan yasaların değişmeden kalacağı belirtilmiştir (Yip, 2015: 24).

Ortak Deklarasyona göre, Hong Kong'un kendi para birimi, yargı bağımsızlığı ve hatta bir askeri gücü olabilir. Bu nedenle, "yüksek derecede özerklik" kapsamında bu yerel yönetimlere verilen yetki, "federal bir sistem altında yerel yönetimlere tanınandan daha fazladır"; dolayısıyla Tek Ülke, İki Sistem politikasıyla Hong Kong, federal devlet özelliklerinde üniter bir sisteme sahiptir (Chao, 1987: 117-118).

3.1.3. Hong Kong Ortak Deklarasyonu ve Temel Yasa Sorunları

Çin, Ortak Deklarasyon kapsamındaki yükümlülüklerini Hong Kong Temel Yasası aracılığıyla uygulamıştır. Temel Yasa, 4 Nisan 1990'da ÇHC Anayasası'nın 31. maddesi uyarınca Ulusal Halk Kongresi (NPC) tarafından kabul edilmiş ve 1 Temmuz 1997'de yürürlüğe girmiştir (Geping ve Zhenmin, 2007: 343). Temel Yasa,

meşruiyetini Ortak Deklarasyondan almış ve buna uymayı amaçlamıştır. Temel Yasa, Hong Kong'un elli yıl boyunca farklı siyasi ve ekonomik sistemleriyle birlikte kendi hukuk sistemini korumasını sağlamıştır (Gittings, 2011: 38).

Ortak Deklarasyon ve Temel Yasayla ilgili en önemli sorun, ikisinin de hazırlanma sürecinde önemli konulardan kaçınılmış olmasıdır. İlk olarak, Ortak Deklarasyon da ulusal kimliğin hassas alanı ele alınmamıştır. Devir teslim hazırlıklarının bir parçası olarak, Hong Kong vatandaşlarının İngiliz, Çin veya Hong Kong vatandaşları olarak kabul edilip edilmeyeceği konusu belirsizliğini korumuştur. Bu kimlik sorunu daha sonra Çin tarafından yapılan açıklama ile çözülmeye çalışılmıştır. Çin, Ortak Deklarasyon sonrası yaptığı açıklamada: “Çin Halk Cumhuriyeti Vatandaşlık Yasası uyarınca, Birleşik Krallık Pasaportu sahibi olsun ya da olmasın, tüm Hong Kong yurttaşları Çin vatandaşıdır.” (Wong, 2020: 15). Bu açıklama, Birleşik Krallık vatandaşlığına sahip olan Hong Kong nüfusun %40'ından fazlasının 1997'den sonra Birleşik Krallık'da artık kalıcı oturma hakkına sahip olmayacağı anlamına gelmiştir.

Ulusal kimlik sorunlarına ek olarak Çin, Ortak Deklarasyon da Hong Kong'un “50 yıl boyunca temelde değişmeden kalmasına” izin vereceğini belirtmiştir. Hong Kong vatandaşları, bu maddeyle, şehrin özel bir idari bölge olarak yüksek derecede özerkliğinin korunacağına ve Çin'in şehrin bağımsız yasama ve yargı sistemini 50 yıl boyunca değiştiremeyeceğine inanmıştır (So, 2011: 99). Ortak Deklarasyon'da şehrin Başkanının seçilmesine ilişkin belirsiz maddeler, Hong Kong'un demokrasi yanlısı protesto kültürüne katkıda bulunmuştur. Ortak Deklarasyon'da, ne tür bir seçim sistemi uygulanacağına dair somut tanımlamalar yapılmamıştır. Ortak Deklarasyon'daki yönetici seçimlerine ilişkin belirsizlikler, daha sonra Hong Kong Temel Yasası'nın genel oy hakkının belirsizliğine neden olmuştur (Chao, 1987: 109). Ortak Deklarasyon, Hong Kong toplumundaki liberal politikalar için temel bir onay sağlarken, daha büyük belirsiz demokratik sorunları ve özel idari bölgenin siyasi temellerinin kusurlarını ortaya çıkarmıştır (Davis, 2015).

Ortak Deklarasyon metninden farklı olarak Temel Yasa'nın 45 ve 68. maddeleri, Hong Kong'da demokratik gelişmenin kapsamını genişletmeyi hedeflemiştir. Temel Yasa'nın 45. maddesine göre “Baş Yöneticinin seçilmesine ilişkin yöntem, Hong

Kong Özel İdari Bölgesi'ndeki fiili durum ışığında kademeli ve düzenli ilerleme ilkesine uygun olarak belirlenecektir. Nihai amaç, demokratikleşmeye uygun olarak, geniş temsili bir aday gösterme komitesi tarafından genel oy ile Baş Yöneticinin seçilmesidir.” (Chan, 2014: 573). Temel Yasa'nın 68. maddesinde ise, “Yasama Meclisi'ni oluşturma yöntemi, Hong Kong Özel İdari Bölgesi'ndeki fiili durum ışığında kademeli ve düzenli ilerleme ilkesine uygun olarak belirlenecektir. Nihai amaç, Yasama Meclisi'nin tüm üyelerinin genel oy ile seçilmesidir.” (Geping ve Zhenmin, 2007: 357).

Ancak Temel Yasa'nın bu maddeleri konusunda Çin Merkezi Hükümeti ile Hong Kong toplumu arasında önemli bir anlaşmazlık vardır. Temel Yasa ile Çin, Hong Kong'un mevcut anayasal sisteminde daha demokratik değişiklikler yapacağını açıklamasına rağmen, Yasama Meclisi'ndeki 70 üyeden sadece 35'i halk tarafından seçilmiş, kalan üyeler atama usulü ile belirlenmiştir. Ayrıca anayasal yetkinin çoğunluğu Hong Kong Baş Yöneticisine verilecek şekilde düzenlemeler yapılmıştır. Hong Kong'da böylece işlevsel bir demokrasiden çok merkeziyetçi bir rejime benzeyen bir siyasi sistem geliştirilmiştir (Wong, 2020: 18).

2003 yılında Hong Kong hükümeti, Temel Yasa'nın “Merkezi Halk Hükümetine karşı her türlü ihanet, ayrılık, ayaklanma, yıkım eyleminin” yasaklanacağını belirten 23. madde için Yasama Meclisine kanun teklifinde bulunmuştur (Hui, 2015: 113). Teklif, devir tesliminden sadece altı yıl sonra Hong Kong'un yasal bağımsızlığı konusundaki endişeleri artırmıştır. Tepkiler sonucu başlayan protestolar nedeniyle, Hong Kong hükümeti kanun teklifini 5 Eylül 2003'te geri çekmiştir (Kleeman, 2005: 706). Kanun teklifinin geri çekilmesine rağmen hükümet vatandaşlara 23. maddenin tamamen ortadan kaldırılmadığını açıkça belirtmiş ve bölgedeki demokratik gerileme endişelerini artırmıştır. Buna ek olarak, 2004'te Çin, Hong Kong Yasama Meclisi'nin Hong Kong yasalarında yapılacak herhangi bir değişiklik için Çin Merkezi Hükümeti'nden onay alması gerektiğini belirten bir yasa çıkarmıştır. Bu, Çin'e Hong Kong'un artan demokrasiye yönelik herhangi bir hamlesini veto etme hakkı vermiştir (Wong, 2020: 24-25).

Hong Kong Temel Yasasının Baş Yönetici seçimini tanımlamadaki eksikliği, Hong Kong'un hem 2014 hem de 2019'daki demokratik protestolarına yol açmıştır. Hem Ortak Deklarasyon'un hem de Temel Yasa'nın sorunu, İngilizlerin ve Çinlilerin Hong Kong'un geleceğine ilişkin en kritik sorunlardan bazılarını çözülmeyen bırakmaları gerçeğinde yatmaktadır. Bu, nihayetinde anayasadaki belirsizliklerin zaman geçtikçe kontrolden çıkmasına ve yirmi birinci yüzyılda siyasi istikrarsızlık için birincil bir ortam yaratmasına izin vermiştir.

3.2. Hong Kong ve Tek Ülke, İki Sistem

Tek Ülke, İki Sistem politikası, ÇHC tarafından Tayvan, Hong Kong ve Makao bölgesi sorunlarının ele alınmasında ve nihayetinde ülkenin barışçıl bir şekilde yeniden birleşmesini sağlamak için benimsenen temel bir devlet politikasıdır (Tiexun, 2011: 50). Tek Ülke, İki Sistem politikası 1980'lerden bu yana, Çin ve dünya medyasında daha önce duyulmamış yeni bir siyasi terim olarak ortaya çıkmıştır (Gitting, 2011: 49).

Deng başa geçtiğinde Tayvan ve Hong Kong'u geri almayı en kutsal sorumluluklarından biri olarak kabul etmiştir. Deng, Tayvan ve Hong Kong'u tekrar ele geçirmek ve Tibet'i Çin'in egemenliği altında tutabilmek için silahlı gücünü kullanmak yerine barışçıl yolları kullanmayı tercih etmiştir. 1979 yılında Çin, Tayvan ve Hong Kong üzerinde egemenlik ve nihai kontrol hakkı olduğunu beyan eden ancak bir yandan da bu bölgelere yüksek ölçüde yerel özerklik tanıyan bir politika hazırlamıştır. Zhou Enlai geçmişte bu politikanın özündeki fikirlere işaret etmiş, ancak politika 1982'de Deng'in önderliğinde genişletilmiş ve Tek Ülke, İki Sistem politikası ismini almıştır (Vogel, 2017: 479).

Deng, Tayvan'ın yeniden birleşmeden sonra mevcut kapitalist sistemini ve yaşam biçimini sürdürebileceğini ve bu yaklaşımın Hong Kong ve Makao sorunlarının çözümünde de uygulanabileceğini açıklamıştır (Üngör, 2005: 31). Aslında politikanın hedefi Hong Kong yerine ilk olarak Tayvan'a yönelik olmuştur. ÇKP, Tayvan ile yeniden birleşmeyi 1980'lerin başında partinin üç önemli görevinden biri olarak sıralamıştır (So, 2011: 102).

4 Aralık 1982'de Beşinci Ulusal Halk Kongresi tarafından ÇHC'nin yeni Anayasası kabul edilmiştir. Anayasanın 31. maddesine göre “Devlet gerektiğinde özel idarî bölgeler kurabilir. Özel idarî bölgelerde kurulacak sistemler, özel şartlar altında Ulusal Halk Kongresi tarafından çıkarılacak kanunla belirlenir.” (Information Office of the State Council, 2014). Tek Ülke, İki Sistem politikasını ifade eden bu madde, anakaradakinden farklı sosyal sistemler ve farklı politikalar benimseyen belirli alanlarda özel idari bölgelerin kurulmasının yasal temelini oluşturmuştur.

Deng ve diğer Çinli liderler için Hong Kong'dan Pearl nehri deltasıyla ayrılan Portekiz kolonisi Makao, Tayvan ve Hong Kong'a kıyasla küçük ve nispeten önemsizdi. Bunun en önemli sebebi, ekonomik yatırımların Hong Kong'da olması ve her ne kadar Portekiz'in kontratı 1999'a kadar resmi olarak devam edecek olsa da aslında Makao zaten anakaranın kontrolü altına girmiş olmasıdır. Portekiz 1967'de ve 1974'te toplam iki kez Makao'yu Çin'e geri vermeyi teklif etmiş ve Pekin de Portekiz'le adanın iadesinin planlarını içeren bir anlaşma imzalamıştır. Ancak, Pekin bu kararın Hong Kong'daki ruh halini olumsuz yönde etkilemesinden endişelenmiş; bu yüzden anlaşmayı gizli tutmuş ve kamuoyu önünde henüz Makao'nun iadesine hazır olmadığını duyurmuştur. Deng için “Hong Kong-Makao”nun anlamı, Hong Kong olmuştu (Vogel, 2017: 490).

12 Temmuz 1983 ile 6 Eylül 1984 tarihleri arasında düzenlenen 22 müzakere oturumunun sonunda Hong Kong sorunu üzerine Çin-İngiliz Ortak Deklarasyonu tamamlanmıştır (Vogel, 2017: 505-506). Çin-İngiliz Ortak Deklarasyonu 1984'te imzalanmış ve Hong Kong'un kaderi belirlenmiştir. Ortak Deklarasyon'da Tek Ülke, İki Sistem politikasından bahsedilmese de, aslında bildirinin on iki maddesi politikanın somut ifadesi olmuştur (Chao, 1987: 108).

Tek Ülke, İki Sistem politikası, öncelikle Çin'in daha geniş ulusal toprak egemenliği çıkarlarını güvence altına alırken, müreffeh bir Hong Kong'u korumak gibi ikili hedefleri gerçekleştirmek için tasarlanmıştır. 1990 yılında ilan edilen, Hong Kong Özel İdari Bölgesi'nin anayasası olarak hizmet edecek olan Hong Kong Temel Yasası'nda politika daha ayrıntılı olarak tanımlanmıştır (Yeung, 2001: 3). Tek Ülke, İki Sistem politikası aşağıdaki temel maddelerden oluşmuştur (Wong, 2004):

- 1- Hong Kong, kapitalist ekonomik sistemini Çin'in komünist sisteminden ayırarak koruyacaktır; bu nedenle politikaya “Tek Ülke, İki Sistem” adı verilmiştir.
- 2- Hong Kong, ekonomik, siyasi ve kültürel işlerini yürütmede yüksek derecede özerkliğe sahip olacak; kendi polis ve asker kuvvetlerini, para birimini, ‘kapitalist sosyal alışkanlıklarını’ ve kendi yasaları da dahil olmak üzere kurumlarını koruyacaktır. Anakara yasaları ve düzenlemeleri Hong Kong'da uygulanmayacaktır. Çin, dış ilişkilerle ilgili olanlar dışında Hong Kong işlerine müdahale etmeyecektir.
- 3- Hong Kong’u Hong Kong halkı yönetecektir. Hong Kong hükümeti, Hong Kong halkı tarafından seçilecek ve Pekin, Hong Kong hükümetini yönetmesi için herhangi bir yetkili göndermeyecektir.
- 4- Tek Ülke, İki Sistem 1997'den sonra 50 yıl boyunca değişmeyecektir.

3.3. Tiananmen Meydanı Olayları Sonrası Hong Kong

Çin’li liderlere göre, Tek Ülke, İki Sistem politikasıyla Hong Kong’a batılı bir ülkenin kendi egemenliğindeki bir bölgeye tanımadığı ölçüde özerklik tanınmıştır. Ancak, Hong Kong Temel Yasası imzalandıktan sadece dört ay sonra Hong Kong’daki iyimserlik Tiananmen Meydanı’nda yaşanan trajedi sonucu yıkılmıştır (Vogel, 2017: 509). 1989 yılındaki olaylar, Hong Kong halkının Çin’in Tek Ülke, İki Sistem politikasını sorgulamasına neden olmuştur (Kleeman, 2005: 708).

Çin'in sert müdahalesi, Hong Kong halkı arasında bir öfkeye ve siyasi krize sebep olmuştur. Hong Kong halkı, Çin’de başlayan öğrenci hareketini desteklemek amacıyla bir milyondan fazla kişinin bulunduğu Hong Kong tarihindeki en büyük destek yürüyüşünde bulunmuştur (Vogel, 2017: 509). Ayrıca, 4 Haziran günü Çin’in göstericilere sert müdahalesinden sadece saatler sonra, yüz binlerce Hong Kong’lu yeniden protesto için sokakları doldurmuştur. Buna karşılık Çin hükümeti, “protestocuların Hong Kong’u merkezi hükümeti devirmek için bir üs olarak kullanmasına izin vermeyeceklerini ve Hong Kong’un Çin hükümetini devirmek için faaliyetlerine devam etmesi halinde kapitalist sistemini devam ettirme hakkını kaybedeceğini” açıklamıştır (Costa, 1993: 843).

Tiananmen Meydanı olaylarından bu yana, Çin'in Hong Kong Ortak Deklarasyon’un da kabul etmiş olduğu özerkliği vermeyeceğine dair korkular büyük ölçüde artmıştır. Ortak Deklarasyona göre, Hong Kong Temel Yasası, Çin hükümeti tarafından Hong Kong'un "mini anayasası" ve en yüksek kanunu olarak hizmet etmek üzere ilan

edilmiştir (Kleeman, 2005: 708). Ortak Deklarasyon, Çin hükümetinin Temel Yasayı hazırlayacağını, ancak belgenin Deklarasyon'un şartları ve politikalarıyla tutarlı olarak hazırlanması gerektiğini şart koşmuştur. 1990'da tamamlanan Temel Yasa, Ortak Deklarasyona kısmen uysa da, birçok Hong Kong vatandaşı ve uluslararası gözlemcinin beklediği özerklik düzeyini sağlayamamıştır (Chan, 2003: 411).

Temel Yasa'da öngörülen hükümet sistemi, Hong Kong sakinlerinin tahmin ettiğinden çok daha az demokratik olmuştur. Hong Kong'un yasama ve yargı organları, Temel Yasa kapsamında hükümetin zayıf organlarıdır (Lo, 1990: 110). Buna ek olarak, Ulusal Halk Kongresi Daimi Komitesi (NPCSC), Yasama Meclisi tarafından kabul edilen yasalar üzerinde veto yetkisini elinde tutmuştur. Hong Kong mahkemeleri ise, yalnızca Temel Yasa'nın belirtmiş olduğu davalar hakkında "nihai karar verme" hakkına sahip olmuştur (Costa, 1993: 845-846).

Tiananmen Olayları sonrası, Hong Kong'da bir göç dalgası başlamış ve Hong Kong'dan ayrılmak için vize başvurusunda bulunmak için çeşitli büyükelçiliklerde sıraya girdiği görülmüştür. En fazla başvurunun yapıldığı elçilikler ABD, Kanada ve Avustralya olmuştur. Devir teslim öncesinde 1990'ların başında yılda ortalama 50.000 kişinin Hong Kong'dan göç ettiği açıklanmıştır (Suner, 2017: 108). Göç etmeye gücü yetmeyenler veya kalmayı tercih edenler Hong Kong'da bir direniş hareketi başlatmıştır. Böylece, Tiananmen Olayı'nın ardından Hong Kong'un demokrasi hareketi yeniden canlanmıştır (So, 2011: 107).

3.4. Çin Egemenliği Altında Hong Kong

1997 yılı, Hong Kong tarihi açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Çin, 1 Temmuz 1997'de Hong Kong üzerindeki egemenliğini yeniden uygulamaya başlamıştır. 150 yıldan fazla İngiliz yönetimi altında kalan Hong Kong, Çin ile yeniden birleşmesiyle birlikte sadece Tek Ülke, İki Sistem politikasını uygulamak için yeni siyasi kurumlar yaratmakla kalmamış, aynı zamanda kültürel bağlarını ve kimliklerini yeniden tanımlamaya çalışmıştır (Yip, 2015: 21).

Hong Kong'da uygulanan yönetim sistemi, ÇHC Anayasası ve Hong Kong Temel Yasası'nda belirtilmiş olan Özel İdari Bölge sistemidir. Bu sisteme göre, NPCSC,

Hong Kong Temel Yasası hakkında yorum yapma yetkisine, Baş Yönetici ve Hong Kong Yasama Meclisi seçim yöntemlerinin belirlenmesine ilişkin karar verme yetkisine ve yasama organları tarafından oluşturulan yasalar üzerinde denetim yetkisine sahiptir (Information Office of the State Council, 2014).

Hong Kong Baş Yöneticisi, Özel İdari Bölge'nin başkanıdır. Hong Kong'u temsil eder ve hem Merkezi Halk Hükümetine hem de Hong Kong'a karşı sorumludur. Baş Yönetici ekonomi, eğitim, bilim, kültür, spor ve kamu düzeni dahil olmak üzere çok çeşitli alanlarda idari güce sahiptir. Baş Yönetici yapmış olduğu çalışmalarını merkezi hükümete yıllık olarak rapor etmek zorundadır. Hong Kong Baş Yöneticisi, Seçim Komitesi tarafından yapılan seçimler sonucunda Merkezi Halk Hükümeti tarafından atanmaktadır. Çin'e göre, Seçim Komitesi üyelerinin Hong Kong'da bulunan bütün sektörlerin temsilcilerinden oluşması Hong Kong Baş Yönetici seçimlerinin halihazırda eşit katılım ve geniş temsiliyet anlayışının bir ifadesidir (Hijkema, Smit ve Wu, 2014: 19).

Tablo 6. Hong Kong Baş Yöneticileri ve Görev Süreleri

Tung Chee-hwa	1997-2004
Donald Tsang	2005-2012
Leung Chun-ying	2012-2017
Carrie Lam	2017-2022
John Lee Ka-chiu	2022-

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Hong Kong'un ilk Baş Yöneticisi Tung Chee-hwa, 400 üyeli bir Seçim Komitesi tarafından seçilmiştir. Tung, tartışmalı Ulusal Güvenlik Yasası ve Hong Kong'un içinde bulunduğu ekonomik kriz nedeniyle 2004 yılında görevden alınmıştır. Yerine 800 üyeli Seçim Komitesi tarafından Donald Tsang Hong Kong'un ikinci Baş Yöneticisi olarak seçilmiştir. Hong Kong'da nüfusun artmasıyla birlikte Seçim Komitesi üye sayısı da artırılmıştır. Hong Kong'un üçüncü Baş Yöneticisi Leung Chun-ying 1.200 üyeden oluşan Seçim Komitesi tarafından seçilmiştir. Hong Kong'un dördüncü ve ilk kadın Baş Yöneticisi olan Carrie Lam, yine 1.200 üyeden oluşan Seçim Komitesi tarafından seçilmiştir (Çalışkan ve Aras, 2020: 207-212).

Hong Kong'da 2022 yılında yapılan seçimlerde ise, tek aday olarak seçime giren ve 1.500 üyeden oluşan Seçim Komitesi tarafından 1416 oy alarak Hong Kong'un beşinci Baş Yöneticisi John Lee olmuştur. John Lee, Carrie Lam hükümeti döneminde Hong Kong Güvenlik şefi görevini yerine getirmiştir. Lee, 1 Temmuz 2022'de göreve başlamıştır (Aytekin, 2022).

Hong Kong Yasama Meclisi, Hong Kong'un yasama organıdır. Seçimle oluşan Hong Kong Yasama Meclisi'nin toplam 70 üyesi bulunmaktadır. Bu üyelerin 35'i beş seçim bölgesindeki halk tarafından seçilmekte, 30 üye ise "işlevsel seçim bölgesi" olarak isimlendirilen, özel işletmeleri, bankacılık, finans ve ticaret sektörlerinden seçilen üyelerden oluşmaktadır. Kalan 5 üye ise, her biri halk tarafından seçilen beş belediye temsilcisidir (Hong Kong Government Structure, t.y.). Yasama Meclisi, Temel Yasa hükümlerine uygun olarak kanun yapmak, değiştirmek veya yürürlükten kaldırmak; hükümet tarafından getirilen bütçeleri incelemek ve onaylamak gibi yetkilere sahiptir. Hong Kong Yasama Meclisi tarafından hazırlanan yasalar, kayıt için NPCSC'ye bildirilmelidir. NPCSC, yasama meclisi tarafından çıkarılan herhangi bir yasanın, ÇHC Anayasasına uygun olmadığını düşünürse, söz konusu yasayı iade edebilir ancak değiştiremez. NPCSC tarafından iade edilen herhangi bir yasa derhal geçersiz kılınır (So, 2011: 99-100).

Merkezi hükümet, Hong Kong ve Makao işlerini yürütmek üzere Devlet Konseyi'nin idari ofisi olarak Hong Kong ve Makao İşleri Ofisini kurmuştur. Ofis, Tek Ülke, İki Sistem politikasını ve merkezi hükümetin ilgili direktiflerini uygulamak ve Hong Kong hükümeti ile iletişim kurmaktan sorumludur (Information Office of the State Council, 2014). Merkezi Hükümet ayrıca, Hong Kong'un güvenliğini ve savunmasını sağlamak için PLA Hong Kong Garnizonunu kurmuştur (Çalışkan, Aygün ve Aras, 2020:247).

Hong Kong yüzölçümü nedeniyle gıda, tarım, su, elektrik, doğal gaz vb. tedarikini sağlama konusunda anakaraya bağımlıdır. Hong Kong'un 1997'de Çin'e dönüşünden bu yana, merkezi hükümet, ülkenin refah ve istikrarının korunmasını ülkenin genel kalkınma stratejisinin önemli bir parçası haline getirmiştir. Hem 10. hem de 11. Beş Yıllık Planlar, Hong Kong'da kalıcı refah ve istikrarın sağlanması ve uluslararası bir

finans, ticaret ve denizcilik merkezi olarak konumunun güçlendirilmesi gereği vurgulanmıştır. 12. Beş Yıllık Plan'da ise ilk kez Hong Kong ve Makao'nun gelişimi bağımsız bir bölümde ele alınmıştır. Bu bölümde, Hong Kong'un Çin'in kalkınma stratejisindeki önemli konumu tanımlanmış ve rekabet gücünü artırmada, gelişmekte olan endüstrileri teşvik etmede ve anakara ile ekonomik işbirliğini derinleştirmede Hong Kong'a verilen devlet desteği vurgulanmıştır (Information Office of the State Council, 2014).

Hong Kong'da, 2001 yılında yapılan bir ankette kendilerini Çinli olarak gören Hong Kong vatandaşlarının sayısının artmak yerine %2,5 oranında azaldığı görülmüştür. Ankete katılanların %65,5'i Hong Kong vatandaşlarının Çin'in ekonomik gelişimine katkıda bulunması gerektiği konusunda hemfikir olsa da, %68,6'sı Çin ile Hong Kong arasında bir çıkar çatışması ortaya çıktığında Hong Kong halkının kendi yerel çıkarlarını Çin ulusal çıkarlarının önüne koyması gerektiğini savunmuştur. 1997 ile karşılaştırıldığında, 2001 yılı itibariyle ankete katılan Hong Kong halkının % 50'sinden fazlası özgürlük ve insan haklarının milliyetçi düşüncelerden daha önemli olduğuna inanmıştır (Mak ve Wong, 2001: 130).

Hong Kong'da, Tek Ülke, İki Sistem politikası yeni koşullar ve yeni sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Hong Kong halkı yapılan bazı politika değişikliklerinden memnun kalmamış ve tepkilerini yapmış oldukları protestolarla dile getirmeye çalışmıştır.

3.4.1. 2003 Protestoları

Hong Kong, yirmi birinci yüzyılın başında siyasi krizlerinden çok daha önemli bir krizle karşı karşıya kalmıştır. 2003 yılındaki Şiddetli Akut Solunum Sendromu (SARS) salgını, Hong Kong'un hem ticaretini hem de turizm sektörünü ciddi şekilde etkilemiştir (Suner, 2017: 109). Hong Kong hükümeti salgın öncesinde yaşanan Asya Mali Krizi'nden kurtulabilmek için etkili bir politika üretememesi sonucu, Hong Kong ekonomisi 2003 yılında SARS salgını sırasında tarihinin en kötü krizini yaşamıştır (Keyvan, 2021: 114-115).

Hong Kong hükümeti, tüm bu yaşanan salgın ve ekonomik krize rağmen Hong Kong'da protestolara neden olacak bir karar almıştır. Hong Kong hükümeti, 2003

yılında Hong Kong Temel Yasası'nda yer alması planlanan 23. madde için harekete geçmiştir (Yip, 2015: 23). Hong Kong hükümeti bu adımı, demokratikleşme protestolarının ve Tiananmen'de hayatını kaybedenleri anmak için her yıl yapılan 1 Temmuz yıldönümü eylemlerinin Çin'i rahatsız edecek seviyelere gelmesi sonucu Pekin'in baskıları nedeniyle almıştır (So, 2011: 109).

Hong Kong'da 2003 yılında tartışmalara başlanılan ve 2020 yılında çıkarılmış olan Hong Kong Ulusal Güvenlik Yasası'nın dayanak maddesi olan 23. maddeye göre "Hong Kong Özel İdare Bölgesi, Merkezi Halk Hükümetine karşı herhangi bir ihanet, ayrılma, ayaklanma, yıkım ve devlet sırlarının çalınmasını yasaklayan, yabancı siyasi örgütlerin veya kuruluşların siyasi faaliyetler yürütmesini yasaklayan kanunları çıkarabilecektir." (Ergenç, 2015: 300). 1 Temmuz 2003'te, Hong Kong halkı, örgütlenme özgürlüğünü, haber alma ve basın özgürlüğünü, konuşma ve din özgürlüğünü tehlikeye atacağından korkarak 23. maddeyi protesto etmek için sokağa çıkmıştır (Üngör, 2005: 32-33). Protesto, Hong Kong-Çin entegrasyonunda önemli bir yeni aşamaya işaret etmiştir. Çin, Hong Kong hükümetinin yetersiz olduğunu belirterek Hong Kong'daki ekonomik ve siyasi krizin çözümünde liderliği almaya karar vermiştir. 1 Temmuz 2003 protestolarından kısa bir süre sonra, Hong Kong Baş Yöneticisi Tung Chee Hwa görevinden alınmıştır. Çin, Hong Kong'da nelerin yanlış gittiğini belirlemek için çok sayıda anakara yetkilisini Hong Kong'a göndermiştir. Demokrasi savunucuları da dahil olmak üzere toplumun tüm kesimleriyle bir araya gelen yetkililer Çin liderlerine raporlar göndermiştir (So, 2011: 110). Ayrıca Çin, 2003 yılında salgının Hong Kong ekonomisine vermiş olduğu zararları ortadan kaldırmak amacıyla, Yakın Ekonomik Ortaklık Düzenlemesi (CEPA) başlıklı serbest ticaret anlaşmasını imzalamıştır. Bu anlaşmayla, Hong Kong ekonomisi salgın öncesi seviyelere yükselmiş, bu durum Hong Kong'u Çin'e daha fazla bağımlı hale getirmiştir (Keyvan, 2021: 115).

Raporlar sonucunda, Hong Kong'u anakaraya bağlamak için daha iyi bir altyapı politikası oluşturulmuştur. Bu nedenle, Hong Kong'u Makao'ya ve Batı İnci Deltası'na karayoluyla bağlayan 10 milyar ABD Doları değerinde yeni bir Hong Kong-Makao-Zhuhai köprüsü inşa edilmiştir. Ayrıca, Hong Kong'u Pearl River Deltası'ndaki küçük şehirlere ve kuzey Çin'deki diğer büyük şehirlere bağlayan

yüksek hızlı tren ve birçok yeni otoyol inşa edilmiştir. Bu büyük altyapılar, Hong Kong ile Çin arasındaki insan ve ürün akışını artırmak amacıyla yapılan yatırımlar olmuştur. Bu altyapı projelerinin her biri, Hong Kong'un Çin için önemli bir lojistik merkez olarak konumunu güçlendirmiştir (So, 2011: 111).

2003 sonrası Çin, Hong Kong'un anakara ile entegrasyonunu hızlandırma sürecini başlatmıştır. Bu sürecin başlaması ile Çin-Hong Kong arasındaki ekonomik ilişki tam tersi bir döneme girmiştir. Yirmi birinci yüzyılda Çin ekonomisi yükselişe geçmiş ve bunun sonucunda Çin yeni bir dünya gücü olarak tanınmaya başlamıştır. Hong Kong'da yaşanan kriz döneminde, halk Çin'i bir kurtarıcı olarak görmüştür. 2008 krizinden sonra, Hong Kong ekonomisinin toparlanması büyük ölçüde anakara sermayesi ve yatırımları sayesinde gerçekleşmiştir (Suner, 2017: 109).

Hong Kong'un anakara ile entegrasyonun artması, kentteki sivil özgürlüklerin geleceği konusunda da endişeler yaratmıştır. Xi Jinping'in iktidara gelmesinden sonra, Hong Kong'un demokrasisi, sivil özgürlükleri ve geleceği konusundaki belirsizlik durumu daha da artmıştır. Mao'dan bu yana en güçlü Çin lideri olarak kabul edilen Xi, iktidar gücünü artırma konusundaki kararlı yaklaşımı, siyasi muhalefete yönelik uzun süreli bir baskı politikasına yol açmıştır. Xi'nin başkanlığı, Hong Kong toplumunun demokrasi yanlısı kesimlerinde huzursuzluk yaratmıştır (Suner, 2017: 109).

3.4.2. 2014 Şemsiye Hareketi

Şemsiye Hareketi, 2014 yılının ortalarında Hong Kong'da ortaya çıkan demokrasi yanlısı protestolardır. Adını, Hong Kong polisinin şehrin 79 günlük işgali sırasında kalabalığı dağıtmak için biber gazı kullanmasına karşı protestocuların direniş için bir araç olarak şemsiye kullanmasından ilham alınmıştır (Lee, 2014; Davis, 2015; Ergenç, 2015; Keyvan, 2021).

Şemsiye Hareketi, 10 Haziran 2014 tarihinde yayınlanan “Tek Ülke, İki Sistem Politikasının Uygulanmasına İlişkin Beyaz Kitap” ve ardından NPCSC tarafından yapılan açıklamaya tepki olarak başlamıştır (Ergenç, 2015: 301). Danıştay Danışma Ofisi tarafından yayınlanan Beyaz Kitap'ta, “Hong Kong'un yüksek derecede

özerkliğinin kurumsal bir garantisinin olmadığı ve bu konuda takdir yetkisinin Çin'e ait olduğu" belirtilmiştir (Keyvan, 2021: 117). 31 Ağustos 2014'te ise NPCSC, Hong Kong vatandaşlarının söz verildiği gibi 2017'de Hong Kong Baş Yönetici seçimleri için oy kullanabileceklerini, ancak seçime katılmaları için belirlenecek iki veya üç adayın Hong Kong hükümeti tarafından oluşturulan bir komite tarafından belirlenmesi şartıyla yapılacağını açıklamıştır (Hijkema, Smit ve Wu, 2014: 22). Bu açıklama sonrası seçimlere katılmak isteyen adaylar, Pekin yanlısı üyelerden oluşan bir aday belirleme komitesi tarafından onaylanmak zorunda kalmıştır (Hui, 2015: 113). Hong Kong'daki demokrasi yanlıları, bu kararı, Hong Kong Temel Yasası'nın 45. maddesini ihlal ettiği gerekçesiyle eleştirmiştir. Sonuç olarak, protestocular tam genel oy hakkı yoluyla kendi Baş Yöneticilerini seçmek için sokaklara çıkmıştır. Bu nedenle, Hong Kong vatandaşlarının yüksek derecede özerklik ve genel oy hakkı için yapmış oldukları protestolar, 2014 Şemsiye Hareketi'nin temelini oluşturmuştur (Wong, 2020: 26).

13.000'den fazla öğrenci ve katılımcı, hükümetin "Merkezi Sevgi ve Barışla İşgal Et" adlı barışçıl hareket kapsamında NPCSC'nin aldığı kararı protesto etmiştir (Lee, 2014). Kendilerini sarı kurdeleler ve siyah tişörtlerle süsleyen üniversite öğrencileri, NPCSC'nin genel oy hakkını reddetmesini protesto etmek için Hong Kong Çin Üniversitesi önünde toplanmıştır (Yip, 2015: 20). Polisin protestoculara karşı güç kullanmasına tepki olarak binlerce öğrenci ve vatandaş Hükümet Binasını kuşatmıştır. Gün ilerledikçe, kalabalık protestocu gruplar Hong Kong şehir merkezindeki ana meydanlara yayılmış ve şehir durma noktasına gelmiştir (Davis, 2015). Gerginliğin artması üzerine polis, göz yaşartıcı gazla protestocuları kontrol altına almaya çalışmıştır. Biber gazlarını şemsiye aracılığıyla savuşturmayı başaran protestocular halkın daha da desteğini almıştır. Harekete destek arttıkça Central'ın yolları dolmaya başlamıştır. Kısa süre sonra, protestocular sadece Central'ı işgal etmek yerine Causeway Bay ve Mongkok sokaklarını işgal etmeye başlamış ve hareketi "Şemsiye Hareketi" adı altında daha büyük bir siyasi eylem çağrısına dönüştürmüştür (Wong, 2020: 27).

NPCSC'nin kararını geri çekmesi için artan çağrılara rağmen, Hong Kong hükümeti protestolara karşı kararlı bir tavır sergilemiştir. Ekim ayının başlarında, NPCSC,

önerilen seçim sürecinin Hong Kong'un Temel Yasası'na uygun olduğunu ve dolayısıyla sivil adaylığın masada olmadığını açıkça savunmuştur (Davis, 2015).

Şemsiye Hareketi'nin ikinci ayında, ana yolların kesilmesi halkta önemli rahatsızlıklara neden olmuş ve protestoculara karşı artan bir memnuniyetsizlik hissine yol açmıştır. Hükümet nihayet 21 Ekim'de protestocularla buluşmaya karar vermiştir. Toplantıda protestocular dört talepte bulunmuştur (Chan, 2014: 577):

- 1) Hükümetin Ağustos kararını geri çekmesi,
- 2) Genel oy hakkı ve özgür seçimler için sivil adaylığını onaylamak,
- 3) Seçim bölgeleri sisteminin kaldırılması ve
- 4) Bu talepleri gerçekleştirmek için net bir zaman çizelgesi belirlenmesi.

Hong Kong hükümeti, Çin merkezi hükümetine protestocuların taleplerini ve kendi yapmış oldukları çalışmalar sonucunda Hong Kong'un geleceği adına bir anayasal reformun gerekliliğini anlatan bir rapor sunmuştur. Ancak merkezi hükümet, protestocuların taleplerinden hiçbirine açıkça yanıt vermemiştir. Hem Çin hem de Hong Kong hükümetinin protestoları boş eylemler olarak görmeleri ve talepleri reddetmeleri sonucu protestolar devam etmiştir (Wong, 2020: 28).

Sosyal medyanın, Hong Kong politikası üzerinde dönüştürücü bir etkisi olduğu 2014 yılında bir kez daha kanıtlanmıştır. Sosyal medya, 2014 Şemsiye Hareketi'nde daha önce politik olarak ilgisiz olan gençler arasında politik bilincin yayılmasının en önemli nedenlerinden biri olarak gösterilmiştir. Hong Kong'da sosyal medya, o dönemde Çin'in doğrudan müdahale edemediği bir alan olarak görülmüştür. Ancak Çin, protestoların devam etmesi üzerine Hong Kong hükümeti aracılığıyla sosyal medya platformlarında da önemli engellemelerde bulunmuştur. Örneğin, Hong Kong Şehir Üniversitesi'nde demokrasi yanlısı öğrencilerin liderliğindeki yayın olan 'Hok Yuen', 2014 yılında faaliyetleri ve yayınlarını engellenmiştir (Hui, 2015: 7-8).

Xi, 2014 yılında protestoların devam ettiği dönemde, Hong Kong Baş Yöneticisi Leung ve hükümetini Hong Kong'da protestolara karşı göstermiş oldukları çabalarından dolayı destekleyici açıklamalarda bulunmuştur. Xi, "Tek Ülke, İki Sistem politikası ve Temel Yasa konusunda kararlı olmaya devam edeceklerini" söylemiştir (Durul, 2014).

Hong Kong'da protestolar şehrin trafiğini, eğitimini ve hizmet sektörünü engellemesinden dolayı protestolara katılım göstermeyen halk tarafından tepkiye yol açmıştır. Gelen yoğun şikayetler üzerine hareket eden hükümet, mahkemeler aracılığıyla belirli yerler için ihtiyati tedbir kararı vermeye başlamıştır. Hong Kong hükümetine, bu şikayetler protestocuların oluşturmuş olduğu çadırlı kampları dağıtmanın hukuki bir yolunu sunmuştur. Hong Kong polisi, engelleri kaldırmak ve çeşitli alanları temizlemek için hükümet tarafından görevlendirilmiştir. Bazı protesto yerleri barışçıl yollarla boşaltılırken, başka yerlerde şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. 9 Aralık'ta Şemsiye Hareketi'nin liderlerinde biri olan Benny Tai, protestocuları bölgeleri terk etmeye çağırarak ve Hong Kong için demokrasiyi sürdürmenin yeni yollarını düşünmenin zamanının geldiğini açıklamıştır (Suner, 2017: 111). Ardından Hong Kong Öğrenci Federasyonu yayınlamış olduğu bildirisinde şu ifadeleri kullanılmıştır: “Asla ödün vermeyeceğiz, çünkü geleceğimizi geri almaya ve kaderimizi belirlemeye yemin ediyoruz!” (Yip, 2015: 24).

İki ayın ardından protestocular arasında artan yorgunluk ve şehrin ana yollarının trafiğe kapatılmasının yarattığı halk rahatsızlığı nedeniyle Şemsiye Hareketi sürdürülemez bir hale gelmiştir. Hareket halk desteğini kaybetmeye başlamıştır. Aralık ayında ana yollar hareketli eski haline ve öğrenciler üniversite kampüslerine geri dönmüştür. Hong Kong'un seçim veya demokratik sürecinde çok fazla değişiklik yapılmadan, protestocular sokaklara çıkmayı bırakmıştır. 11 Aralık sabahı, Hong Kong'un meydanlarında bulunan çadırları polisin kaldırması sonucu Şemsiye Hareketi sona ermiştir (Chan, 2014: 578).

Hong Kong hükümeti, Şemsiye Hareketi'nin daha demokratik bir seçim süreci çağrılarını görmezden gelmiştir. 2017'de yapılacak olan Hong Kong Baş Yönetici seçimlerinin doğrudan genel oy ilkesiyle seçilmesi talepleri reddedilmiştir. 2014 Şemsiye Hareketi, Hong Kong vatandaşlarının genel oy hakkı elde etmesine yardımcı olmadıysa da 2019 yılında başlayan protestolardaki dayanıklılığı ve kararlılığı etkilemiştir.

3.4.3. 2019 Protestoları

Hong Kong hükümeti tarafından 2019 yılında Suçluların İadesi Yasası, 20 yaşında Hong Kong'lu Tong-kai Chan adlı bir gencin sevgilisi ile gitmiş olduğu Tayvan'da sevgilisini öldürmesi sonucu, Tayvan mahkemesinin yargılanması için suçluyu Hong Kong'dan talep etmesiyle gündeme gelmiştir. Çin'in Tayvan'ın egemenliğini tanımaması, Tayvan ve Hong Kong arasında iade anlaşmasının olmamasına yol açmıştır. Bu sebeple Hong Kong hükümeti, cinayet başta olmak üzere ağır kriminal suç işleyenlerin Tayvan, Makao ve Çin'e iadelerini amaçlayan bir yasa tasarısı hazırlamıştır. Yasa tasarısı 3 Nisan'da Hong Kong Yasama Meclisi'ne sunulmuştur (Kabakcı, 2019).

Hukukun üstünlüğü, özgürlük ve özerklik statüsüne zarar verebileceği endişeleri üzerine Suçluların İadesi Yasası'na karşı ilk protesto eylemi, binlerce kişinin, Admiralty'deki hükümet binasına yürümesi ve yasanın geri çekilmesini istemesi ile başlamıştır (Ekrem, 2019). Nisan ayında da 100.000'den fazla Hong Kong vatandaşı Yasama Meclisi önünde protestolarına devam etmiştir. Bu ısrarlı protestolara rağmen, Hong Kong hükümeti yasa konusundaki kararlı yaklaşımını değiştirmemiştir. Bunun üzerine 9 Haziran'da bir milyon vatandaşın katılımıyla Hong Kong tarihindeki en büyük kitlesel protesto yürüyüşü gerçekleşmiştir. 12 Haziran'da, amaçlanan ikinci büyük protesto yürüyüşünde ise, Hong Kong Yasama Meclisi binası çevrelenmiş ve meclis üyelerinin girmeleri engellenmiştir. 13 Haziran'da, planlanan meclisin İade Yasasını görüşme oturumu, protestocuların meclis üyelerini engellemeleri sonucunda yapılamamıştır. Bu engellemeye yanıt olarak Baş Yönetici Carrie Lam, Hong Kong polisine protestoculara müdahale emri vermiştir. Protestocuların meclis çalışmalarını engellemeleri üç gün boyunca devam etmiştir (Wong, 2020: 32-33).

Protestoların düzenlendiği bir başka önemli yer, Asya'nın en işlek havalimanlarından biri olan Hong Kong Uluslararası Havalimanı olmuştur. Havalimanı, protestocuların mesajlarını uluslararası topluma ulaştırmalarında önemli bir protesto hedefi olmuştur (Gültekin, 2019). Protestocular, şehre gelenleri protestoları neden yaptıkları hakkında bilgi vermek amacıyla üç günlük bir oturma eylemi planlamıştır (Chan, 2019). Havalimanının da düzenlenen protestolar nedeniyle yaklaşık 1000 uçuşun etkilendiği

açıklanmıştır. Hong Kong hükümeti bunun üzerine, protestocuların havalimanına erişimini kısıtlayıcı önlemler almıştır (Gültekin, 2019).

Demokrasi yanlısı Hong Kong milletvekilleri, yasayla birlikte Hong Kong'da özgürlüklerin kısıtlanacağı ve Çin'in siyasi muhalif olarak gördüğü kişilere müdahale etme imkanı verileceği gerekçeleri ile yasaya karşı olduklarını açıklamıştır. Yasaya karşı iki farklı görüşün olması, Hong Kong Yasama Meclisi'nde demokrasi yanlısı milletvekilleri ile Çin yanlısı milletvekilleri arasında yoğun tartışmalara ve hatta milletvekillerinin yaralanmalarına neden olmuştur (Oğurlu ve Dağ, 2021: 147).

2014 protestosunun aksine, 2019 yılında Hong Kong polisi protestoculara karşı aşırı şiddet içeren yöntemler uygulamıştır. Hong Kong polisi ayırım gözetmeksizin kalabalığa göz yaşartıcı gaz sıkışmış, yakın mesafe plastik mermi kullanarak hem uluslararası hem de yerel basın mensuplarına saldırmıştır (Williams, 2021). Ek olarak, Hong Kong hükümeti tarafından protestolar "isyan" olarak nitelendirilmiştir. İsyan sınıflandırmasına göre, polisin vatandaşlara karşı güç kullanmasına izin verilmiştir. Polisin sert müdahalesi, protestocular ve hükümet arasında gerilimi artırmış ve devam eden polis-protestocu çatışmalarının ardından, protestocular polis şiddeti konusunda bağımsız bir soruşturma başlatılması çağrısında bulunmuştur (Wang, 2021).

Hong Kong'da iade yasasına karşı başlayan protestolar, Çin ve Hong Kong hükümetlerine yönelik çok geniş kapsamlı protestolar haline gelmiştir. Hong Kong hükümeti ile bir araya gelen protestocular hükümete protestoların sonlanabilmesi için beş talepte bulunmuştur. Bu beş talep şunlardır (Korkmaz, 2019a):

- 1) Suçluların İadesi Yasası'nın tamamen geri çekilmesi,
- 2) Protestoların "isyan" olarak nitelendirilmesinden vazgeçilmesi,
- 3) Tutuklanan protestocuların serbest bırakılması,
- 4) Protestolar sırasında polisin davranışlarına ve güç kullanımına ilişkin soruşturma için bağımsız bir komisyonun kurulması,
- 5) Carrie Lam'ın istifası ve genel oy hakkının uygulanması.

Carrie Lam, 15 Haziran'da Suçluların İadesi Yasası'nın askıya alındığını duyurmuştur. Ancak protestocular, yasanın tamamen geri çekilmemesi ve Lam'ın

istifa etmemesi üzerine protestolarına devam etmiştir (Keyvan, 2021: 120). Xi, protestolara ilişkin yapmış olduğu açıklamasında, “Çin’in sabrının sınırlı olduğunu, protestoculara karşı asla taviz verilmeyeceğini” açıklamıştır. Çin’den yapılan bir başka açıklamada ise, “protestoların Tek Ülke, İki Sistem politikasını tehlikeye attığını, bu nedenle asla kabul edilemez olduğunu ve gerekirse müdahale edebilecekleri” açıklanmıştır. Açıklama sonrası, Hong Kong’a 27 kilometre uzaklıkta bulunan Shenzhen şehrine Çin güvenlik güçlerinin sevk edildiği görüntülerin paylaşılması, Çin’in Hong Kong’da yaşanan protestoları ulusal güvenlik sorunu olarak ne kadar ciddiye aldığına bir göstergesi olmuştur (Aydoğan, 2019).

Hong Kong ve Makao İşleri Ofisi, “Çin’e zarar verebilmek için Hong Kong’un bir üs olarak kullanıldığını, Hong Kong’daki protestoların barışçıl gösteri kapsamının çok ötesine geçtiğini ve Tek Ülke, İki Sistem politikasına zarar verildiğini” açıklamıştır. Protestocuların Çin’in ulusal simgelerine zarar verdiği görüntülerin Çin medyasında gösterilmesinin ardından Çin halkı protestoculara daha sert müdahale edilmesi gerektiğini savunmuştur. Çin Savunma Bakanlığı sözcüsü Wu Qian, “Çin’in Hong Kong hükümetine ve polisine olan desteğini ve güvenini vurgulamış; Hong Kong Temel Yasası’nın 14. maddesine atıfta bulunarak, Hong Kong hükümeti tarafından bir talep gelmesi durumunda Çin Ordusunun kamu düzenini korumak için müdahale edebileceğini” açıklamıştır (Korkmaz, 2019a).

23 Ekim’de, Carrie Lam yasanın Yasama Meclisi’nden tamamen geri çekildiğini duyurmuştur. Protestocular ise, “çok az, çok geç” sloganları ile 2019’un son günlerine kadar protestolarına devam etmiştir. 1 Ocak 2020’de Hong Kong polisi, milyonlarca kişinin katıldığı Yılbaşı yürüyüşünün ardından yaklaşık 400 kişiyi gözaltına almıştır. Haziran 2019’dan bu yana, protestoların nasıl ve ne zaman sona ereceği bilinmeden toplam 7.000 kişi gözaltına alınmıştır (Wong, 2020: 34).

2019 yılı Demokrasi Endeksi’ne göre, Hong Kong “kusurlu bir demokrasi” olarak değerlendirilmiştir. Hong Kong halkı son yıllarda, demokrasi ve hukukun üstünlüğüne ilişkin sorunlara ek sosyo-ekonomik sorunlar ile de karşı karşıya kalmıştır. Ekonomik eşitsizlik, fahiş konut fiyatları, işsizlik, sağlık hizmetlerinde

aksamalar Hong Kong'un geleceği konusunda karamsar bir hava yaratmıştır (Keyvan, 2021: 121).

Çin'in 2019 yılında yayınlanan, "Yeni Dönemde Ulusal Savunma" başlıklı raporu, Hong Kong protestolarına karşı yaklaşımını belirten önemli bir belge olmuştur. Raporda, Hong Kong, Tibet ve Tayvan kritik öneme sahip bölgeler olarak gösterilmiştir. Çin, dış güçler tarafından bu bölgelerde toplumsal, ekonomik ve etnik sorunların Çin'in iç istikrarını bozmak ve savunma gücünü zayıflatmak amacıyla kullanıldığı belirtilmiştir. Raporun en dikkat çekici kısmı ise, Çin'in Güney Çin Denizi'nde ve Hong Kong-Tibet-Tayvan bölgelerinde egemenlik haklarını korumak için savaşmaktan çekinmeyeceği vurgulanmıştır (Yıldızoğlu, 2019).

3.4.4. 2020 Ulusal Güvenlik Yasası

Çin 28 Mayıs 2020'de Hong Kong için bir "Ulusal Güvenlik Yasası" çıkarma kararı almıştır. Çin'in bu kararı almasında, Hong Kong'da yaşanan protestolar nedeniyle özellikle ABD, AB ve Birleşik Krallık gibi dış ülkelerin Çin'e karşı bir koz olarak kullanmaları gösterilmiştir. 30 Haziran 2020 tarihinde Çin, Hong Kong Ulusal Güvenlik Yasası'nı yayınlamıştır. Hong Kong Ulusal Güvenlik Yasası'nın önemli maddeleri şunlardır (Lo, 2021: 34-35):

Madde 1: Tek Ülke, İki Sistem politikasının kararlı, tam ve sadık bir şekilde uygulanmasını ve ÇHC'nin ulusal güvenliğinin korunmasını zorunlu kılmaktadır.

Madde 3: Hong Kong hükümetinin ulusal güvenliği koruma görevi olduğunu belirtir.

Madde 4: Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi hükümleri uyarınca ulusal güvenliğin korunmasında insan haklarına saygı gösterilmesini ve bu hakların korunmasını şart koşar.

Madde 6: ÇHC'nin egemenliğini, birliğini ve toprak bütünlüğünü korumak için Çin halkının ve Hong Kong halkının ortak sorumluluğuna işaret etmektedir.

Madde 11: Hong Kong Baş Yöneticisi ulusal güvenlik yasasının uygulanmasından ÇHC merkezi hükümetine karşı sorumludur.

Madde 12: Hong Kong'da Ulusal Güvenliği Koruma Komitesi kurulacak.

Madde 20, 22, 25 ise ulusal güvenliği bozmak amacıyla yabancı bir ülke veya dış unsurlarla işbirliğini ve gizli anlaşmaları yasaklamıştır. Bölünme, yıkım veya ağır nitelikte terör eylemleri gerçekleştiren bir kişinin, müebbet hapis veya 10 yıldan az olmamak üzere belirli süreli hapis cezasına çarptırılacağı belirtilmiştir.

Ulusal Halk Kongresinde yapılan sunumda Ulusal Güvenlik Yasası beş temel maddeyle açıklanmıştır (Albert, 2020):

1. Ulusal güvenlik yasasının Hong Kong için uygun ve gerekli olduğu,
2. Çin tarafından hazırlanan yasanın adil ve meşru olduğu,
3. Yasanın Tek Ülke, İki Sistem'i başarılı bir hale getireceği,
4. Halkta yeni yasaya yönelik korku ve paniğin olmaması gerektiği,
5. Yasa, Çin hükümetinin ulusal egemenliğini desteklemesi ve Hong Kong'un içişlerine bir dış müdahale olmaması için hazırlanmıştır.

Ulusal Güvenlik Yasası'nın odak noktası, "ayrılma, devlet gücünün yıkılması, terör faaliyetleri, ulusal güvenliği tehlikeye atmak için yabancı veya dış güçlerle gizli anlaşmalar" üzerinedir. Yasaya göre, Hong Kong'daki ulusal güvenlik durumunu analiz edip, stratejiler ve politikalar hazırlamak için Hong Kong'da Ulusal Güvenliği Koruma Ofisi kurulacaktır. Yasada ayrıca Çin'in istihbarat ve güvenlik teşkilatlarına gerekli gördükleri her türlü operasyonel faaliyeti üstlenme yetkisi verilmiştir (Hong Kong Security Law, 2020). Böylece Çin'in Hong Kong'da yasal askeri bir mevcudiyetinin yolu açılmıştır.

Hem Pekin hem de Hong Kong hükümeti, Ulusal Güvenlik Yasası'nın Hong Kong yönetim sistemini ve halkının yaşam tarzını etkilemeyeceği konusunu vurgulayarak yeni yasayla ilgili endişeleri gidermeye çalışmıştır. Baş Yönetici Lam, "Yasanın Hong Kong'da ulusal güvenliği tehdit eden çok küçük bir azınlığı cezalandıracağını, Hong Kong vatandaşlarının yasal hak ve özgürlüklerini etkilemeyeceğini ve Hong Kong halkının yasayı tamamen destekleyeceğine güçlü şekilde inandığını" söylemiştir (Kabakçı, 2020).

Hong Kong Baş Yöneticisi Carrie Lam, 31 Temmuz 2020 basın toplantısında, anakarada ikamet eden Hong Kong halkının gelecekteki Hong Kong seçimlerinde oy kullanabilmeleri için Hong Kong hükümetinin konuyla ilgili çalışma başlattığını açıklamıştır (Lo, 2021: 38). Ağustos ayında ise, COVID-19 nedeniyle, 6 Eylül'de yapılması planlanan Yasama Meclisi seçimlerinin bir yıl süreyle 2021'e erteleneceğini duyurmuştur. Bu karar, Hong Kong hükümetinin, 2019 Yerel Meclis seçimlerinde olduğu gibi, demokrasi yanlısı partilerin mecliste çoğunluğu elde

etmesinden kaynaklı başka bir mağlubiyet korkusuyla seçimleri ertelemek istediklerine dair kamuoyunda tartışmalara yol açmıştır (Wang, 2021).

Ulusal güvenlik yasasının başka sonuçları da olmuştur. Hong Kong halk kütüphaneleri birkaç yerel kitabı raflardan kaldırmış ve Pekin yanlısı kitapçılar da politik açıdan hassas kitapları kaldırarak otosansür uygulamıştır. Temmuz 2020'de Hong Kong hükümeti, ortaokullarda ulusal güvenlik eğitimi uygulayacağını duyurmuştur. Karara itiraz eden demokrasi yanlısı bazı ortaokul öğretmenleri Pekin yanlısı kitle iletişim araçları ve internet siteleri tarafından eleştiri hedefi haline gelmiştir. Protestoculara nispeten hafif cezalar veren “sarı yargıçlar” gibi “sarı öğretmenler” olarak etiketlenmiştir. Pekin yanlısı politikacılar, örneğin Hong Kong mahkeme yargıçlarını vatanseverlik eğitimi için anakaraya göndermek, bazı yargıçlar tarafından verilen hafif cezaları gözden geçirmek için yeni bir ceza komitesi kurmak gibi yargı reformlarının gerekliliğini savunmuştur (Lo, 2021: 39).

Ulusal güvenlik yasası, Çin'in “isyan” olarak gördüğü protestolara müdahale etme hakkı vermiş ve suçluların Çin mahkemelerinde yargılanmalarının önünü açmıştır. Bu durum aynı zamanda, Çin'de uygulanan sert cezaların Hong Kong'da da uygulanacağı anlamına gelmiştir (Özgür ve Vural, 2021: 903).

1 Temmuz'dan 18 Ekim'e kadar Hong Kong polisi, ulusal güvenlik yasasını ihlal etmekten 28 kişiyi tutuklamıştır. Bu rakam Hong Kong polisinin kamuoyuna açıklamış olduğu rakamdır. Protestocular ise sadece Ağustos ayında Hong Kong'dan Tayvan'a kaçmak isteyen 200 genç protestocunun yakalanıp tutuklandığını bu nedenle açıklanan tutuklanma sayılarının gerçek olmadığını savunmuştur (Williams, 2021).

Çin tarafından, ABD hükümetinin ajanları olmakla ve hükümet karşıtı protestolara yönelik eğitimler düzenleyerek Hong Kong iç işlerine müdahale etmekle suçlanan Hong Kong Amerika Merkezi, Ağustos 2020'de kapatılmıştır. Ulusal güvenlik yasası, Hong Kong hükümeti tarafından, 2014 ve 2019 protestolarına katılan kişileri tespit etmek ve cezalandırmak için kullanılmıştır. 2 Aralık'ta, üç genç protestocu – Joshua Wong, Agnes Chow ve Ivan Lam – Hong Kong mahkemesi tarafından

Haziran 2019'da Wanchai'de protesto yürüyüşü düzenlemek ve halkı kışkırtmaktan tutuklanmıştır. Sırasıyla 13, 10 ve 7 ay hapis cezası verilmiştir. Demokrasi hareketinin finansörü ve Apple Daily'nin kurucusu Jimmy Lai, Ağustos 2020'de dolandırıcılık ve yabancı güçlerle işbirliği dahil olmak üzere ulusal güvenlik yasasını ihlal eden faaliyetlerle suçlanmıştır. 23 Aralık'ta Yüksek Mahkeme, Lai'ye 10 milyon HK\$ (1,3 milyon ABD\$) para cezası, seyahat belgelerini teslim etmesi, haftada üç kez polise rapor vermesi ve basınla röportaj yasağı gibi koşullar altında kefaletle serbest bırakılmıştır. Pekin yanlısı medya ve politikacılar, davanın ciddi olması nedeniyle kefalet verilmesini eleştirmiştir (Lo, 2021: 40).

3.5. Çin-Birleşik Krallık İlişkilerinde Hong Kong

İngiliz yönetimi Hong Kong'da, 1982 yılı öncesi siyasi sistemi demokratikleştirmekten kaçınmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra bölgedeki seçim reformunu desteklemiş ancak bu seçim reformu sadece İngilizlerin oy kullanma hakkına sahip olması ile sınırlı kalmıştır (Lo, 1990: 101). İngiliz yönetimi altında Hong Kong Valisi her zaman Londra tarafından atanmıştır (Chan, 2014: 572). Ortak Deklarasyonun imzalanmasının ardından, Çin yönetimine geçiş öncesi Hong Kong'da demokratik adımlar atılmaya çalışılmıştır. 1991'de, Hong Kong tarihinde ilk kez Yasama Meclisi'nde on sekiz sandalye için doğrudan seçimler yapıldığında demokratikleşme hareketi önemli bir ivme kazanmıştır (Costa, 1993: 847).

1991 yılından itibaren demokratikleşmenin başlamasının en önemli nedeni İngilizlerin, Hong Kong halkının sömürge yönetiminden memnun kalmaları ve Çin yönetimi yerine kendi yönetimlerini desteklemeleri için acil bir demokratik reform yapma ihtiyacından kaynaklanmıştır. Böylece sömürge yönetimi, bazı seçim reformlarını tanıtarak yönetimini meşrulaştırmaya çalışmıştır. Bununla birlikte, seçim reformu Hong Kong halkına tam idari gücü devretmekte yetersiz kalmış; tüm bölge kurulu üyeleri doğrudan halk tarafından seçilmemiştir (Chan, 2014: 572).

Haziran 1989 olaylarından sonra İngiliz hükümeti bir haklar bildirgesi sunmuş ve bildirmede Hong Kong'un demokrasi ve özgürlüğünü desteklemenin İngiliz hükümetinin ahlaki bir görevi olduğu söylenmiştir. Aynı zamanda, Times, Independent ve Sunday Times gibi gazeteler, İngiliz hükümetini Hong Kong'daki

demokratik reformu hızlandırmaya çağırmıştır. Büyük iç ve dış baskı altında, İngiliz hükümeti 1991'de coğrafi seçim bölgeleri aracılığıyla doğrudan seçilen yasama meclis üyelerinin sayısını artıracaklarını açıklamıştır (Lo, 1990: 106-108).

Pekin-Londra ilişkileri 4 Haziran'dan Ekim 1989'a kadar gergin bir süreç geçirmiştir. Birleşik Krallık, anakara Çin'de yaşanan 4 Haziran olaylarını kınamış ve Hong Kong'un geleceğini yeniden tartışma konusu haline getirmiştir. Haziran 1989'da yedi ülkenin devlet başkanları, “ABD, Japonya, İngiltere, Fransa, Kanada, Almanya ve İtalya” Çin'e Hong Kong halkı arasında güveni yeniden tesis etmek için harekete geçmesini söylemiştir. Ayrıca yedi ülke, Hong Kong'un gelecekteki refahının kendi endişeleri ve sorunları olacağı konusunda hemfikir olduklarını açıklamıştır (Lo, 1990: 115).

Çin, 1997 yılı öncesi yapılan demokratikleşme adımlarına karşılık Birleşik Krallık'ı Hong Kong sorununu “uluslararasılaştırmaya” çalışmakla suçlamıştır. Çin, Birleşik Krallığın, AB üyesi ülkeleri ve ABD'yi Hong Kong'un içişlerine karışmaya teşvik ettiğini söylemiştir. Çin, Hong Kong'da planlanan demokratikleşme hareketlerini, ulusal yeniden birleşme misyonuna ve Hong Kong üzerindeki egemenliğini kullanma hakkına doğrudan bir saldırı olarak görmüştür (Costa, 1993: 848).

İngiliz milletvekilleri, Hong Kong'da yaşanan protestolar nedeniyle duydukları endişeyi dile getirmiştir. Avam Kamarası Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Tom Tugendhat, “Birleşik Krallık'ın Hong Konglular için tam vatandaşlık haklarını genişletmeyi düşünmesi gerektiğini” söylemiştir. Birleşik Krallık Dışişleri Bakanı Dominic Raab, “Hong Kong'da polis ile protestocular arasındaki çatışmanın kaygılandırıcı fotoğrafları nedeniyle endişelendiğini” söylemiştir. Ayrıca Raab, “Geçen hafta Carrie Lam ile yaptığımız görüşmede söylediğim gibi şiddeti kınıyoruz ve barışçıl bir yol bulmak için yapıcı diyalogu teşvik ediyoruz.” şeklinde açıklama yapmıştır (Gültekin, 2019).

Birleşik Krallık Dışişleri Bakanı Jeremy Hunt, Çin'in Ortak Deklarasyona uyması gerektiği uyarısında bulunarak, Hong Kong halkının yanında olduklarını açıklamıştır. Çin'in Londra Büyükelçisi Liu Xiaoming ise, Jeremy Hunt'a tepkisini “Bazıları

Hong Kong'u hâlâ İngiliz yönetimi altında sanıyor. Bay Hunt'a sormak istiyorum: İngiliz sömürge dönemindeki Hong Kong'da herhangi bir demokrasi var mıydı? Hong Kongluların protesto etme hakkı bile yoktu.” açıklamaları ile göstermiştir (Korkmaz, 2019b).

Birleşik Krallık, Çin'i Hong Kong'un anayasal reform sürecine ve özerk yönetim garantilerine müdahale etmekle suçlarken, İngilizler Pekin'in kararını değiştirecek bir yaptırım kararı uygulayamamıştır (Wong, 2020: 24-25). Birleşik Krallık sadece, Hong Kong polisinin protestocuları dağıtmak amacıyla kullanmış olduğu göz yaşartıcı gaz ve plastik mermi ürünlerinin Hong Kong'a satışını yasaklayan bir karar açıklamıştır (Keyvan, 2021: 120).

İngiltere Başbakanı Boris Johnson, Hong Kong Ulusal Güvenlik Yasası sonrası yapmış olduğu açıklamasında, “Hong Kong pasaportu sahiplerine İngiltere'ye vizesiz erişimi periyodik olarak uzatma, çalışma ve göçmenlik hakkı tanınması gibi hususların devreye girebileceğini” söylemiştir. Johnson ayrıca, “Yaşam tarzları ile ilgili endişelenen Hong Kong halkı için Pekin'in, ulusal güvenlik yasasını uygulaması sonucunda İngiltere göçmenlik kurallarını değiştirmeye hazır olduğunu” ifade etmiştir. Bu açıklamalar sonrası; Hong Kong'da İngiliz pasaportuna başvurabilecek ve uygun şartlara sahip olan 2.5 milyon kişinin olduğu belirtilmiştir (Johnson, 2020).

3.6. Çin- ABD İlişkilerinde Hong Kong

ABD, 1989'a kadar, Hong Kong sorununa karşı oldukça düşük profilli bir yaklaşım benimsemiştir. ABD, 1984'te imzalanan Hong Kong Ortak Deklarasyonu'nu desteklemiş ve bildiri sonrası yapılan açıklamada, “Çin-Amerikan ilişkileri gündeminin çok daha önemli meselelerle dolu olduğunu ve Hong Kong'un Çin'e iade edilmesini kabul ettiklerini” açıklamıştır (Tang, 1997: 420). 1989 Tiananmen Olayı'nın ardından, ABD Hong Kong'a yönelik tutumunu değiştirmiştir.

ABD, 1992 yılında Hong Kong Politika Yasası'nı kabul etmiş ve böylece Çin egemenliği sonrası Hong Kong'la ilişkilerine çok daha fazla önem vereceğini belirtmiştir (Costa, 1993: 828). ABD Kongresi, Hong Kong Politika Yasası sonrası,

Hong Kong'daki siyasi gelişmeler de dahil olmak üzere, egemenliğin devri, ABD ile anlaşmalar, resmi ve gayri resmi ABD-Hong Kong temasları, bölgedeki demokratik kurumların gelişimi ve Hong Kong'un uluslararası katılımı ile ilgili 1993, 1995, 1997, 1998, 1999 ve 2000 yıllarında raporlar hazırlamıştır. ABD Temsilciler Meclisi ise, bölgenin özerk yönetimini desteklemek için Mart 1997'de bir başka Hong Kong Yasası'nı daha kabul etmiştir (Tang, 1997: 420).

ABD ile Hong Kong ilişkileri her dönem önemli olmuştur. Hong Kong'da konsolosluk açan ilk ülke ABD olmuştur. Hong Kong, Amerika'nın Pasifik ticaretinde vazgeçilmez bir konuma sahiptir (Carroll, 2022: 4). ABD, özellikle son elli yılda, Hong Kong'un benzersiz statüsünden önemli ölçüde yararlanmıştır. Hong Kong, ABD'nin 1950'lerde Maocu Çin'i gözetlemek için bir istihbarat karakolu, 1970'lerde Çin ile daha iyi ilişkiler kurmak için diplomatik bir pazarlık kozu ve 1980'ler ve 1990'larda önemli bir ticaret ortağı olarak hizmet etmiştir. Hong Kong aynı zamanda, Uzak Doğu'daki ABD ticareti için ortak bir istasyon ve ABD'nin Çin ile ticaretinde ana giriş noktasıdır (Costa, 1993: 826).

Çin'in Hong Kong'daki artan yatırımına rağmen ABD, Hong Kong'un en büyük ihracat pazarı ve en önemli ticaret ortaklarından biri olmaya devam etmektedir. Çin'in Asya-Pasifik'teki artan gücünden rahatsız olan ABD, Hong Kong'daki demokratik protestolara desteğini vererek Hong Kong'a olan ilgisini artırmıştır (Mak ve Wong, 2001: 127).

Hong Kong protestoları, Çin ve ABD ilişkilerinde yeni bir tartışma konusu haline gelmiştir. ABD Başkanı Donald Trump, 1989 yılında gerçekleşen Tiananmen olaylarına atıfta bulunarak, Xi Jinping'e Hong Kong'daki protestoculara karşı daha anlayışlı ve dikkatli olması konusunda açıklama yapmıştır. Trump, "Çin'in Hong Kong'un dışında bir milyon asker bulundurduğunu ve Xi ile yapmış olduğu görüşmede askeri bir müdahalenin iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz etkileyeceğini" ayrıca "Ben olmasaydım, Hong Kong 14 dakikada yeryüzünden silinmiş olurdu." açıklamalarıyla da Hong Kong'u Çin'e karşı koruduğunu öne sürmüştür (Baykan, 2019).

27 Kasım 2019'da Trump, Hong Kong İnsan Hakları ve Demokrasi Yasası'nı imzalamıştır. ABD yasa ile, Çin'in 1984 yılında imzalanan Ortak Deklarasyon'da belirtmiş olduğu hakları koruması konusundaki sorumluluklarını tekrardan hatırlatmıştır (Keyvan, 2021: 122). Çin, Trump'ın yasayı imzalaması sonrası, ABD'nin Pekin Büyükelçisi Terry Branstad'ı Dışişleri'ne çağırarak yasanın Çin'in içişlerine ciddi bir müdahale olduğunu söylemiş ve Amerikan askeri gemilerinin Hong Kong limanına girmelerini yasaklamıştır (Çalışkan, Aygün ve Aras, 2020: 255-256).

2020 yılında Hong Kong'da Ulusal Güvenlik Yasası'nın kabul edilmesi sonrası, ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, ABD Kongresi'nde, "Hong Kong'un artık yüksek düzeyde bir özerkliğe sahip olmadığını ve bölgedeki hukukun egemenliğini katlettiğini ve bunun tüm ülkelere bir hakaret olduğunu" söylemiştir (Allahverdi, 2020). Trump yönetimi, Hong Kong'un özerkliğini yok etmeye çalışan Çinli yetkililere vize kısıtlamaları getirmiştir. ABD, 29 Haziran'da Hong Kong'a silah veya hassas teknoloji ihracatını yasaklayacağını açıklayarak, Hong Kong'un özel statüsünü potansiyel olarak tamamen iptal etme yolunda ilk adımları atmıştır (Hansler, Gaouette ve Atwood, 2020).

Pompeo, 30 Haziran'da yapılan bir başka basın açıklamasında şunları söylemiştir "Pekin'in paranoyası ve kendi halkının özlemlerinden duyduğu korku, onu bölgenin başarısının temelini içini boşaltmaya ve Tek Ülke, İki Sistem'i tek ülke'ye dönüştürmeye yöneltmiştir." (Lo, 2021: 37). Trump da Pompeo gibi Hong Kong Ulusal Güvenlik Yasası'na karşı benzer bir açıklamada bulunmuştur (Oğuz, 2020):

"Çin'in son adımları göstermiştir ki Hong Kong artık yeterince özerk bir bölge değildir. Çin, 'tek ülke, iki sistem' formülünü, 'tek ülke tek sistem' olarak değiştirdi. Bu nedenle de yönetimime Hong Kong'a verilen politika ayrıcalıklarının kaldırılması talimatı veriyorum.[...] ABD, Hong Kong'a zarar veren Çin ve Hong Konglu yetkililere de yaptırım için gerekli adımları atacaktır."

Hong Kong'lu protestocular, ABD konsolosluğu önünde "Başkan Trump, lütfen Hong Kong'u özgürleştir" yazılı bir pankart asarak ABD'ye "Hong Kong'a müdahale çağrısında" bulunmuştur (Çalışkan, Aygün ve Aras, 2020: 256). Hong Kong'da protestocuların Trump yönetiminden yardım istemeleri ve protestolar sırasından

ellerinde Amerikan bayrakları sallamaları, Çin'in içişlerine ABD müdahalesi argümanını kuvvetlendirmiştir. Hong Kong muhalefedinin ABD düşünce kuruluşları ile görüşmeleri sonrası Çin, ABD'yi Çin karşıtı protestolara destek vermek ve iç mesele sorunlarını uluslararası bir sorun haline getirmekle suçlamıştır (Keyvan, 2021: 123).

7 Ağustos'ta ABD hükümeti, Hong Kong ve Makao İşleri Ofisi Başkanı Xia Baolong, İrtibat Bürosu Başkanı Luo Huining, Hong Kong Baş Yöneticisi Carrie Lam ve Adalet Bakanı Teresa Cheng dahil olmak üzere Hong Kong hükümetinde bulunan 11 yetkiliye yaptırım uygulama kararı almıştır. ABD, Hong Kong'un özel ticaret ayrıcalıklarının iptal etmiştir (Lo, 2021: 37).

3.7. Çin- AB İlişkilerinde Hong Kong

Çin'in Birleşik Krallık'tan 1997'de Hong Kong'u, 1999'da da Portekiz'den Makao'yu geri alması sonucunda, iki bölge üzerinde de AB'nin yakın ilişkileri ve çıkarları olması, AB-Çin ilişkilerinde bu iki bölgenin önemini artırmıştır. Özellikle Hong Kong, AB'nin on birinci ticaret ortağı olması, birçok Avrupalı banka ve sigorta şirketlerinin Hong Kong'da faaliyet göstermesi ve yaklaşık 40.000 AB vatandaşının Hong Kong'da yaşaması bölgeyi AB için önemli kılan nedenler olmuştur (Liu, 2012: 11).

Hong Kong Temel Yasası'nın kabul edilmesi sonrası, demokratikleşme Hong Kong'un siyasi gündeminde önemli bir konu haline gelmiştir. Daha temsili bir hükümet talebi, 1989 Tiananmen Meydanı Olayı'nın bir sonucu olarak yoğunlaşmıştır. AB, Tiananmen sonrası Hong Kong'da siyasi güveni yeniden tesis etmek amacıyla, Hong Kong seçimlerine ilişkin yasaların yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini savunmuştur (Tang, 1997: 426).

Hong Kong protestolarına karşı AB'nin yaklaşımına baktığımızda, AB'nin yapmış olduğu söylemlerde birlik olduğunu ancak Çin ile olan ekonomik ilişkisine yönelik endişesi nedeniyle, somut bir eylemde bulunamadığı görülmüştür (Elmer, 2019). AB Konseyi Başkanı Charles Michel, 2020 yılında çıkarılan Hong Kong Ulusal Güvenlik

Yasası sonrası, “Hong Kong Ulusal Güvenlik Yasası’na ilişkin, Tek Ülke, İki Sistem’den yana olduklarını” açıklamıştır (Hatip, 2020).

Avrupa Parlamentosu (AP) Hong Kong’la ilgili aldığı kararda, Hong Kong hükümetinin protestolara neden olan yasaları geri çekmesini, devam eden protestoları çözmek için taraflar arasında kapsayıcı bir diyalogun kurulmasını ve barışçıl göstericiler ile ilgili suçlamaları kaldırmasını talep etmiştir (CRI Online Türkçe, 2019). Hong Kong’da yaşanan tüm protestolara karşı AB’nin benimsediği ortak yaklaşım, toplanma hakkı da dahil olmak üzere Hong Kongluların temel hak ve özgürlüklerinin korunması gerektiği, protestolara karşı kolluk kuvvetlerinin gösterdiği şiddetin kabul edilemez olduğu açıklamaları olmuştur (Eureporter, 2019).

3.8. 2047 Yılı Çin-Hong Kong Geleceği

Çin, Hong Kong’un Tek Ülke, İki Sistem politikası altında 30 Haziran 1997’den itibaren elli yıl boyunca ülkenin geri kalanından farklı bir sistem izlemesine izin verileceğini garanti etmiştir. 30 Haziran 2047, bu garantinin sona erme tarihini gösterir. 30 Haziran 2047 yaklaştıkça, Hong Kong’a ne olacağına dair daha fazla sorunun ortaya çıkması bekleniyor.

Hong Kong’un geleceğine ilişkin uluslararası anlaşmalar ve anayasal belgelerde 30 Haziran 2047 tarihinden açıkça bahsedilmemiştir. İngiliz ve Çinli liderlerin o dönemde birincil odak noktası, Hong Kong’un 30 Haziran 1997’den sonra ayrı bir sistem olarak hayatta kalıp kalmayacağına dair şüpheleri yok etme konusunda halka güvence sağlamak olduğundan, iki ülke Hong Kong’a bundan yarım yüzyıl sonra ne olacağına çok az dikkat etmiştir (Gittings, 2011: 47).

2047 yılının Hong Kong adına önemli olmasını sağlayan tek unsur Hong Kong Temel Yasası’nın 5. maddesidir. Bu maddeye göre: “Hong Kong Özel İdari Bölgesi’nde sosyalist sistem ve politikalar uygulanmayacak ve önceki kapitalist sistem ve yaşam biçimi 50 yıl boyunca değişmeden kalacaktır.” Hong Kong Temel Yasası’nın Tek Ülke, İki Sistem politikasının uygulanması için belirtilen maddesine ek olarak, Çinli liderler hiçbir zaman 30 Haziran 2047’den sonra Hong Kong’a sosyalist bir sistem dayatma niyetinde olduklarını öne sürmemiştir. Aslında, Ortak

Deklarasyonun imzalanması ve Hong Kong Temel Yasası'nın hazırlanması sırasında Çin'in lideri olan Deng Xiaoping, defalarca Tek Ülke, İki Sistem politikasının bu tarihten sonrada yürürlükte kalacağını öne sürmüştür. Örneğin, 1988'de Deng uluslararası bir konferansta şunları söylemiştir: “Aslına bakarsanız, 50 yıl politikamızı ifade etmenin sadece bir simgesi. 50 yıl sonra bile politikamız değişmeyecek. Yani ilk 50 yıl değiştirilemez, ikinci yıl değiştirilmeye de gerek kalmaz.” (Gittings, 2011: 49).

Deng'in politikanın süresi hakkında söylemiş olduğu güven verici sözlerine rağmen birçok uzmanın Hong Kong adına 2047 yılı için öngörülerini pek de olumlu olmamıştır. Chan'e (2004) göre, Tek Ülke, İki Sistem, 30 Haziran 2047'de sona erme tarihi olan geçici bir politika olarak görülmelidir. Chan'e göre, Hong Kong'un elli yıl boyunca sahip olduğu özel sistem, bölgenin Çin'e yeniden entegrasyonunu kolaylaştırmak için geçici bir önlemdir. Robert Morris (2005) ise, Hong Kong'un kendi şartlarına göre 1997'den 2047'ye kadar 50 yıllık bir ömre sahip olduğunu, bu süreç tamamlandığında Çin'in Hong Kong'a herhangi bir şehirden farklı bir şekilde davranmayacağını söylemiştir.

Chan (2002), uzun vadede Hong Kong'a ne olacağı konusundaki belirsizliğe dikkat çekmiştir. Nihai hedefin, eşit derecede gelişen farklı iki sistemi korumak mı yoksa Hong Kong'u siyasi, kültürel ve ideolojik olarak anakaraya asimile etmek mi olduğu bilinmemektedir. Gittings (2011: 40) ise, Hong Kong'da uygulanan kapitalist sistem ile Çin'de uygulanan sosyalist sistem arasındaki farklar, çeyrek yüzyılda büyük ölçüde daralmış olduğundan, 30 Haziran 2047'ye gelindiğinde iki sistem arasında daha az bir fark olacağını savunmuştur.

SONUÇ

Çin, iki parti (Milliyetçi ve Komünist) arasındaki çatışmanın yol açtığı ulusal bölünme ve ayrılığı sona erdirmek için tasarlandığı Tek Ülke, İki Sistem politikasını Çin tarihiyle ilişkilendirmiştir. Tek Ülke, İki Sistem politikası, Pekin tarafından, dört modernleşmeyi ve nihayetinde Çin'in yeniden birleşmesini sağlamak amacıyla, Çinliler arasında milliyetçi ve vatanseverlik duygularını artırmak amacıyla kullanılmıştır. Çin, tarihsel sorunları çözme mücadelesinde kararlı olduğunu ve Tayvan ile anakaranın “birleşirse güvenli, bölünürse tehlikede” olacağını iddia etmiştir. Yeniden birleşme, yüz yılda olmasa da bin yılda gerçekleşmesi gereken milli bir hedeftir.

Çin-Tayvan ilişkileri, günümüzde Tayvan'ın siyasi yaşamının ve toplumsal bölünmenin merkezinde yer almaktadır. Birçok yeni soruna rağmen, bu sorun hala toplumsal bölünmenin en önemli nedenidir ve Tayvan'ın siyasi hayatı bu sorun etrafında şekillenmektedir. Çin, Tayvan'ın anakara ile yeniden birleşmesini gündemindeki en önemli konu olarak görmektedir. Yine de Tayvan'ın Asya'nın en istikrarlı bağımsız demokrasilerinden biri olarak devam eden gelişimi ve Tayvan'daki değişen kültürü, Tayvan ile Çin arasındaki siyasi ve kültürel farklılıkları artırmıştır. Tayvan milliyetçiliğinin büyümesi ve Tayvan'daki bağımsızlık yanlısı siyasi güçlerin yükselişi, Çin'in barışçıl birleşme yaklaşımını zorlaştırmış ve ulusal birleşme hedefinde somut ilerleme arayışına teşvik etmiştir. Çin, Tayvan'ı uluslararası olarak izole etmeye çalışmış ve Tayvan ile diplomatik ilişkilerini kesmeyi kabul eden ülkelere ekonomik teşvikler teklif etmiştir. Ayrıca artan ekonomik gücünü Tayvan'ın uluslararası kuruluşlardaki konumunu zayıflatmak ve Tek Çin politikası anlayışına bağlı kalmasını sağlamak için kullanmıştır.

Çin, Tek Çin politikasıyla, Tayvan'ın Çin'in bir parçası olduğunu savunmuş ve bunu Çin ile diplomatik ve ekonomik ilişkiler kurmak isteyen tüm ülkelerin kabul etmesi

gerektiğini açıklamıştır. Çin, Tayvan'ın Çin'in bir parçası olduğu iddiasını tarihsel mülkiyet, Kahire Bildirisi, Potsdam Bildirisi'ne ve Çin ile Japonya arasındaki barış antlaşmasına dayandırmıştır. Dünyadaki pek çok ülke Tek Çin politikasını kabul ettiklerini, ÇHC'nin Çin'in tek temsilcisi olduğunu ve Tayvan'ın Çin'in bir parçası olarak gördüklerini kabul etmiştir. Tayvan ise, fiili egemenliğe sahip bir ülke olarak düşünülmesi gerektiğini savunmuştur.

Çin, Tayvan halkını, birleşme yoluyla elde edilecek faydalara ikna etme umuduyla, adayla ekonomik, kültürel ve sosyal bağlarını geliştirerek, uzun süredir devam eden barışçıl yeniden birleşme politikasını büyük ölçüde sürdürmüştür. Stratejik olarak bu yaklaşım, Tayvan sorununun nihai çözümü için daha elverişli bir ortam yaratmak amacıyla Çin'in kalkınması için zaman kazanmak üzere tasarlanmıştır. Taktiksel olarak, Tayvan'ın Çin'e olan bağımlılığını artıran boğazlar arası ekonomik entegrasyonu teşvik ederek, Tayvan'ın bağımsızlığına karşı bir askeri caydırıcılık sağlayarak ve Tayvan'ı siyasi ve diplomatik olarak Tek Çin politikası çerçevesinde hareket alanını kısıtlayarak nihai yeniden birleşmeyi sağlamanın bir yolunu oluşturmaya çalışmaktadır. Çin'in görüşüne göre Tayvan, Tek Çin politikasına uygun olarak 'Çin Taipei' adıyla uluslararası kuruluş ve faaliyetlere ne kadar çok katılırsa, boğazlar arası ilişkilerde o kadar güçlenecektir.

Çin için Tayvan dört nedenden dolayı hayati öneme sahiptir. Birincisi, ÇHC Tayvan'ı Tek Çin politikasını gerçekleştirmek adına birleşmesi gereken son Çin toprağı olarak görmektedir. Bu nedenle Çin, Tayvan'ın birleşmesini nihai hedef olarak görmektedir. İkincisi, Tayvan'ın herhangi bir bağımsızlık girişimi ÇKP'nin meşruiyetine ciddi bir tehdit oluşturacaktır. Bu nedenle, anakaranın temel çıkarı, en kötü ihtimalle statükoyu korumak ve en iyi ihtimalle birleşmeyi sağlamaktır. Üçüncüsü, Tayvan'ın stratejik önemi Kore Savaşı'ndan sonra ön plana çıkmıştır. Günümüzde ABD ve Japonya'nın Tayvan'ı Çin'e karşı bir koz olarak gördüğü tartışılmaktadır. Bu bağlamda, Çin liderleri, adada herhangi bir yabancı askeri gücün konuşlandırılması durumunda, Çin'in güç kullanma hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Son olarak, Tayvan, Çin yönetimi içerisinde bir ihtilaf konusu ve hatta bir iç savaşa sebep olabilir. Daha açık olmak gerekirse, Tayvan bağımsızlık için harekete geçtiğinde Çin liderleri güç kullanmakta tereddüt ederse, anakaradaki askeri ve sivil liderler arasında

bir çatışma olabilir. Eğer doğru şekilde ele alınmazsa, Tayvan sorunu Çin'in sosyo-politik istikrarını olumsuz yönde etkileyebilecek bir halk milliyetçisi kızgınlık kaynağı haline gelebilir. Özellikle Çin'in dış veya iç ortamlarında beklenmedik bir gerileme olması durumunda -örneğin genel bir ekonomik yavaşlama veya büyük iç karışıklıklar- ÇKP'nin ülkedeki otoritesini zayıflatabilir.

Tayvan'ın uluslararası ilişkilerindeki en büyük sorun kimliğiyle ilgili olmuştur. Çin Cumhuriyeti mi yoksa Tayvan mı; Çin'in bir eyaleti mi yoksa bağımsız bir devlet mi? Her ne kadar yabancı güçler devreye girip iki mevcut Çin'e çözüm önermeye çalışsa da Tayvan'ın bağımsızlık iddiasında ısrar etmesi sorunun günümüze kadar çözümsüz kalmasına yol açmıştır.

Tayvan'ın demokratik gelişimi, ABD de dahil olmak üzere birçok ülke tarafından beğenilen ve saygı duyulan başarılı bir model olmasına rağmen, hala genç bir demokrasidir. Siyasi partiler arasındaki çatışma sadece Tayvan'ın karar verme sürecini yavaşlatmakla kalmamış, aynı zamanda Taipei'nin Pekin'le başa çıkma gücünü de azaltmıştır. Tayvan'dan nüfus büyüklüğü ve toprak, ekonomik ve askeri kapasite bakımından çok daha güçlü olan Çin'in tehdidi karşısında Tayvan'ın birlik olarak hareket etmesi önemli bir gelişme olacaktır. KMT, DPP'ye meydan okumak için sık sık Pekin ile çalışmayı seçmiştir. Pekin'in ÇKP-KMT işbirliğini artırarak, DPP hükümetini Pekin'in şartlarını kabul etmeye zorlamaktadır. Tayvan'da KMT ve DPP birlikte hareket etmedikçe Tayvan'ın geleceği ve güvenliği konularını güvence altına alabilmek çok zor olacaktır.

Tayvan'ın demokratikleşme süreci Tayvan'ın politik ve toplumsal yapısını değiştirmiştir. Tayvan'da yaşayan genç kuşağın çoğunluğu yeni bir kimliği sahiplenmektedir. Kendilerini Çinliden ziyade Tayvanlı olarak görmekte ve bağımsız bir Tayvan'ı savunmaktadırlar. Ancak Çin-Tayvan arasındaki koşullar, ilişkiler ve küresel dengeler, Çin'in reform ve dışa açılma politikalarından bu yana köklü bir şekilde değişmiştir. Artık Tayvan açısından tehdit Çin'in komünizmi değil, yükselen ekonomik ve politik gücüdür. Tayvan'ın siyasi hedefleri ve kaygıları ile ulusal ekonomik çıkarları arasındaki çatışma Tayvan'ın bağımsızlığını ilan edememesindeki sorunlarından birisidir. Tayvan'da bir yanda Çinli kimliğinden ayrı

Tayvanlı kimliği ve bir Tayvan ulusu inşa edilmeye çalışılmakta; öte yandan ekonomisi, varolma mücadelesi verdiği Çin'e giderek daha bağımlı hale gelmektedir.

Pekin, Tayvan'ın Çin'e ekonomik bağımlılığını artırarak ve gelecekteki birleşme için bir temel oluşturmaya çalışarak Tayvan'ın bağımsızlığını önlemede çoğunlukla başarılı olmuştur. Tayvan'ın Çin'e ekonomik bağımlılığı artmasına rağmen, Tayvan'ın öz kimliği de fiilen güçlenmiştir. Bu nedenle, barışçıl Boğazlar arası ilişkilerdeki bu gelişmelere rağmen, Çin ve Tayvan ilişkileri hassas bir denge unsuru olmaya devam etmiştir. Bu siyasi iklimde, Tayvan'ın Çin'e ekonomik bağımlılığının Tayvanlı seçmenler ve Tayvanlı siyasiler arasında daha büyük siyasi endişelere yol açtığı görülmüştür.

Tayvan'da Tsai Ing-wen'in Ocak 2020'de yeniden seçilmesi, Pekin'in Tayvan'ı barışçıl yeniden birleştiremeyeceğine dair korkularını pekiştirmiştir. Bununla birlikte, Çin'in Haziran 2020'de ulusal güvenlik yasası aracılığıyla Hong Kong üzerinde geniş kapsamlı yetkiler elde etmesi Tayvan birleşmesi için düşünülen Tek Ülke, İki Sistem politikasını uygulanabilir bir politika anlayışından uzaklaştırmıştır. Hong Kong'un Tek Ülke, İki Sistem politikasıyla barışçıl birleşme için çekici bir şablon sağlaması planlanırken, Pekin'in yapmış olduğu baskıcı Hong Kong politikaları sonrası Tayvanlıların böyle bir düzenlemeyi reddetmekte neden haklı olduklarını açıkça göstermiştir.

Çin, şimdiye kadar Tayvan'ın bağımsız bir ülke olmamasını her ne kadar Tek Çin politikası sayesinde başarmış olsa da, Tayvan sorunu çözümü zorlaştıracak bir şekilde uluslararası hale getirilmiştir. Bu gelişmenin önemli bir nedeni, Tayvan'ın 1970'lerin sonlarından bu yana ekonomik modernleşme ve siyasi demokratikleşme konusunda elde ettiği olağanüstü başarıda yatmaktadır ve bu durum da adaya uluslararası toplumda, özellikle Asya-Pasifik bölgesinde çok önemli bir statü kazandırmıştır. Çin'in kalkınmasının bölgesel barış ve refah açısından birbirine bağımlı olmasının yanı sıra giderek daha önemli hale gelmesi nedeniyle, Çin liderleri Tayvan sorununu daha geniş bir perspektiften ele almaya başlamıştır. Bu nedenle Tayvan sorununun uluslararasılaşması, Çin'in uluslararası sisteme artan entegrasyonunun kaçınılmaz bir sonucudur.

Tayvan sorunundaki önemli bir aktör de ABD'dir. ABD, boğazlar arası ilişkilerde en önemli üçüncü taraf olmuştur. 1950'de başlayan Kore Savaşı, Tayvan'ın ABD için önemini artırmıştır. Kore Savaşı, Tayvan sorununa doğrudan etkisi olmuştur. ABD, Çin'in adaya yönelik askeri saldırısını caydırmak için 1954'ten günümüze kadar Tayvan'ın en önemli müttefiki olmuştur. ABD Başkanları, Tayvan için Çin ile bir savaşa girme konusunda çok isteksiz olsa da, Tayvan'ın Çin'in kontrolü altına girmesine izin vermeyeceklerini Tayvan sorunu hakkında yapmış oldukları açıklamalarında sürekli dile getirmişlerdir. KMT'nin Çin yanlısı politikası, Washington'un hem kısa hem de uzun vadeli Tayvan Boğazı'ndaki ABD çıkarlarına hizmet etmemektedir. Bu nedenle, Tsai Ing-wen'in Tayvan Boğazı'ndaki statükoyu koruma politikası ABD tarafından memnuniyetle karşılanmaktadır. Aslında Tayvan Boğazı'ndaki statükoyu korumak Washington'un politikasıdır.

ABD'nin Tayvan'la ilgili mevcut politikası, Tayvan İlişkileri Yasası'na dayanmaktadır. ABD Başkanları'nın 1979 sonrası Tayvan'a yönelik ortak politikaları, mevcut statükonun korunması için Tayvan'ın bağımsızlığına açıkça destek vermemek, ancak Çin'in tek başına statükoyu değiştirip yeniden birleşme hedefini gerçekleştirmemesi içinde Tayvan'a siyasi, ekonomik ve savunma gücünü artıracak askeri destek politikası uygulamaktadır. Bununla birlikte, ABD, Tayvan halkına koruma sağlasa da politikası Tayvan halkının iradesini ifade etmesini de kısıtlamış ve siyasi geleceklerine karar verme haklarını elinden almıştır.

Tayvan Boğazı'ndaki statüko, doğası gereği, esasen bir çözüm bulmak yerine zor bir sorunu yönetmeyi amaçlayan kırılğan ve geçici bir düzenlemedir. Tayvan sorununda ortak istikrar arzusuna rağmen temel çıkarları birbiriyle çelişen Pekin, Taipei ve Washington arasında dikkatle sürdürülen hassas bir dengeyi yansıtmaktadır. Tayvan sorununda, Pekin ile Washington arasında keskin farklılıkların ortaya çıkmaya başlamıştır. Washington'un bakış açısına göre ne Çin'in yeniden birleşmesi ne de Tayvan'ın bağımsızlığı, bölgedeki mevcut ekonomik, politik ve güvenlik bağlamı göz önüne alındığında ABD'nin çıkarlarına statükodan daha iyi hizmet etmemektedir. Bu nedenle statükoyu korumak, yalnızca bölgesel barış ve refahın sürdürülmesi için gerekli görüldüğü için değil, aynı zamanda öngörülebilir gelecekte Tayvan sorununa

alternatif bir çözüm bulunmadığı için kendi başına bir son gibi görünmektedir. Bu nedenle ABD'nin Tayvan Boğazı'na yönelik politikası, esasen sorunu çözmek yerine yönetmek için bir politikadır. ABD'nin Asya-Pasifik bölgesindeki müttefikleri, ABD'nin Tayvan'ı korumaya yönelik politikasını Afganistan ve Ukrayna sorunları sonrası ABD'nin güvenilir müttefiklik adına önemli bir sınav olacağı düşünülmektedir. Çin'in adayı zorla ilhak etmesine izin verirse ABD'nin küresel imajı büyük bir darbe alacaktır.

BM üyesi ülkelerin üçte ikisinden daha büyük bir nüfusa sahip olan Tayvan'ın BM'ye katılma girişimleri şimdiye kadar başarısız olmuştur. Başarısızlık yalnızca ÇHC hükümetinin engellemesine atfedilemez. Tayvan'ın başvurularında uluslararası hukuk ilkesine aykırı hukuki bir yön vardır. BM, devletlerin oluşturduğu bir örgüttür; sadece devlet olan siyasi kurumlar üye olabilir. Bununla birlikte, Tayvan hükümeti hiçbir zaman Çin'den bağımsız yeni bir devlet kurulduğunu ilan etmemiş ve hiçbir zaman yeni bir devlet olarak yeni bir üyelik başvurusunda bulunmamıştır. Tayvan, BM'ye her başvurusunda Çin koltuğunu ÇHC hükümetinden geri almak istemiştir. Bir devleti sadece bir hükümet temsil edebilir. Uluslararası hukuk, bir devletin ikili temsiline izin vermez. Çin'in bakış açısından, 2758 sayılı BM kararı, ÇHC'nin anakarada ve Tayvan'daki tüm Çinlileri temsil etmesi de dahil olmak üzere kuruluştaki haklarını ve yetkisini açıkça tanımıştır.

Tayvan sorununa ilişkin kullanılacak uluslararası uyuşmazlık çözüm yöntemi bulunmamaktadır. Özellikle iki devletli bir çözüm henüz barışçıl anlaşmalar imzalanarak çözüme kavuşturulmuş değildir. Tayvan bir devlet değildir, ancak herhangi bir devletin veya ÇHC'nin egemenliğine de tabi değildir. Uluslararası kuruluşlarda Tayvan, devlet dışı bir ekonomik varlık olarak konumlandırılmıştır. ABD'nin Tayvan'ın yasal statüsü konusundaki belirsiz yaklaşımı, Tayvan'ın bağımsız devlet ve egemenlik iddialarını daha karmaşık bir sorun haline gelmesine yol açmıştır. Bu belirsiz ortam, uzmanların çalışmalarında tanımladığı gibi Tayvan halkını bir "siyasi araf" durumunda bırakmıştır. Çin'in, Tayvan'ı ulusal birleşme konusunda müzakereleri başlatmaya ikna etmek için savaş dışında sınırlı seçenekleri olacaktır. Çin'in demokratikleşme talebini karşılayarak Tayvan'ı müzakereye ikna etmesi ihtimal olarak görülmemektedir. Tek Ülke, İki Sistem politikası çerçevesinde

‘daha fazla özerklik’ Tayvan’ın bağımsızlık direncini kırmak için yetersiz kalmaktadır. ABD’nin Tayvan’ı destekleyen açıklamaları, Çin’in Tayvan’ı ‘barışçıl yeniden birleşme’ müzakereleri konusunda ikna etmesini engellemiştir.

Bu çalışmada, Çin-Hong Kong ilişkileri ulusal birleşme süreci sonrası yaşanan protestolar perspektifinden incelenmiştir. 1997 yılından itibaren Hong Kong’da yaşanan krizleri inceleyen bu çalışmada, Tek Ülke, İki Sistem politikasının geleceği adına iki bulgu tespit edilmiştir. Birincisi, politikanın “Tek Ülke” yönünde değişikliğe uğrayarak Hong Kong’un özerklik statüsünden vazgeçilmesidir. İkincisi politikanın “İki Sistem” anlayışının korunarak devam etmesidir. Ancak, “İki Sistem” anlayışı devam edecek olsa bile Hong Kong için tam demokrasiden ve siyasi özerklikten bahsetmek hiçbir dönem için mümkün görülmemektedir.

Hong Kong’da 2020 yılında çıkarılan Ulusal Güvenlik Yasası ile Hong Kong’un özerkliği kısıtlanmıştır. Çin, protestocuları bastırmak, siyasi muhalifleri korkutmak, Hong Kong’u hem istikrara kavuşturmak hem de Hong Kong halkını ulusal güvenliği ihlal etmenin tehlikeleri konusunda uyarmak için yasayı bir araç olarak kullanmayı benimsemiştir.

Çin için Tek Ülke, İki Sistem politikasında tek ülke her zaman iki sistemden önce gelmiştir. Hong Kong’da yaşanan protestolar ve Ulusal Güvenlik Yasası incelendiğinde, Çin’in Hong Kong’daki etkisini artırmasıyla birlikte Tek Ülke, İki Sistem politikasının “Tek Ülke” politikasına doğru değiştirilmeye çalışılmıştır. Politikalar değişikliğe tabidir ve Tek Ülke, İki Sistem politikasının 2047 yılına kadar devam edeceğinin anayasal bir garantisinin olmadığı anlaşılmıştır. 2047’den önce Hong Kong’da temel değişiklikleri uygulamaya çalışan herhangi bir yeni yasa kuşkusuz siyasi olarak tartışmalı olsa da hukuka aykırı olmayacaktır.

Tek Ülke, İki Sistem politikası, Tek Çin politikasıyla birleşme süreci için sağlam bir kurumsal temel sağlamıştır. Hong Kong ve anakarada hiçbir lider veya siyasi grup Tek Ülke, İki Sistem politikasına karşı bir yaklaşım sergilememiştir. Hong Kong sorununda yaşanan belirsizlik, Hong Kong’un “Tek Ülke” yönünde mi yoksa “İki Sistem” yönünde mi ilerleyeceği konusunda ortaya çıkmıştır. Tek Ülke, İki Sistem

politikasının genel çerçevesi, ulusal birliğin tüm aktörleri tarafından kabul edildiği sürece, farklılıkları ve çatışmaları çözülebilecektir.

Sonuç olarak günümüzdeki gelişmelere bakıldığında Xi Jinping'in Hu Jintao'nun Tayvan için uyguladığı politikaları sürdürmesine rağmen, Xi yönetiminin Tayvan'ın bağımsızlığını engellemeye daha fazla önem verdiği ve bu dönemde Tayvan'a yönelik stratejinin ne olacağı konusunda çok fazla tartışmalar olduğu görülmektedir. Xi, Tayvan sorununun nesilden nesile devam edemeyeceğini açıklamıştır. Xi'nin Tayvan ile birleşmenin kişisel mirasının bir parçası olmasını istediği Çinli yetkililer tarafından sürekli olarak dile getirilmeye başlanmıştır. Hong Kong sorunu için 2047, Tayvan sorunu içinde 2049 yıllarının kritik tarihler olduğu düşünülmektedir. Xi, Tayvan ile birleşmenin ve Çin'in büyük güç statüsünün 2049'a kadar gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamıştır. Çin'in 2049 yılından önce, Tek Çin politikasını gerçekleştirmek için nasıl bir yaklaşım sergileyeceği Tayvan sorunu çözümünde belirleyici faktör olacaktır.

Çalışmada, Çinli liderlerin ve özellikle Xi'nin Çin Rüyası sebebiyle Tayvan'a sürekli olarak yapmış olduğu yeniden birleşme çağrılarına rağmen, yeniden birleşme için bir zaman çizelgesinden veya son tarihten söz edilmemesi dikkat çekicidir. Önceki dönem Çinli liderlerde olduğu gibi Xi için de Tayvan birleşmesi sadece bir hedef olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Xi'nin siyasi gündeminde Tayvan sorununu çözmek, adının yıllar sonrası sorunu çözen lider olarak anılmasını sağlayacaktır. Xi'nin, Çin Rüyasını gerçekleştirmek için sorunlara değil, çözümlere odaklanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Adıbelli B (2006) *Çin Dış Politikasında Tayvan Sorunu* (IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul).
- Adıbelli B (2016) *Pax Sinica Çin'in Dünya Düzeni* (IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul).
- Akdoğan NS (2019) *Tayvan'da Siyasal Kültür ve Değişim*. Türkiye'de Tayvan Çalışmaları –II, Ed. Ali Merthan Dünder, (APAM Yayınları, Ankara).
- Alaca AİS (2019) *Tayvan'ın Ulusal Güvenliği ve Tehdit Algılamaları*. Türkiye'de Tayvan Çalışmaları –II, Ed. Ali Merthan Dünder, (APAM Yayınları, Ankara).
- Albert E (2020) *Beijing's National Security Messaging on Hong Kong*. The Diplomat, <https://thediplomat.com/2020/05/beijings-nationalsecurity-messaging-on-hong-kong/> (04.06.2021).
- Allahverdi S (2020) *ABD'den Çin'e Hong Kong tepkisi*. Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdden-cine-hong-kong-tepkisi/1896453> (28.05.2021).
- Alperen Ü (2019) *Tayvan Boğazı Krizleri Bağlamında Çin-ABD Jeopolitik Rekabeti*. Türkiye'de Tayvan Çalışmaları –II, Ed. Ali Merthan Dünder, (APAM Yayınları, Ankara).
- Aras İ (2018) *Avrupa Birliği ve Çin Siyasi-Ekonomik İlişkiler* (Detay Yayıncılık, Ankara).
- Atawulla MT (2020) *Çin: Ulusal Güvenlik Politikaları ve Küresel Rekabet Stratejileri* (Seçkin Yayıncılık, Ankara).
- Atik K (2019) *Tayvan Dongning Krallığı*. Türkiye'de Tayvan Çalışmaları –II, Ed. Ali Merthan Dünder, (APAM Yayınları, Ankara).
- Aydoğan M (2019) *Çin'in Büyük Sınavı: Hong Kong Olayları*. Boğaziçi Asya, <http://bogaziciasya.com/cinin-buyuk-sinavi-hong-kong-olaylari/> (04.06.2021).
- Aytekin E (2022) *Hong Kong'da eski güvenlik şefi John Lee baş yöneticiliğe seçildi*. Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hong-kongda-eski-guvenlik-sefi-john-lee-bas-yoneticilige-secildi/2581853> (14.05.2022).
- Baykan D (2019) *ABD Başkanı Trump: Ben Olmasaydım, Hong Kong 14 Dakikada*

- Yeryüzünden Silinmiş Olurdu.* Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-baskani-trump-ben-olmasaydim-hong-kong-14-dakikada-yeryuzunden-silinmis-olurdu/1653148#> (04.06.2021).
- Becker J (2007) *Ejder Şahlanıyor: Bugünkü Çin'e İçeriden Bir Bakış.* çev. Algan Sezgintüredi, (NTV Yayınları, İstanbul).
- Birbudak TS (2018) The Sino-Japanese War of 1894-1895 and the Ottoman Empire. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 37(63), 199-218. DOI: 10.1501/Tarar_0000000681
- Bressi G (1972) China and Western Europe. *Asian Survey*, 12(10), 819-845.
- Brindle A (2015) A Corpus Analysis Of Discursive Constructions Of The Sunflower Student Movement In The English-Language Taiwanese Press. *Discourse & Society*, 27(1), 3–19. DOI:10.1177/0957926515605957
- Buckley C, Horton C (2019) *Xi Jinping Warns Taiwan That Unification Is the Goal and Force Is an Option.* New York Times (1 Ocak 2019), <https://www.nytimes.com/2019/01/01/world/asia/xi-jinping-taiwan-china.html> (30.05.2021).
- Bush RC (2015) *What the Historic Ma-Xi Meeting Could Mean for Cross-Strait Relations.* Brookings (9 Kasım 2015), <http://www.brookings.edu/blogs/order-from-chaos/posts/2015/11/09-ma-xi-meeting-singapore-bush> (28.11.2020).
- Bush RC (2016) *An open letter to Donald Trump on the One-China policy.* Brookings, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2016/12/13/an-open-letter-to-donald-trump-on-the-one-china-policy/> (03.02.2021).
- Bush RC (2017) A One-China Policy Primer. *East Asia Policy Paper*, 10, 1-30.
- Cabestan JP (2006) European Union-China Relations and the United States. *Asian Perspective*, 30(4), 11-38.
- Caira M (2010) *The EU-China Relationship: From Cooperation to Strategic Partnership. The Foreign Policy of the European Union: Assessing Europe's Role in the World*, Ed. Federiga Bindi, Brookings Institution Press, Washington, 263-270.
- Carroll JM (2022) *The Hong Kong–China Nexus: A Brief History.* Cambridge University Press.
- Chai W (2008) Taiwan's 2008 Elections and Their Impact on U.S.-China-Taiwan

- Relations. *Asian Affairs: An American Review*, 35:2, 83-94. DOI: 10.3200/AAFS.35.2.83-94
- Chan, HS (2003) The Civil Service under One Country, Two Systems: The Cases of Hong Kong and the People's Republic of China. *Public Administration Review*, 63(4), 405–417. DOI:10.1111/1540-6210.00304
- Chan J (2014) Hong Kong's Umbrella Movement. *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, 103:6, 571-580. DOI:10.1080/00358533.2014.985465
- Chan H (2019) *US Issues Travel Advisory For Hong Kong Over 'Civil Unrest,' Urges Travellers to Exercise Increased Caution*. Hong Kong Free Press, <https://www.hongkongfp.com/2019/08/08/us-issues-travel-advisory-hong-kong-civil-unrest-urges-travellers-exercise-increased-caution/> (28.05.2021).
- Chao CM (1987) "One Country, Two Systems": A Theoretical Analysis. *Asian Affairs*, Vol. 14, No. 2, 107-124.
- Chen YJ, Cohen JA (2019) China-Taiwan relations re-examined: The 1992 Consensus and cross-strait agreements. *U. Pa. Asian L. Rev.*, 14(1), 1-40.
- Chiang YF (2004) One-China Policy and Taiwan. *Fordham International Law Journal* 28(1): 1-87.
- Chiang F (2018) *The One-China Policy: State, Sovereignty, and Taiwan's International Legal Status*. Elsevier Asian Studies Series.
- Chiou S (2017) The Background, Causes and Influences of the Sunflower Movement. Master's Thesis. National Taiwan Normal University.
- Cho HW (2005) China-Taiwan Tug of War in the WTO. *Asian Survey*, Vol. 45, No. 5, 736-755.
- Chuntao X (2017) *Çin'in Önündeki Başlıca Sekiz Sorun*. çev. Deniz Kızıılçeç, (Canut Yayınevi, İstanbul).
- Coase R, Wang N (2015) *Çin Nasıl Kapitalist Oldu?*. çev. İlkey Yılmaz, (BigBang Yayınları, Ankara).
- Costa CK (1993) One Country-Two Foreign Policies: United States Relations with Hong Kong after July 1, 1997. *Villanova Law Review*, Vol. 38, 825-870.
- CRI Online Türkçe (2019) *Çin'den Avrupa Parlamentosu'nun Hong Kong Kararına Tepki*. <http://turkish.cri.cn/1781/2019/07/20/1s199084.htm> (12.06.2021).
- Çakı C, Fidan Y (2020) Çin Propagandasında Çin-Tayvan İlişkilerinin Sunumu: Mao

- Zedong Dönemi Üzerine İnceleme. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 185-202.
- Çalışkan E, Aygün M, Aras İ (2020) Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin 2019 Hong Kong Protestolarına Yaklaşımları. *International Journal of Politics and Security (IJPS)*, Cilt. 2, Sayı. 4, 246-266.
- Çalışkan E, Aras İ (2020) Xi Jinping Döneminde Hong Kong Protestoları: Şemsiye Hareketi ve 2019 Protestoları Üzerine Bir Karşılaştırma. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 22 (2), 182-200.
- Daojiong Z (2005) Comment: Can China rise?. *Review of International Studies*, 31(4), 775-785.
- Davis MC (2015) Hong Kong's Umbrella Movement and Beijing's Failure to Honor the Basic Law. *University of Hong Kong Faculty of Law Research Paper*, (2014/043). DOI:10.2139/ssrn.2544386
- Davison GM (2003) *A Short History Of Taiwan: The Case For Independence* (Praeger Publishers, Westport).
- Demir A (2020) *Tayvan'a Olan Destegın Artmasının Haklı Nedenleri*. Stratejik Ortak, <https://www.stratejikortak.com/2020/11/tayvana-olan-destegin-artmasinin-hakli-nedenleri.html> (05.11.2020).
- Demir E (2020) ABD'nin Biden dönemi Çin Politikası: Asya'ya Dönüş 2.0?. *Cappadocia Journal of Area Studies (CJAS)*, Vol. 2, No. 2, 232-248.
- Deutsche Welle Türkçe (2021) "ABD ile Çin arasında Tayvan gerginliği"
<https://www.dw.com/tr/abd-ile-%C3%A7in-aras%C4%B1nda-tayvan-gerginli%C4%9Fi/a-56328503> (13.06.2021).
- DiDuca BT (2020) Is It Time To Change The One-China Policy?: Status Quo Remains The Least Dangerous Option. Master Thesis. Naval Postgraduate School Monterey, California.
- Dillon M (2016) *Modernleşen Çin'in Tarihi* (İletişim Yayınları, İstanbul).
- Durul T (2014) *APEC Liderler Zirvesi başladı*. Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/apec-liderler-zirvesi-basladi/103377> (04.06.2021).
- Dündar AM (2018) *Türkiye'de Tayvan Çalışmaları –I* (APAM Yayınları, Ankara).
- Dündar AM (2019) *Türkiye'de Tayvan Çalışmaları –II* (APAM Yayınları, Ankara).
- Ekrem NH (2003) *Çin Halk Cumhuriyeti Dış Politikası 1950-2000* (Avrasya

- Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara).
- Ekrem E (2019) *Hong Kong Krizi ve Çözümü*. Stratejik Düşünce Enstitüsü, <https://www.sde.org.tr/degerlendirme/hong-kong-krizi-vecozumu-analizi-11851> (04.06.2021).
- Elmer K (2019) *Europe Reluctant to do More About Hong Kong for Fear of Beijing's Reaction, Say Diplomats*. South China Morning Post, <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3038633/europe-reluctant-do-more-about-hong-kong-fear-beijings> (04.06.2021).
- Embassy of the People's Republic of China in Turkey (t.y.) *Tayvan Çin'in ayrılamaz bir parçasıdır*. <https://www.mfa.gov.cn/ce/cetur//tur/zt/t230471.htm> (12.06.2021).
- Ergenç C (2015) Sınıflar, Kalabalıklar ve Devlet: Hong Kong Şemsiye Hareketi'nin Düşündürdükleri. *Mülkiye Dergisi*, 39(2), 297-308.
- Erikson E (2014) *Between Monopoly And Free Trade: The English East India Company, 1600–1757*. (Princeton University Press, Oxford).
- Eröktem M (2018) *Tayvan Gözlemleri*. Türkiye'de Tayvan Çalışmaları –I, Ed. Ali Merthan Dünder, (APAM Yayınları, Ankara).
- Eureporter (2019) “#HongKong- AB Yetkilileri 'Bir Ülke, İki Sistem' İlkesine Saygı Duymaya Çağırıyor.” <https://www.eureporter.co/tr/frontpage/2019/10/02/hongkong-eu-calls-on-authorities-to-respect-one-country-two-systems-principle/> (12.06.2021).
- Euronews (2022) *Biden, Çin'in Tayvan'ı istilasına karşı askeri müdahale uyarısı yaptı, Pekin'den cevap gecikmedi*. <https://tr.euronews.com/2022/05/23/abd-japonya-n-n-bm-guvenlik-konseyi-daimi-uyesi-olmas-na-destek-verecek> (30.05.2022).
- Feldman H (2007) *President Reagan's Six Assurances to Taiwan and Their Meaning Today*. Washington, DC: The Heritage Foundation (7 Ekim 2007), <https://www.heritage.org/asia/report/president-reagans-six-assurances-taiwan-and-their-meaning-today> (16.10.2020).
- Feng Z (2004) *Why Taiwan really matters to China?* Retrieved from The Jamestown Foundation: <https://jamestown.org/program/why-taiwan-really-matters-to-china/> (23.05.2020).
- Filippini C (2009) Trade and Investment in the Relations Between the European

- Union and the People's Republic of China. In *The European Union and China*, 225-240.
- Gardner C (2020) *S.1678- 116th Congress (2019-2020): Taiwan Allies International Protection and Enhancement Initiative (TAIPEI) Act of 2019*. Congress.gov (26 Mart 2020), <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/senate-bill/1678> (03.03.2021).
- Gedmin J (2004) *The great European kowtow and what it means*. 7 Aralık 2004, <https://www.ft.com/content/c8be6514-4886-11d9-9162-00000e2511c8> (30.05.2021).
- Geping R, Zhenmin W (2007) Hong Kong's 'One Country, Two Systems' Experience under the Basic Law: two perspectives from Chinese legal scholars. *Journal of Contemporary China*, 16:52, 341-358. DOI:10.1080/10670560701314172
- Gill B (2000) *The Meaning of "One China"*. <https://www.brookings.edu/opinions/the-meaning-of-one-china/> (27.09.2020).
- Gittings D (2011) What will happen to Hong Kong after 2047?. *California Western International Law Journal*, Vol. 42, No. 1, 37-60.
- Glen CM, Murgu RC (2007) EU-China relations: balancing political challenges with economic opportunities. *Asia Europe Journal*, 5(3), 331-344.
- Goldstein JS, Pevehouse JC (2015) *Uluslararası İlişkiler*. çev. Haluk Özdemir, (BigBang Yayınları, Ankara).
- Gupta S (2013) EU Weapons Embargo and Current Chinese Foreign Policy. *Strategic Analysis*, 37(5), 581-595.
- Gültekin B (2019) *Hong Kong Neyi Protesto Ediyor: İşte Hong Kong'luların 5 Talebi*. Europolitika, <http://www.europolitika.com/hong-konglularin-5-talebi/> (28.05.2021).
- Güngör G (2016) *Tayvan*. Dünya Siyasetinde Doğu Asya, Ed. İsmail Ermağan, (Nobel Yayınları, Ankara).
- Hansler J, Gaouette N, Atwood K (2020) *Pompeo says Hong Kong is no longer autonomous from China, jeopardizing billions of dollars in trade*. <https://edition.cnn.com/2020/05/27/politics/hong-kong-pompeo-certification/index.html> (28.05.2021).
- Harris S (2015) *Çin Dış Politikası*. çev. Aslan Yavuz Şir, (Matbuat Yayın Grubu,

İstanbul).

- Hatip Y (2020) *AB'den Çin'in Hong Kong güvenlik yasasına tepki*. Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abden-cinin-hong-kong-guvenlik-yasasina-tepki/1854092> (30.05.2021).
- Hickey DV, Niou E (2016) Taiwan in 2015: A Turning Point? *Asian Survey*, 56(1), 57–67. DOI:10.1525/as.2016.56.1.57
- Hickson CE (2003) *Taiwan In International Organizations: Internationalization of the Taiwan-China Relationship*. The Atlantic Council of the United States.
- Hijkema F, Smit MC, Wu L (2014) *2014 Hong Kong Protests: The Obedience Of Disobedience. Designing Democracy*, Sandbery Instituut.
- Ho MS (2015) Occupy congress in Taiwan: Political opportunity, threat, and the Sunflower Movement. *Journal of East Asian Studies*, 15(1), 69-97.
- Holliday I, Wong L (2003) Social Policy under One Country, Two Systems: Institutional Dynamics in China and Hong Kong since 1997. *Public Administration Review*, Vol. 63, No. 3, 269-282.
- Hong Kong Government Structure (t.y.) <https://www.gov.hk/en/about/govdirectory/govstructure.htm> (12.06.2022).
- Hong Kong Security Law (2020) Strategic Comments, 26:4, i-iii. DOI:10.1080/13567888.2020.1791544
- Hsieh JFS (2015) Taiwan in 2014: A Besieged President amid Political Turmoil. *Asian Survey*, 55(1), 142-147.
- Hsu S, Yeh J (2022) “Fact sheet updates do not reflect change in Taiwan policy: U.S.” Focus Taiwan, <https://focustaiwan.tw/politics/202205110004> (30.05.2022).
- Huang J, Li X (2010) *Inseparable Separation: The Making of China's Taiwan Policy*. World Scientific.
- Hui DLM (2015) Hong Kong's Political Future After the “Umbrella Revolution.” S. Rajaratnam School of International Studies.
- Hui VT (2015) Hong Kong's Umbrella Movement: The Protests and Beyond. *Journal of Democracy*, 26(2), 111-121.
- Independent Türkçe (2021) *Çin-Litvanya gerginliği büyüyor: "Komedi Halk Cumhuriyeti demeliyiz"*. <https://www.indytrk.com/node/443741/d%C3%BCnya/%C3%A7in->

litvanya-gerginli%C4%9Fi-b%C3%BCy%C3%BCyor-komedi-halk-cumhuriyeti-demeliyiz (04.12.2021).

Information Office of the State Council (2014) The practice of the “One Country, Two Systems” policy in the Hong Kong Special Administrative Region.

Işık AF (2019) *Tayvan'ın 'Yeni Güney'e Doğru' Politikası*. Türkiye'de Tayvan Çalışmaları –II, Ed. Ali Merthan Dünder, (APAM Yayınları, Ankara).

Ibrahim SG, Tijjani CB, Arabaci A (2020) The One-China Policy and Implications of U.S. Invariable Support for Taiwan. *African Journal of Law, Political Research and Administration* 4(2), 40-52. DOI: 10.52589/AJLPRA-XWXSCXJ8

İsmayilzada T (2019) Soft Power And Conflict Transformation: The Case Of Taiwan. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Barış Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara.

Jacobs JB, Liu IHB (2007) Lee Teng-hui and the Idea of “Taiwan”. *The China Quarterly*, Volume 190, 375-393. DOI:10.1017/s0305741007001245

Johnson B (2020) *For Hongkongers fearing for their way of life, Britain will provide an alternative*. South China Morning Post, <https://www.scmp.com/comment/opinion/article/3087252/hongkongers-fearing-their-waylife-britain-will-provide-alternative> (29.05.2021).

Kabakçı F (2019) “5 soruda Hong Kong'daki protestolar”. Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/5-soruda-hong-kongdaki-protestolar/1557262> (28.05.2021).

Kabakçı F (2020) “Hong Kong lideri: Ulusal Güvenlik Yasası çok küçük bir azınlığı cezalandıracak”. Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hong-kong-lideri-ulusal-guvenlik-yasasi-cok-kucuk-bir-azinligicezalandiracak/1856310> (04.06.2021).

Kan SA (2014) China/Taiwan: Evolution of the “One China” Policy—Key Statements from Washington, Beijing, and Taipei. Congressional Research Service.

Kaplan F (2016) Obama's Way: The president in practice. *Foreign Affairs*, 95(1), 46-63.

Karadağ H (2018) *Birleşmiş Milletler ve Tayvan'ın Tanınma Sorunsalı*. Türkiye'de Tayvan Çalışmaları –I, Ed. Ali Merthan Dünder, (APAM Yayınları, Ankara).

- Karlık AC (2018) *Tayvan'ın Etno-Demografik Yapısı*. Türkiye'de Tayvan Çalışmaları –I, Ed. Ali Merthan Dünder, (APAM Yayınları, Ankara).
- Kasım K (2018) *Tayvan-ABD İlişkileri ve Güneydoğu Asya'da Güvenliğe Yansımaları*. Türkiye'de Tayvan Çalışmaları –I, Ed. Ali Merthan Dünder, (APAM Yayınları, Ankara).
- Kemenade WV (1999) *Çin Hong Kong Tayvan A.Ş. Yeni Bir İmparatorluk*, çev. Armağan Anar (Sabah Kitapçılık, İstanbul).
- Kennedy P (2001) *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, çev. Birtane Karanakçı (Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul).
- Kessler EV (2008) *Taiwan's dilemma the United States, and reunification* (Doctoral dissertation, Monterey, California, Naval Postgraduate School).
- Keyvan ÖZ (2021) *Hong Kong'un Siyasi Dönüşümü Krizinde ABD ve Çin'in Rolü*. APAM Çin Çalışmaları -1, Ed. Ali Merthan Dünder, Gürhan Kirilen, (Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara).
- Kıroğlu C (2007) *Essentials Of Chinese Foreign Policy And Economy*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Kissinger H (2020) *Çin: Dünden Bugüne Yeni Çin*, çev. Nalan Işık Çeper (Kaknüs Yayınları, İstanbul).
- Kleeman IV CG (2004) *The Proposal to Implement Article 23 of the Basic Law in Hong Kong: A Missed Opportunity for Reconciliation and Reunification Between China and Taiwan*. *Ga. J. Int'l & Comp. L.*, 33, 705-720.
- Klinton G (2000) *China and Taiwan: From Flashpoint to Redefining One China*. Research Paper, http://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/pubs/rp/rp0001/01RP15#develop (19.01.2021).
- Koopman KY (2016) *Taiwan's Path To Independence: Resolving The "One China" Dispute*. *Cardozo J. Conflict Resol*, 18, 221.
- Korkmaz H (2019a) *"Çin'in Hong Kong açmazı."* Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/cinin-hong-kong-acmazi/1557017> (28.05.2021).
- Korkmaz H (2019b) *"Hong Kong'da sular durulmuyor."* Kanal B, <http://www.kanalb.com.tr/haber.php?HaberNo=125087> (04.06.2021).

- Korkmaz H, Köse O (2020) Çin'in Yükselişi ve Asya'nın Yeniden Dengelenmesi: Neo-Gramşiyen Bir Bakış. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 4, Issue 3, 544-559. DOI: 10.30692/sisad.816272
- Korkmaz H (2021a) *Küresel Organik Kriz ve Yeni Soğuk Savaş: ABD ve Çin'in Sınırsız Stratejik Rekabeti* (Nobel Bilimsel Eserler, Ankara).
- Korkmaz H (2021b) *Bölünmez Bütünlükten Stratejik Belirsizliğe Doğru Asya-Pasifik'te Derinleşen "Güvenlik İkilemi": Xi ve Trump Döneminde Tayvan Meselesi*. 21. Yüzyılda Bölgesel Sorunlar, Ed. Onur Limon, Ümran Güneş, Servet Karagöz, (Nobel Yayınları, Ankara).
- Köksoy F (2019) Çin Halk Cumhuriyeti Merkezli Tayvan, Tibet ve Doğu Türkistan Sorununun Amerika Çin İlişkilerine Yansıması. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 10(2), 83-103.
- Kroenig M (2017) The Case for Trump's Foreign Policy: The Right People, The Right Positions. *Foreign Affairs*, 96(3), 30.
- Kuehn D (2021) Managing the Status Quo: Continuity and Change in the United States Taiwan Policy. Hamburg: German Institute for Global and Area Studies (GIGA) - Leibniz-Institut für Globale und Regionale Studien, Institut für Asien-Studien.
- Lale A (2021) *ABD – Çin Rekabetinde Tayvan Sorunu*. Dsjournal, <https://www.dsjournal.org/abd-cin-rekabetinde-tayvan-sorunu/> (10.02.2021).
- Lee R (2014) *Hong Kong's Umbrella Movement*. <https://studies.aljazeera.net/ar/node/1387> (24.05.2021).
- Lin CCJ (2021) Production Of The Taiwanese Identity: The Role Of The Sunflower Movement. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Çalışmaları Anabilim Dalı, İstanbul.
- Lin CY (2018) Tayvan-Türkiye İlişkileri 1923-2017. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.
- Lin WC (2016) Taiwan Enters the Tsai Ing-Wen Era and the Impact On Cross-Strait Relations. *ISPI*, 293, 1-12.
- Liptak K, Judd D, Gan N (2022) *"Biden says US would respond 'militarily' if China*

- attacked Taiwan, but White House insists there's no policy change.*” CNN, <https://edition.cnn.com/2022/05/23/politics/biden-taiwan-china-japan-intl-hnk/index.html> (30.05.2022).
- Liu L (2012) The Evolution of China’s EU Policy: From Mao’s intermediate zone to a strategic partnership based on non-shared values. *Journal of European Integration History*, 18(1), 11-24.
- Liu N (2021) *US Senator Warns Beijing: Do Not Take Taiwan for Next Hong Kong.* <https://www.voanews.com/a/us-senator-warns-beijing-do-not-take-taiwan-for-next-hong-kong/6282046.html> (22 Ekim 2021).
- Lo S (2021). Hong kong in 2020: National security law and truncated autonomy. *Asian Survey*, 61(1), 34-42.
- Lo SH (1990) Democratization in Hong Kong: Reasons, Phases and Limits. *Issues & Studies*, Vol. 26, No. 5, 100-117.
- Mak RK, Wong TM (2001) Between Chinese and Western Civilizations: Reflections on Hong Kong before and after Reunification with China. *Comparative Civilizations Review*, Vol. 45, No. 45, 125-146.
- Maizland L (2021) *Why China-Taiwan Relations Are So Tense.* Council on Foreign Relations, <https://www.cfr.org/backgrounder/china-taiwan-relations-tension-us-policy> (10.05.2021).
- Manthorpe J (2005) *Forbidden nation: The history of Taiwan* (Palgrave MacMillan, New York).
- Mastro OS (2021) *The Taiwan Temptation.* <https://fsi.stanford.edu/news/taiwan-temptation> (4 Haziran 2021).
- Matsuda Y (2015) Cross-Strait Relations under the Ma Ying-jeou administration: From Economic to Political Dependence?. *Journal of Contemporary East Asia Studies*, 4:2, 3-35. DOI: 10.1080/24761028.2015.11869083
- Men J (2007) The EU-China Strategic Partnership: Achievements and Challenges. European Union Center of Excellence, European Studies Center, University of Pittsburgh.
- Morris AD (2004) *Taiwan's History: An Introduction.* D. K. Jordan, A. Morris, & M. L. Moskowitz (Eds.), *The minor arts of daily life: Popular culture in Taiwan.* University of Hawaii Press.
- National Chengchi University Election Study Center (2021) *Taiwanese / Chinese*

- Identity* (1992/06~2021/06).
<https://esc.nccu.edu.tw/PageDoc/Detail?fid=7800&id=6961> (12.07.2021).
- National Chengchi University Election Study Center (2021) *Taiwan Independence vs. Unification with the Mainland (1994~2021)*.
<https://esc.nccu.edu.tw/PageDoc/Detail?fid=7801&id=6963> (12.07.2021).
- Oba AE (2019) *Asya-Pasifik Bölgesi'nde Stratejik Dengede Tayvan'ın Rolü*.
Türkiye'de Tayvan Çalışmaları –II, Ed. Ali Merthan Dünder, (APAM Yayınları, Ankara).
- Ogasawara Y (2001) *Taiwanese Identity and the "One China Principle": Policies of the Lee Teng-hui Administration towards China*.
<http://www.tufs.ac.jp/ts/personal/ogasawara/paper/epaper3.html> (05.10.2020).
- Oğurlu MŞ, Dağ R (2021) Karar Alma Aşamasında Demokratik Yapı ve Sivil Toplum Çıkmazı: Hong Kong Protestoları Örneği. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (33), 139-152.
- Oğuz GT (2020) "Hong Kong hükümetinden ABD yönetiminin 'Ulusal Güvenlik Yasası açıklamalarına' tepki". Anadolu Ajansı,
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hong-kong-hukümetinden-abd-yonetiminin-ulusal-guvenlikyasasi-aciklamalarina-tepki/1860052> (04.06.2021).
- Olkan KB (2021) Çin-ABD İlişkilerinde Güvenlik İkilemi: Tayvan Sorunu. *Journal Of Business Innovation and Governance*, 4(1): 27-41.
- Öcal OÇ (2009) Taiwan's Economic Transformation After 1970s And Its Importance For Turkey. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.
- Özay M (2019) *Tayvan-Endonezya İlişkilerine Dair Kısa Bir Değerlendirme*.
Türkiye'de Tayvan Çalışmaları –II, Ed. Ali Merthan Dünder, (APAM Yayınları, Ankara).
- Özgür M, Vural Ç (2021) "Tek Devlet, İki Sistem" Politikası Çerçevesinde Hong Kong'un Statüsünün Analizi. *Mülkiye Dergisi*, 45 (4), 878-911.
- Özsoylu AF (2006) *Çin: Bir Devlin Uyanışı* (Nobel Kitabevi, Adana).
- Öztürk A (2019) *Sun Yat-sen'in Xinhai Devrimine Yön Veren Üç Halk İlkesi Sanminzhuyi*. Türkiye'de Tayvan Çalışmaları –II, Ed. Ali Merthan Dünder, (APAM Yayınları, Ankara).
- Pekcan C (2019a) *Çin Dış Politikası ve ABD ile İlişkileri* (Dora Basım Yayın,

- Bursa).
- Pekcan C (2019b) Xi Jinping'in Tayvan Politikasındaki Dönüşüm Çin ve Tayvan'ın Diplomatik Tanınma Rekabeti. *11. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi*. Bursa Üniversitesi, 14-15 Ekim 2019.
- Perlez J, Ramzy A (2015) *China, Taiwan and A Meeting After 66 Years*. New York Times, http://www.nytimes.com/2015/11/04/world/asia/leaders-of-china-and-taiwan-to-meet-for-first-time-since-1949.html?_r=0 (13.05.2021).
- PRC White Paper (2000) The One China Principle and the Taiwan Issue. *Asian Affairs*, Vol. 27, No. 1, 38-54.
- Qimao C (1996) The Taiwan Strait Crisis: Its Crux and Solutions. *Asian Survey*, Vol. 36, No. 11, 1055-1066.
- Reagan R (1982) *Statement on United States Arms Sales to Taiwan*. *Public Papers of the Presidents of the United States* (17 Ağustos 1982), <https://www.reaganlibrary.gov/research/speeches/81782b>.
- Romberg A (2003) *Rein in at the Brink of the Precipice: American Policy Toward Taiwan and US-PRC Relations*. Washington, DC: The Henry L. Stimson Center.
- Romberg AD (2016) Tsai Ing-wen Takes Office: A New Era In Cross-Strait Relations. *China Leadership Monitor* Summer 2016: Issue 50, 1-13.
- Ross RS (2000) The 1995-1996 Taiwan Strait Confrontation: Coercion, Credibility and Use of Force. *International Security*, Vol. 25, No. 2, 87-123. DOI:10.1162/016228800560462
- Rowen I (2015) Inside Taiwan's Sunflower Movement: Twenty-four days in a student-occupied parliament, and the future of the region. *The Journal of Asian Studies*, 74(1), 5-21.
- Rubinstein MA (2007) *Taiwan: A New History* (An East Gate Book, New York).
- Sander O (2016) *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e* (İmge Kitabevi, Ankara).
- Sandschneider E (2002) China's Diplomatic Relations with the States of Europe. *The China Quarterly*, 169, 33-44.
- Sarısrır S (2019) *Milliyetçi Çin'in Birleşmiş Milletlerdeki Konumu ve Türkiye (1960-1970)*. Türkiye'de Tayvan Çalışmaları –II, Ed. Ali Merthan Dündar, (APAM Yayınları, Ankara).
- Savaş VF (2016) *Bilmediğimiz Çin* (Efil Yayınevi, Ankara).

- Schubert G (2004) “One China” or “One China, One Taiwan” The KMT and DPP’s Mainland Policy Approaches between Unification and Sovereignty. *China aktuell*, 168-175.
- Scott D (2007) China-EU convergence 1957-2003: Towards a ‘Strategic Partnership’. *Asia Europe Journal*, 5(2), 217-233.
- Seren M (2019) *Tayvan Savunma Sanayii: Endüstriyel Gelişim Stratejisi ve Alınan Dersler*. Türkiye’de Tayvan Çalışmaları –II, Ed. Ali Merthan Dünder, (APAM Yayınları, Ankara).
- Sezen S (2018) *Tayvan Yönetim Sistemi ve Kalkınma Politikaları*. Türkiye’de Tayvan Çalışmaları –I, Ed. Ali Merthan Dünder, (APAM Yayınları, Ankara).
- Shambaugh D (1992) China and Europe. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 519(1), 101-114.
- Shaocheng T (2003) EU’s Taiwan policy in the light of its China policy. *Asia Europe Journal* 1: 511–525. DOI: 10.1007/s10308-003-0053-9
- Shaocheng T (2010) The European Union and the Two Sides of the Taiwan Strait (1996-2009)-A Content Analysis. *Issues & Studies*, 46(1), 55-87.
- Silitonga IJH (2020) *One China Policy Dan Dampaknya Terhadap Hubungan China-Taiwan*. (Ed. Sigit And V.L. Sinta Herindrasti) Geopolitics And International Contemporary Issues In Asia Pacific And Beyond.
- So AY (2011) “One Country, Two Systems” and Hong Kong-China National Integration: A Crisis-Transformation Perspective. *Journal of Contemporary Asia*, 41:1, 99-116. DOI:10.1080/00472336.2011.530039
- Sputnik (2021) *Nikaragua, Tayvan ile diplomatik ilişkilerini kesti*. <https://tr.sputniknews.com/20211210/nikaragua-tayvan-ile-diplomatik-iliskilerini-kesti-1051631802.html>. (10.12.2021)
- Suner A (2017) Trees and umbrellas: a parallel reading of the Istanbul Gezi Park Movement and the Hong Kong Umbrella Movement. *Inter-Asia Cultural Studies*, 18:1, 104-119. DOI: 10.1080/14649373.2017.1277833
- Tabak H (2008) Mao Devletinden Devlet Maosu’na: Çin Dış Politikasında Tarih ve Değişim. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 1(2), 63-76.
- Tamur ED (2006) Karşılaştırmalı Bir Perspektiften 19. Yüzyılda Çin ve Osmanlı İmparatorluğu’nda Protestan Misyoner Faaliyetleri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5(12), 3-20.

- Tan A (2020) Power, Pawns & Perpetual Purgatory: The Influence of COVID-19 Over International Perceptions towards Taiwan and the One China Policy.
- Tang JTH (1997) Hong Kong in United States-China relations: The international politics of Hong Kong's reversion to Chinese sovereignty. *Journal of Contemporary China*, 6(16), 419-433. DOI:10.1080/10670569708724288
- Tang SC (2005) The EU's policy towards China and the arms embargo. *Asia Europe Journal*, 3(3), 313–321. DOI:10.1007/s10308-005-0013-7
- Tiexun, L (2011) On the Fundamental Characteristics of the “One Country, Two Systems” Policy. *Academic Journal of “One Country, Two Systems”*, Vol 1, 49-59.
- Tosun TT (2015) *Dragon'un Dönüşü – Çin* (Serüven Kitabevi, Ankara).
- Tulga AY (2020) The Opinion of The Taiwanese Media on Pro-Independence and Pro-Unification with People Republic China During Tsai Ing-Wen Era. *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 3(6), 131-147.
- Tuosheng Z (2017) “China US military ties at a new crossroads.” China-US Focus, <http://www.chinausfocus.com/peace-security/china-us-military-ties-at-a-new-crossroads> (16.04.2021).
- Turan İ (2016) ABD-Çin İlişkileri Bağlamında Tayvan Sorunu, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 80-105.
- Turan İ, Keskin YB (2020) Pasifikte Küresel Rekabet: Çin'in Yükselmesi ve ABD'nin Çin'i Dengeleme Politikası.
- Türker H (2019) *Yeni Soğuk Savaşa Doğru: Yükselen Çin, ABD ve NATO* (Cinius Yayınları, İstanbul).
- U.S. Department Of State (2018) U.S. Relations With Taiwan. <https://www.state.gov/u-s-relations-with-taiwan/> (16.09.2021).
- Üngör Ç (2005) Çin'in “Tek Ülke, İki Sistem” Politikası: Tayvan, Hong Kong ve Macau. Ed. Atilla Sandıklı, İlhan Güllü, (Tasam Yayınları, İstanbul).
- Vogel E (2017) *Deng Xiaoping ve Çin'in Dönüşümü*. çev. Mehveş Leliç (Modus Kitap, İstanbul).
- Vural Ç, Özgür M (2021) Çin'in “Tek Devlet, İki Sistem” Politikası: Tayvan Sorunu. Dünya Siyasetinde Asya Pasifik 4, Ed. İsmail Ermağan, Mehmet Özay, Özlem Zerrin Keyvan, (Nobel Yayınları, Ankara).
- Wang TY (2000) One China, One Taiwan: An Analysis of the Democratic

- Progressive Party's China Policy. *African and Asian Studies*, 35(1), 159–182.
DOI:10.1163/156852100512194
- Wang S (2021) Hong Kong's Civil Disobedience under China's Authoritarianism. *Emory Int'l L. Rev.*, 35, 21-61.
- Ward A (2021) *Why there's talk about China starting a war with Taiwan*.
<https://www.vox.com/22405553/taiwan-china-war-joe-biden-strategic-ambiguity> (05.05.2021).
- Williams H (2021) The Foundation of an Uprising: Spatial Socialization and National Identity Formation in Hong Kong's Anti-Extradition Law Amendment Bill Protests. *Summer Research*, 400.
- Wong A (2020) Desperate for Democracy: A Comparison between Hong Kong's 2014 Umbrella Movement and 2019 AntiELAB Protests. CMC Senior Theses, 2498. https://scholarship.claremont.edu/cmc_theses/2498.
- Wong Y (2004) *“One Country, Two Systems” in Crisis: Hong Kong's Transformation Since the Handover*. Lanham: Lexington Books.
- Wood DL (2016) *Index of U.S. Military Strength* (The Heritage Foundation, Washington).
- Xi J (2014) *The Governance of China* (Foreign Language Press).
- Yanagihara M (2018) Treaty of Shimonoseki (1895). *The Encyclopedia of Diplomacy*, 1–4. DOI:10.1002/9781118885154.dipl0288
- Yeh J (2022) *“U.S. cuts 'does not support independence' line from Taiwan fact sheet.”* Focus Taiwan, <https://focustaiwan.tw/politics/202205100003> (30.05.2022).
- Yeung C (2001) *Hong Kong under one country two systems: Promises and realities*. Brookings Institution Center for Northeast Asian Policy Studies.
- Yıldızoğlu E (2019) *“Hong Kong ‘Yeni Soğuk Savaş’ Platformu Mu Oluyor?”*. BBC Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49206875> (04.06.2021).
- Yılmaz Y (2018) Sömürgecilik Bağlamında İngilizler'in Çin'i İnşa Etme Süreci: I. Afyon Savaşı. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(13), 322-329.
- Yip A (2015) Hong Kong and China: One Country, Two Systems, Two Identities. *Global Societies Journal*, 3. <https://escholarship.org/uc/item/15v5j7w3>
- Yolaç SC (2020) *Herkes İçin Çin Tarihi ‘Siyaset, Kültür ve Medeniyet’* (E Yayınları, İstanbul).